

SOSIALISMI JA KOMMUNISMI SUOMEN

TIETOSANAKIRJOJEN ARTIKKELEISSA 1912-2005.

Pro Gradu tutkielma

Aate- ja oppihistoria

Kevät 2017

Jarkko Tuokkola

Oulun yliopisto

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
2. KOMMUNISMI ARTIKKELEISSA	14
2.1 Kommunismi ennen 2. ms:aa	14
2.2 Kommunismi 1950- ja 1960-l.	17
2.3 Kommunismi 1970-2000-l.	34
3. SOSIALISMI ARTIKKELEISSA	57
3.1 Sosialismi artikkeleissa toiseen ms:aan asti	58
3.2 Sosialismi 1950-60-l.	64
3.3 Sosialismi 1970-2000-l.	74
4. JOHTOPÄÄTÖKSET	96
4. LÄHTEET	102

JOHDANTO

Päättötyöni aiheena on sosialismi ja kommunismi suomenkielisten moniosaisten yleistietosanakirjojen artikkeleissa vuosina 1912-2005. Tämä aihe on merkityksellinen, koska tietosanakirjoilla on ollut kansansivistyksellisesti olennainen rooli maassamme 1900-luvulla ja ne heijastavat aikansa ajattelua. Tietosanakirjojen artikkeleista olen kiinnostunut muun muassa sen kautta, että olen ollut kiinnostunut käsitelmäritelmistä. Tutkimukseni luo valoa kyseessä olevan pitkän ajanjakson artikkelinkirjoittajien ymmärryksen sosialismista ja kommunismista sekä katsauksen tämän aiheen osalta koko suomalaisten tietosanakirjojen historiaan, joka nyt näyttää olevan ehkä ohi; viimeisin tietosanakirjasarja on edelleen v. 2005 Factum. Aiempaa suomen kielistä tutkimusta (varsinkaan) suomalaisiin tietosanakirja-artikkeleihin liittyen en juuri löytänyt.

Tietosanakirjan luonteesta

Tietosanakirjojen luonteesta ensin lyhyesti. Tietosanakirja on CD-Facta 2005:n - CD-ROM-elektroninen tietosanakirja itsekin - mukaan ”aakkosellisesti järjestetty hakuteos, jolle on tunnusomaista selitettyjen hakusanojen suuri lukumäärä ja usein myös selitysten (artikkeleiden) suhteellinen lyhyys. Saksassa ja Pohjoismaissa on tietosanakirjoissa tapana yhdistää samaan aakkosjärjestykseen vierassanat, eri alojen tärkeät nimitykset ja tieteelliset ja tekniset termit, kasvien ja eläinten ja niiden ryhmien nimet sekä paikan- ja henkilönnimet... Tietotekniikan kehittymisen myötä on alettu

julkaista myös CD-ROM-tietosanakirjoja (esim. suom. CD-Facta vuodesta 1994).”¹ Internetin yleistyttyä on esim.

maailmankuulu Encyclopaedia Britannica siirtynyt kokonaan verkkoon, jossa sen artikkelit ovat saatavilla maksua vastaan. Suomessa tietosanakirjat ovat olleet yleisiä oman tuntumani mukaan etenkin 1960-1980-luvuilla.

Ehkä suurin ja samalla perinpohjaisin suomalainen tietosanakirjasarja on Otavan Suuri Ensyklopedia, 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa ilmestynyt joko 12-osainen (kirjat suurempia) tai 24-osainen tietoteos. Sen pohjana on tosin ranskalainen tietosanakirja Larousse. Täysin kotimaisia yli kaksikymmentäosaisiakin tietosanakirjasarjoja löytyy, kuten Uusi tietosanakirja 1960-luvulta. Tietosanakirjat ovat käteviä esim. tiivistämään jonkin ison historian tapahtuman, kuten toisen maailmansodan muotoon, josta voi nopeasti hankkia ainakin joitakin tärkeitä tietoja. Toisaalta joskus ne saattavat sisältää mielenkiintoisia yksityiskohtaisia tietoja, kuten ”Keskitysleiri”-artikkeli v. 1990 Kodin Tietokeskuksessa. Se ilmoitti, että Neuvostoliitossa on ollut keskitysleiriksi luokiteltavia leirejä toiminnassa 1990-luvun alkuun asti.

Tietosanakirjojen kansainvälinen historia on merkittävä mm. aatteellisesti (esim. valistuksen ”ensyklopedistit”). Luonnollisesti tietosanakirjojen artikkeleiden kirjoittajien asiantuntijuuden taso vaihtelee. Suomalaisissa tietosanakirjoissa on nimettynä toimittajakunta huolellisesti, vaikkei artikkelikohtaista kirjoittajaa olisikaan ilmoitettu. Artikkelin kirjoittajan tiedotkin ainakin useimmin löytyvät toimittajakunnasta, tai esimerkiksi avustavien asiantuntijoiden listasta. Oma tuntumani on ollut, että suomalaiset tietosanakirjat sisältävät asiantuntevaa tietoa- huomioonotettuna tietysti kirjoittamisen ajankohta.

¹ CD-Facta 2005.”Tietosanakirja”.

Tutkimukseni lähtökohdat

Palatkaamme takaisin työni tarkoitukseen. Olennainen osa tutkimustani ovat käsitelmäritelmät. Tutkimuskysymykseksi onkin muotoutunut ”Miten sosialismin/kommunismien ydinolemuksella on ymmärretty suomalaisten moniosaisten yleisten tietosanakirjojen historiassa?” Eli tutkimuskysymykseni voi muotoilla toisinkin, kuten ”mitä sosialismi tai kommunismi tarkoittavat tietosanakirja-artikkelin mukaan?”

Artikkeleiden käsittämä ajanjakso ei ole tapahtumaköyhä

sosialistispoliittisesti Suomen historiassa. Peilaan artikkelien kirjoittamista niiden kirjoittamisajankohdan aatteellista historiaa vasten.

Yhteiskunnallisesti tutkimuksen tavoitteena on antaa tutkijalle ja sen lukijalle näkemystä kyseessä olevista ideologioista sekä niiden ymmärtämisestä niiden kansansivistyksellisten selontekojen, eli artikkeleiden kautta.

Työni on samalla aikamatka, historiakatsaus, johon käsitteet usein avaavat uusia teitä. Määrittelen siksi muitakin käsitteitä ja etsin syy-yhteyksiä.

Pitäähän historian tutkimisen olla myös hauskaa. Tarkoitin sitä, että pienillä sivupoluilla sosialismin ja kommunismin kannalta käväisen joskus.

Esitän työssäni artikkelien pääsisällön tutkimuskysymykseni mukaisesti.

Paikoin luettavuuden vuoksi en toista samaa artikkelin sisältöä, kuin mitä jo olen ilmi tuonut. Tällöin pyrin kertomaan lukijalle, mitä poisjätetty toisto koskee. Joskus kuitenkin toistan tekstin tuodakseni ilmi artikkeleiden painotuksia. Tutkimuksessa etenen sekä kommunismin, että sosialismin osalta kronologisessa järjestyksessä suhteessa tietosanakirjojen ilmestymisvuosiin.

Tarkoitukseni on myös esittää artikkelin teksti ja sitten punnita eli arvioida sen paikkansapitävyyttä vetoamalla asiantuntijalähteisiin. Pyrin käyttämään näissä perusteluissa luonnollisesti yleistä tietosanakirjaa parempia, eli

erityisalueen tutkimuskirjallisuutta ja esimerkiksi uudempia tietosanakirja-artikkeleita, jossa on ilmoitettu artikkelikohtainen kirjoittaja.

Joskus voin tuoda esille toisen suomalaisen tietosanakirjan argumentin, jolla olisi jotain huomioitavaa sisältöä käsiteltävänä olevaan suomalaisen tietosanakirja-artikkelin tekstiin. Nojaudun arvioinneissa myös aatteelliseen aineistoon. Kommunistiset ja sosialistiset historialliset tekstit sekä aatteiden asiantuntijoiden poliittiset tekstit ovat toistuvassa käytössä.

Lähdeviittemerkinnöillä varmistan, että lukija pysyy mukana artikkelien etenemisessä. Mukana on pitkäaikaisen tietosanakirjaharrastukseni tietämyksen mukaan kaikki suomenkieliset moniosaiset yleiset tietosanakirjat.

Keskityn kuvaamaan ja tarkastelemaan kommunismin ja sosialismin kaikkein keskeisintä sisältöä eri aikojen kirja-artikkeleissa. Sanakirjamainen ydinmääritelmä on tärkeä. Laajojen artikkeleiden asioita ensimmäisestä viimeiseen en ole käynyt tässä kirjoituksessani läpi, vaan valokeilassa on tutkimuskysymykseeni vastaava artikkelin aineisto. Keskeistä tekstiä artikkeleissa on siten aatesuuntauksen ensiesittely. Joskus tähän liittyy aatteen historian esittelyn olennaisesti, jota olen silloin ottanut mukaan.

Tutkimusmenetelmäni on sisällön analyysi² suhteessa artikkelien tekstiin ja artikkelin kirjoittamisen ja tekstin kontekstualisointi^{*3}. Pyrin tekemään lukijalle selväksi, mikä on lainattua mistäkin ja mikä taas omaa kommenttiani lähdemerkinnöillä ja kappalejaoilla. En siteeraa tutkittavia suomalaisia tietosana-artikkeleita sanasta sanaan, paitsi harvoissa kohdin, jolloin ne on merkitty lainausmerkeillä. Alkuperäistä sisältöä en ole kuitenkaan muuttanut, tai ainakin olen pyrkinyt olemaan erittäin tarkka nimenomaan tässä, ja uskon siinä onnistuneeni.

² http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

³ “Context: the circumstances that form the setting for an event, statement, or idea, and in terms of which it can be fully understood.” Oxford English Dictionary 2010,2012.

Valitettavasti suomalaisissa tietosanakirjoissa ei ole kuin harvoissa tapauksissa (noin kahdessa teossarjassa) artikkelikohtaiset kirjoittajan nimet. Käytän hyväksi tietoja artikkelin kirjoittajan taustasta mikäli se mahdollistuu. Kustantajana toimivat Suomen suuret kustantajat kuten WSOY, Otava, Tammi, joten en ole kokenut hedelmälliseksi arvioida sisältöä tätä tekijää vasten. Tutkimukseni on eräs tapa hahmotella suomalaista ymmärrystä sosialismista ja kommunismista. Siihen tietosanakirja-artikkelit v. 1912-2005 tarjoavat mahdollisuuden- mikä on nyt katoamassa internetin aikakaudella.

Perusteluni aihevalinnalleni on yksinkertaisesti mielenkiintoni näihin ideologioihin. Käyn artikkelien tekstit läpi jokaisesta moniosaiseksi yleisen tiedon tietosanakirjaksi luokiteltavasta aakkosellisesta suomalaisesta tietosanakirjasarjasta. Perusteluni kaikelle edellä kuvatulle aiheen rajaukselle, on se, että tutkittavaa asiaa löytyy sopiva määrä, eli pystyn tutkimaan tarkemmin aatteen tutkimuskysymykseni mukaista sisältöä.

Voin ikään kuin syventyä ja pysähtyä tekstin kohdalla. Jos olisin käsitellyt artikkelien koko sisällöt, olisi olennaisen hahmottaminen ja objektiivinen tarkastelu vaikeutunut. Valitsemallani rajauksella ja menetelmällä voin huomioida kaikki, pienet ja suuret, kirjasarjat ja työni kohdentuu selkeästi.

Varsinaisen käsittelyn jälkeen teen artikkelien kokonaissisällöstä huomioita sekä kerron hieman tutkimukseni tekemisen annista ja merkityksestä itselleni. Tuon lyhyesti esille myös näkemykseni kyseessä olevien aatteiden ja nykytilanteen suhteesta. Historian ajatusten tunteminen antaa laajempaa näkökulmaa nykypäivän ymmärtämiselle- ja ehkä muuttamisellekin. Eivätkä sosialismin syntymisen taustalla vaikuttaneet yhteiskunnalliset epäkohdat ole kadonneet tuomasta haastetta tämän päivänkään politiikalle, taloudelle ja yksittäisille ihmisille, kuten työttömyys, syrjäytyminen, pienten yritysten vaikeudet, kasvavat tuloerot ja ympäristökysymykset.

Sosialistisen ideologian historia kansainvälisesti. *⁴

Sosialismi syntyi valistuksen, Ranskan vallankumouksen ja ennen muuta teollistumisen vaikutuksesta. Sen juurien voidaan nähdä ulottuvan ainakin kristinuskoon ja juutalaisuuteen. Sosialismin huomattavimman ajattelijan Karl Marxin omana aikanaan ”utopistisosialisteiksi” negatiivisessa mielessä tituleeraamat ajattelijat olivat ideologian ensimmäinen huomattava airue. Arvostettuja ajattelijoita ja käytännön toteuttajia he kuitenkin olivat. Heihin lukeutuivat etenkin Robert Owen, Charles Fourier ja Henri de Saint-Simon. Yhteistä heille oli se, että he ajattelivat olevan mahdollista paljastaa sopusointuisen yhteiskunnan ehdot, joita toteuttamalla menestys alkaisi ruokkia lisää menestystä kaikkialla maailmassa.

Tämä merkitsisi Jumalan tarkoittaman yhteiselämisen löytymistä, jossa ei olisi riistoa ja ikäviä vastakohtaisuuksia taloudellisesti ja sosiaalisesti. Näitä nimittäin riitti aivan liikaakin teollistumisen päästessä toden teolla käyntiin 1800-luvulla. Rikkaiden ymmärryksen avautuminen uudelle yhteiskunnan järjestämiselle oli olennaista. Utopistisosialistit saavuttivatkin menestystä yhteisyyteen perustuvilla yrityksillään, mutta enemmän heidät muistettaneen epäonnistumisistaan. Kukaan heistä ei yltänyt aiemmin kertomaani tavoitteeseen, vaan menestyksensä jäi paikallisiksi ja väliaikaisiksi ilmiöiksi.

Samoihin aikoihin tai jopa vähän ennen ideologian tunnetuimpia herroja, Karl Marxia (1818– 1883) ja Friedrich Engelsiä (1820-1895), oli epäreiluksi koetun järjestelmän suoraviivaiseen syrjäyttämiseen tähtääviä johtohahmoja, kuten Louis Auguste Blanqui ja Ferdinand Lassalle. Kuitenkin herrat Marx ja Engels kehittivät ideologiasta systemaattisen opin ja siihen perustuvan muutosohjelman. Teollistuminen ja kovia kierroksia kaasutteleva kapitalismi toivat yhä mukanaan oikeudellisesti suojattoman työväestön kurjuutta.

⁴ *Tässä osiossa kommunismi sisältyy sosialismi-termiin lähtökohtaisesti. Osiossa on käytetty apuna teoksia: Zetterberg, S. (päätoim.)1988, 646-962; Laffert J. von (vastaava toim.) & Jeannine A. (päällikkö). 2005,2007, 588-590; Bjöl, E. (päätoim.) 1986 sekä suomalaisista tietosanakirja-artikkeleista avautuvaa sosialismin historiakuvausta.

Nyt työväki oli uudella tavalla kuitenkin yhdessä. Jotkut rikkaista ja vaikutusvaltaisista huomasivat epäkohdat ja yrittivät lieventää niitä omilla toimillaan työväestön kanssa. Marxin ja Engelsin aggressiivisemmalle, yhteishenkeä luovalle ja perustellulle opille oli kuitenkin todellinen ”sosiaalinen tilaus.” Järjestäytymään kykenevä työväki otti sen omaksi poliittiseksi ohjelmanjulistukseksi.

Työväenliikkeessä syntyi kuitenkin hajaantumista sen suhteen, onko valta otettava väkisin vai olisiko sittenkin toimittava yhteiskunnan sääntöjen puitteissa. Ensimmäinen maailmansota teki tuloaan. Monet ideologian johtohahmot näkivät sen olevan seurausta kansojen ahnehtimishalun kyltymättömyydestä, ja samaistivat sen kapitalismin turmiollisuuteen. Tässä oli mahdollisuus erottautua hulluudesta ja kääntää se jollain tavoin ideologian voitoksi. Suurimmilta osin nämä odotukset joutuivat kuitenkin pettymään, koska esim. nationalismi oli vahva osa eurooppalaisuutta.

Toisin kuin Marxin ja Engelsin alkuperäisissä ennakkoinneissa, pisimmälle ideologian toteuttajina menivätkin venäläiset 1900-luvun alussa ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Maa otti yhteiskunnalliseksi perusfilosofiakseen juuri Marxilta ja Engelsiltä saadun ideologian, jota Vladimir Lenin (1870-1924), vallankumouksen kärkimies kehitti eteenpäin.

Neuvostoliitossa eivät asiat kuitenkaan kehittyneet vapaudelle, turvallisuudelle ja oikeudenmukaisuudelle otollisimmin, vaikka ideologia oli siihen tähdännytkin. Tähän saattoivat vaikuttaa Venäjän vääränlaiset lähtökohdat muutokseen, näin ajattelivat monet sosialistit Euroopassa. Venäjä ei ollut kokenut kapitalismia, joka oli Marxin mukaan edellytys sosialismin toteutumiseksi.

Varmaa on, että vaikea tilanne Neuvostoliitolla oli toteuttaa ideologiaa malliesimerkin kaltaisesti muun Euroopan silmissä. Johtoajatukseksi muodostui kuri. Se sai varsinkin Josef Stalinin aikana niin voimakkaita muotoja, että tuota Neuvostoliiton aikaa on luonnehdittu totalitarismiksi.

Muualla Euroopassa oli myös joitakin vallankumousyrityksiä ennen 1. maailmansotaa ja sen jälkeen, mutta maltillisen sosialismin kannattajien osuus kasvoi, etenkin käytännön poliittisessa toimimisessa. Sosialistit alkoivat vaikuttaa poliittisesti ns. ”porvareiden” kanssa yhteistyössä. Tämä oli läntisen Euroopan sosialismin valtauoma siitä lähtien.

Toinen maailmansota toi fasismin sosialismia ja kommunismia vastaan saaden niistä selkeitä selätyksiäkin joissakin maissa. Natsismi varasti sosialismilta yhteisöllisyyden, mutta vannoi nationalismiin ja tietyn syntyperän eli rodun jalouden nimeen. Fasististen valtioiden ja niiden liittolaisten sotilaallisstrateginen toiminta sai sodan jatkuessa maltittomuuden ja harkitsemattomuuden kohtalokkaita piirteitä. Hitlerillä oli vielä voitettavana suuria ja monella tapaa rikkaita valtioita kuten Neuvostoliitto ja Yhdysvallat. Sotaonni kääntyikin lopulta murskaavaksi fasistisia valtioita vastaan. Tällöin koitti sosialismin uusi nousukausi ainakin Neuvostoliiton edustaman ideologian kannalta. Eikä tämä ideologia jäänyt vaikuttamaan vain ns. ”itäblokin” maissa, vaan synnytti keskustelua runsaasti muuallakin yhdessä maltillisemmän sosialismin kanssa- intellektuellien keskuudessa (mm. Frankfurtin koulukunta ja Ranskan eksistentiaalistit). Ideologiat pakottivat ottamaan itsensä todesta ympäri maailmaa.

Maailmassa oli kaksi supervaltaa, Neuvostoliitto ja Yhdysvallat.

Neuvostoliitto pärjäsi kilpailun alussa sodan jälkeen hyvin, ja lähetti muun muassa ensimmäisenä miehen avaruuteen. Luin tutkija Brownin arvion, jonka mukaan vielä Nikita Hrustsev (1894-1971) saattoi aidosti uskoa ideologiaan ja sen etulyöntiasemaan suurvaltakilpailussa. Leonid Brezhnev (hallitsi 1964-82) hänen mukaansa ei todennäköisimmin tähän olisi enää pystynyt, sen verran ”hapoilla” tai ”kuralla” maan taloudelliset näkymät olivat.⁵

Historioitsija ja kirjailija Aleksandr Solzenitsynin väitetään sanoneen vuonna

⁵ Brown, A 2013, 572.

1979 länsimedian radiohaastattelussa (BBC), että ”meille ideologia on Venäjällä jo kuollut koira, kun se teille monille ihmisille lännessä on vielä tappeleva leijona.”⁶ Tosin tässä lähde ei ole täysin luotettava, mutta Solzenitsyn kuuluna toisinajattelijana on hyvinkin tällaista voinut sanoa. Ainakin lausahdus kuvanee osuvasti kommunismin kuolinprosessia.

Neuvostoliiton edustaman ideologian hyväksyttävyyttä nakersivat kansannousujen tukahduttamiset. Ehkä tämä liittoksissaan natiseminen oli lähtöisin osittain Neuvostoliiton johdon vähemmän kurinpidollisesta otteesta kuin mitä Stalinin aikana. Toisaalta olisiko tapahtumien suunta ollut toisinkaan toimiessa vältettävissä, kansalla ei ainakaan olisi ollut niin totalitaarisessa maassa hyvät oltavat. Joka tapauksessa Suuren ”Äiti-Venäjän” lapsista eli kansoista monet alkoivat vaatia autonomiaa.

Lopulta kansat alkoivat porhaltaa liberaalin kapitalismin syyiin. Vuonna 1989 Boris Jeltsinin kerrotaan sanoneen keskustelussa jonkun valtiomiehen kanssa englanniksi käännettynä: ”Let's not talk about communism. Communism was just an idea, just pie in the sky.”⁷ Neuvostoliiton ideologisesta takinkäännöstä ja kilpailullisen aseman romahduksesta oli seurauksena ideologian tylsyminen hyvin laajasti. Nykyisessä tilanteessa maailmassa vielä on ideologiaa seuraavia valtioita, mutta hyvin vähän. Toisaalta, kuten jo todettua, ”sosiaalinen tilaus” sosialismin sanomalle ei näytä vähenemisen merkkejä.

⁶ BBC Radio broadcast, Russian service, as quoted in The Listener (15 February 1979):

https://en.wikiquote.org/wiki/Aleksandr_Solzhenitsyn

⁷ Comment during a visit to the United States, as quoted in The Independent [London] (12 September 1989):

https://en.wikiquote.org/wiki/Boris_Yeltsin. Tämä lähde ei ole varma. Sanonta tarkoittaa tässä suurenmoista, mutta perin epätodennäköistä unelmaa.

Sosialismin historia Suomessa.⁸

Teen tässä Suomen sosialistisen aatteen taipaleen hahmottelun lyhyesti. Osansa on maamme saanut aina myös edellä mainituista suurista kehityskuluista. Maa teollistui vähän läntistä naapuriaan jäljessä. Työväki meilläkin oppi kokoontumaan yhteen erilaisten kansansivistäjien toiminnan kautta. Maaseudun väestön ongelmien osuus oli Suomessa leimallista tulevan ideologiakehityksen kannalta. Mm. torpparikysymys aiheutti kaunaa ”herroja” ja sittemmin ”herrasluokkaa” kohtaan.

Parlamentaarisesti sosialistinen edustus oli kuitenkin alussa hyvän vahvuista. Mutta sitten loppui menestys sillä saralla ja ongelmia saapui työttömyyden ja elintarvikepulan muodossa. Venäjän vallankumouksen laineet eivät voineet olla loiskumatta Suomeenkin, olihan Suomi Venäjän alainen v. 1917 asti. Pääasiassa Etelä-Suomessa alkoi radikalisoituminen, pelkääminen ja varautuminen. Suoran toiminnan johtomiehet pääsivät niskan päälle sosialistisessa puolueessa ja alkoi sisällissota vuonna 1918.

Suomessa eivät kuitenkaan punaiset olleet niin voitokkaita kuin itärajan toisella puolella, ja hirvittävän kuolemanrunsaassa sodassa -n. 30 000 kuollutta- punaisista sai maksaa toimintansa hengellään n. 25 000. Tämän jälkeen Suomessa alkoi puhaltua toisenlaisen yhteisöllisyyden, nimittäin nationalismin tuulet, äärioikeistolaisuuden muodossa. Lapuan liike oli tällaisen aatteen toimija, ja se suhtautui vihamielisesti sosialisteihin. Radikaalit vasemmistolaiset saivat olla vaiti, toimia salassa tai lähteä maasta pois. Maltillisia sosialisteja suvaittiin kuitenkin jonkin verran. Joka tapauksessa poliittinen ilmapiiri oli, sanottaisiinko perin ”epäsosialistinen.”

Valtakunnallista valtaa äärioikeistolaiset eivät napanneet. Sitten Suomi joutui lyhyen valtiollisen historiansa suurimpaan kurimukseen sodassa

⁸ Osion luonnissa käytetty apuna muun muassa näiden teoksien tietoja: Jussila, Osmo etc. 1995, 93-321, ja Zetterberg, S. (päätoim.)2003, 450-677, 731-915.

Neuvostoliittoa vastaan. Neuvostoliiton ideologian kiehtovuudelle tämä ei ollut lainkaan otollista isänmaallisuutta tuntevien suomalaisten mielissä. Suomi säästyi kuitenkin jäämästä Neuvostoliiton ”vasallivaltioksi” ja alkoi rakentamaan uutta Suomea samaan tyyliin kuin länsinaapurissa: hyvinvointivaltio tavoitteena. Siinä kaikille pyrittiin takaamaan jonkinlainen perustoimeentulo, oli sitten elämässä käynyt kuinka kurjasti tahansa.

Sodan jälkeisessä alueitaan luovuttamaan joutuneessa Suomessa sosialistien osakkeet olivat äkkiä nousussa. Enemmistöä ja sosialistista Suomea hekään eivät saavuttaneet. Kuitenkin tästä ajasta reaalisosialismin järjestelmän näkyvään ”anemiaan” ja sosialististen kansojen rivien rakoiluun asti, 1970-80-luvun vaihteeseen, sosialismi oli maassamme varteenotettava ja vaikuttava ideologia, jota alettiin tutkia yliopistoissakin.

Erityisesti maltillisen sosialismin, eli modernin sosiaalidemokratian kannattajat eivät olleet laisinkaan samantekevässä roolissa hyvinvointivaltion rakentamisessa. Kuitenkin sosialismin vetovoima alkoi selkeästi heiketä jo ennen Neuvostoliiton romahtamista. Markkinatalous on ollut luonnollisesti talouden määräävä voima sosialismin kriisin jälkeen. Sosialismi elää alkuperäänsä selvästi liberaalimpana tätä nykyä Vasemmistoliitossa ja Sdp:ssä. Poliittinen valta-asema on kuitenkin muilla tahoilla tänään.

KOMMUNISMI TIETOSANAKIRJOJEN ARTIKKELEISSA

Mitä kommunismi suomen kielessä tarkoittaa? Kommunismi määritellään v. 1951-61 valmistuneessa Nykysuomen sanakirjassa ”niiksi teorioiksi ja liikkeiksi, jotka yksityisomaisuuden poistamalla pyrkivät vallankumouksellisesti toteuttamaan tuotantovälineiden ja kulutushyödykkeiden yhteisomistukseen perustuvan yhteiskunta- ja talousjärjestelmän.”⁹ Uusin Kielitoimiston sanakirja määrittää termin ”poliittiseksi aatesuunnaksi, joka tähtää tuotantovälineiden ja hyödykkeiden yhteisomistukseen; vastaava yhteiskuntajärjestelmä.”¹⁰

Kommunismi ennen toista maailmansotaa

Ensimmäinen tutkimani tietosanakirja-artikkeli on v. 1912 sarjasta nimeltään Tietosanakirja. Se kertoo, että kommunismi- sana juontaa juurensa latinan sanasta ”communis”, eli yhteinen. Kommunismi on: 1. Ne varsinkin maata koskevat yhteisomistuksen muodot, joita on ollut olemassa vanhoissa suku- ja heimoyhteiskunnissa ennen yksityisomistuksen alkamista. Näistä on jäänyt merkkejä meidän ajallemme asti, esim. ven. Mir-järjestelmä. 2. Vapaaehtoinen omaisuudenyhteisyys, joka ei ole syntynyt yksityisomaisuuden periaatteellisesta vastustamisesta. Tällaista tavataan esim. luostariyhdyksissä ja joissakin amerikkalaisissa puhtaasti uskonnollisissa siirtokunnissa. 3. Ne teorit ja liikkeet, joiden tavoitteena on yksityisomaisuuden täydellinen poistaminen, tai ainakin tiettyjen hyödykelajien, varsinkin tuotantovälineistä suurimman osan,

⁹ Sadeniemi, M. 2002.

¹⁰ <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>

yksityisomistuksen lopettaminen ja uuden, yhteisomistukseen perustuvan yhteiskunta- ja talousjärjestyksen luominen.¹¹

Usein kommunismi ja sosialismi tarkoittavat samaa.

Kommunistissosialistisista teorioista ja liikkeistä katso artikkeli ”Sosialismi”. Tässä onkin koko artikkeli käsitteestä.¹² Silmääni pistää yksityisomistuksen täydellisen poistamisen vaatimus, mikä saa kommunismin vaikuttamaan hyvin radikaalilta aatteelta.

Pienen Tietosanakirjan (1926) mukaan kommunismi on samoin vanhimpien yhteiskuntien maan yhteisomistus sekä vapaaehtoinen omaisuudenyhteys, esim. luostariyhteiskunnissa ja yksityisomistuksen täydellistä poistamista vaativat liikkeet ja opit. Kommunistisesta manifestista lähtee kaikki myöhäisempi kommunismi, myös venäläinen kommunismi.¹³

Viimemainittu on yhteiskunnallistuttamiskokeilua valtiososialististen ja osuustoiminnallisten toimenpiteiden kautta. Venäjän kommunistinen puolue syntyi 1919, ja sen myötävaikutuksella on perustettu melkein kaikkiin maihin väkivaltaisain keinoin valtaan pyrkiviä kommunistipuolueita.¹⁴ Yleisesti ajatellaan, että Leninin kommunismiin kuului pääsääntöisesti väkivaltainen vallankumous,¹⁵ mutta sellaisiakin ääniä, on että Lenin halusi käytettävän vain tavoitteisiin pääsemiselle välttämätöntä väkivaltaa ja karsia muun väkivallan pois. Hän tavoitteli myös mieluummin enemmistön kautta tapahtuvaa muutosta kuin vähemmistön kavalilla tavoilla.¹⁶

Kuitenkin Lenin kuului siihen puolueosaan, joka nimenomaan hyväksyi terrorin käytön. Sanotaan, että sosialistivallankumouksellisten mielestä terrori

¹¹ Forsman, J.1912,1233,1234.

¹² Ibid.

¹³ Forsman, Havu, etc.(toim.). 1926, 634.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ ”The latter cannot be superseded by the proletarian state (the dictatorship of the proletariat) through the process of 'withering away', but, as a general rule, only through a violent revolution...” Lenin, V. 1917. State And Revolution ¹

¹⁶ Singh, R. 1990, 2843–2856.

oli käyttökelpoista vain siellä, missä oli yksinvaltainen hallintojärjestelmä, koska valta oli siellä personoitunutta eikä joukkotoiminnalle ollut rauhanomaisesti sijaa.¹⁷ Suomen sosialistinen työväenpuolue perustettiin 1920. Sillä oli 27-18 edustajaa eduskunnassa v. 1922, ja 1924. Se julistettiin tuomioistuimen päätöksellä hajoitetuksi ja se vaihtoi nimensä ”Työväen ja pienviljelijäin puolueeksi.” Vrt. Bolsevismi ja sosialismi.¹⁸

Hämeen-Anttilan kaksiosaisessa Uudessa tietosanakirjassa kommunismi kuvataan seuraavalla tavalla: Se yhteisomistus, joka vallitsi vanhimpien heimoyhteiskuntien maiden omistamisessa, myös ensimmäisissä kristillisissä seurakunnissa ja sittemmin luostareissa käyttöön otettu omaisuuden, tehtävien ja tuoton yhteisyys. Uudemalla ajalla kommunismista on tullut poliittinen käsite kuvaamaan niitä teorioita ja pyrkimyksiä, joilla on tavoitteena toteuttaa yhteiskunnan jäsenten täydellinen tasa-arvo niin tuotanto- kuin kulutusvälineiden yksityisen omistamisen poistamisen kautta.¹⁹ Tässä on kuitenkin vasta-argumentin paikka. Kommunismissa täydellinen tasa-arvo ei tarkoita kaikille tasan kaikkea vaan kaikille omien henkilökohtaisten tarpeidensa mukaan.²⁰

Hämeen-Anttila jatkaa: Kommunismissa esiintyy erilaisia virtauksia. Jotkut näistä vaativat yhteiskunnan tehokkaampaa puuttumista ja ylivaltaa suhteessa tuoton jakamiseen, jotkut taas ajavat kulutuksen vapautta ja niin ollen yksilön oikeuksia ja etuja. Riippuen siitä, tähtäävätkö nämä liikkeet kollektivismiin vai anarkismiin, muodostuu niiden käsitys yhteiskunnasta ja valtiosta.²¹

Tässä artikkelissa lopputeksti sisältää rajun kielteistä tekstiä kommunisteista muun muassa järjestelmällisen sabotaasin ja yhteiskuntavastaisten solujen muodossa. Artikkelilla on tunnettu kokoomuslainen kirjoittaja, jolla ei liene

¹⁷ Kujala, A. 1987, 35,37.

¹⁸ Forsman, Havu, etc.(toim.). 1926, 634.

¹⁹ Hämeen-Anttila, V. 1932,1183-1185.

²⁰ Lehen, T.1962, 142 & Forsman, J. 1937, 537.

²¹ Hämeen-Anttila, V. 1932,1183-1185.

ollut suuria sympatioita kommunisteihin tuohon aikaan. Seuraavassa tietosanakirjassa Isossa Tietosanakirjassa Kommunismi määritellään pääosin samoin kuin Tietosanakirjassa (1912). Lisäksi sanotaan vain, että kommunismin kannattajiksi, kommunisteiksi, kutsuvat itseään erityisesti bolsevikit.²²

Kommunismi artikkeleissa 1950-60-luvuilla.

Pieni Tietosanakirja selittää kommunismin samoin kertoen vanhasta yhteisöelämän kommunismista sekä lisää käsitteeseen ne opit ja liikkeet, jotka vaativat yksityisomistuksen totaalista poistamista.²³ Kommunistinen manifesti ilmoittaa kuitenkin, että ”Kommunismille ei ole ominaista omistuksen poistaminen yleensä, vaan porvarillisen omistuksen poistaminen.” Lisäksi, että ”Emme lainkaan tahdo poistaa tätä työn tuotteiden persoonallista omistamista elämän välitöntä uusintamista varten, omistamista, josta ei jää jäljelle mitään puhdasta tuloa mikä voisi antaa valtaa vieraaseen työhön. Tahdomme poistaa vain tämän omistamisen kurjan luonteen, jonka vallitessa työläinen elää vain lisätäkseen pääomaa ja elää vain sikäli kuin hallitsevan luokan edut sitä vaativat”²⁴

Edelleen: ”Kommunismi ei ota keneltäkään pois valtaa saada omakseen yhteiskunnallisia tuotteita, se poistaa vain vallan vieraan työn orjuuttamiseen tuon omistamisen avulla.²⁵ Pieni tietosanakirja jatkaa: Kommunismia edusti jo Moren ”Utopia”. Kommunistinen manifesti 1848 ohjasi kommunismin uudelle perustalle, ja siitä lähtee myöhäisempi kommunismi

²² Forsman, Wecksell, Hendell etc. (toim.)1934, 1151.

²³ Poijärvi, Havu, Oittinen, Wecksell (toim.). 1955,501-502.

²⁴ Kommunistinen manifesti, s.45, 47.

²⁵ Ibid, 49.

kokonaisuudessaan. Venäjän bolsevikkipuolue omaksui kommunistinimityksen painottaakseen puhdasta marxilaista linjaansa.²⁶

Pieni Tietosanakirja jatkaa: Venäjän kommunismin käytännön muodon ovat luoneet Lenin ja Stalin.²⁷ Hyvä että artikkeli muistaa Stalininkin tärkeän osan. Suuri Neuvostoliiton Ensyklopedia kirjoittaa: Stalin wrote a number of important works propagating the Leninist ideological heritage, among them *The Foundations of Leninism* (1924), “Trotskyism or Leninism?” (1924), *Problems of Leninism* (1926), “More on the Social Democratic Deviation in Our Party” (1926), “The Right-wing Deviation in the All-Russian Communist Party (Bolshevik)” (1929), and “Problems of Agrarian Policy in the USSR” (1929). Under the leadership of the Communist Party the Soviet people carried out the Leninist plan for building socialism and effected revolutionary transformations of enormous complexity and historical importance. Together with other leaders of the party and Soviet state, Stalin made a personal contribution to these accomplishments.²⁸

Pieni tietosanakirja edelleen: käytännöllisessä toiminnassa kommunistit nykyään seuraavat tarkoin Neuvostoliiton ohjeita. Kommunistit tavoittelevat kurinalaisia, ”keskitettyyn demokratiaan” perustuvia puolueuudostelmia, joiden kautta proletariaatin diktatuuri katsotaan voitavan toteuttaa.

Kurinalaisuutensa vuoksi ne voivatkin joustavasti sopeutua johdon kulloinkin määräämään taktiikkaan.²⁹ V.I. Lenin painottikin: ”Freedom of discussion, unity of action—this is what we must strive to achieve.”³⁰

Johtamisen toiminta jätti kuitenkin olennaisesti toivomisen varaa juuri demokraattisen hengen toteuttamisen osalta. Tämä on tunnustettu

²⁶ Poijärvi, Havu, Oittinen, Wecksell (toim.). 1955,501-502.

²⁷ Ibid.

²⁸ Prokhorov, A.M. (päätoim.) 1976, 452.

²⁹ Poijärvi, Havu, Oittinen, Wecksell (toim.) 1955, 501-502.

³⁰ Lenin, V.I. 1906. Report on the Unity Congress of the R.S.D.L.P.

suomalaisten kommunistienkin leirissä: ”Mutta myös sen jälkeen kun vallankumouksen voitto oli vakiintunut, tiukan keskitetty hallinto jatkui ja Stalinin kaudella neuvostot sivuutettiin lähes kokonaan keskeisessä päätöksenteossa.”³¹

Samoin sivuutettiin Leninin viimeisissä kirjoituksissaan esittämät suunnitelmat työväen itsehallinnon kehittämistä, uudesta talouspolitiikasta, osuustoiminnasta ja kansallisesta itsemääräämisoikeudesta. Näin muovautui ylhäältä alaspäin rakentunut keskitetty hallintojärjestelmä...Samalla kommunistinen puolue valtiollistui, byrokratisoitui ja etenkin sen johto irtaantui suurelta osin kansan enemmistön arkisesta todellisuudesta...Valta keskittyi tavalla, joka jätti kansalaiset etenkin isoissa valtiollisissa ratkaisuisa lähinnä hallinnoimisen kohteeksi.”³²

V. 1960 uudistettu laitos Pienestä Tietosanakirjasta sisältää paljon samaa edeltäjästään, mutta mainitsee lisäksi, että nykyaikaisen kommunismin ideologisen perustana on paitsi Marx, ennen kaikkea Lenin (bolsevismi). Käytännön linjalla kommunistit yleensä seuraavat Neuvostoliiton ohjeita. Jäsenmäärä kommunistisissa puolueissa on yli 30 miljoonaa. Monissa maissa sen toiminta on kielletty.³³ Tässä huomion arvoista on ”yleensä”-sanon lisääminen entiseen tekstiin: erkaantumista Neuvostoliiton johdosta oli kommunistisessa leirissä jo tapahtunut selvästi (Kiina viimeisimpänä tuolloin, Jugoslavia ehkä ensimmäisenä).

1960 Suuri Tietokirja kertoo, että kommunismi merkitsee sekä yhteiskuntamuotoa että liikettä joka yrittää sen aikaansaada. Tuotantovälineet tarkoittavat maata, tehtaita, koneita ja työkaluja. Kommunistisessa yhteiskunnassa on koko yhteiskunnan omistettava keskeisimmät tuotantovälineet. Tästä seuraa, että tuotanto ja tuotteiden jakaminen on

³¹ Hakanen, Y. 2001. ”Neuvostoliiton hajoamisen opetukset ja sosialismin näköalat tänään”.

³² Ibid.

³³ Poijärvi, Havu, Wecksell, Vaarnas, Ojanen (toim.) 1960, 930.

hoidettava koko yhteiskunnan tarpeita vastaavasti, eikä yksityisen liikevoiton halun mukaan.³⁴

Marxistisessa teoriassa kilpailu ja liikevoiton haaliminen ovat kapitalismin moottoreita. Liikevoitto tai vain ”voitto” muodostuu omistavan luokan hyötymisestä työväestön työn arvosta. Tämä on marxilaisessa teoriassa epäoikeudenmukaista työn arvon riistoa, ”välistävetoa”, joka perustuu lisäarvon ”käärimiseen” työntekijältä.³⁵ Ensimmäisten kommunistisia piirteitä esittäneiden ajattelijoiden, kuten T. Moren ja Campanellan, teoksista jo kuvastuu tyytymättömyys vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään.³⁶

Tyytymättömyys onkin kommunismin oleellinen alkusyy: ”At the end, the tutor should generalise the experience of the comrades and sum up by showing how what led them to join the Party was in one way or another dissatisfaction with the capitalist society in which we live, and the desire for a better kind of society.”³⁷

Uusi Tietosanakirja (1962) - aikanaan selvästi suurin kotimainen tietosanakirjasarja- käsittää kommunismin omaisuuden ja sosiaalisen vaikutusvallan tasaamiseen pohjautuvaksi yhteiskunnaksi, jossa yksilö käsitetään ensi sijassa kollektiivisen yhteisön osaksi, sekä niiksi teorioiksi, jotka koskevat tällaista yhteiskuntaa ja siihen johtavia yhteiskuntajärjestelmien muutoksia, ja myös niitä tavoitteleviksi poliittisiksi liikkeiksi.³⁸ Seuraavassa Marxin ajatuksia ihmisen yhteisöllisyydestä: ”Only in community [with others has each] individual the means of cultivating his gifts in all directions; only in the community, therefore, is personal freedom possible. In the previous substitutes for the community, in the State, etc. personal freedom has existed only for the individuals who developed within the relationships of the ruling class, and only insofar as they were individuals

³⁴ Huovinen, Manninen, Tarmio (toim.). 1960, 113,114.

³⁵ Walker, D. & Gray, D. 2007, 45

³⁶ Huovinen, Manninen, Tarmio (toim.). 1960, 113,114.

³⁷ Communist Party of Great Britain. 1946. Marxism-An Introductory Course in Five Parts. ³⁵

³⁸ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

of this class...In a real community the individuals obtain their freedom in and through their association.”³⁹

Marxin ajattelussa ihmisen ihmisyyys toteutuu ihmisyyhteisössä. Tasa-arvoisessa ihmisyyhteisössä yhteinen vapaus on yksilön vapautta ja toisinpäin. Edellä mainittu yksilön käsittäminen ensisijaisesti yhteisön osaksi vivahtaa merkitykseltään sellaiselta, että ihminen on ikään kuin ihmisyyhteisö-koneen osanen, eikä omaksi erityiseksi yksilöksi käsitetty persoona, niin kuin artikkelin lukijakunnassa Suomessa pidettäneen hyvänä (liberaalidemokraattisessa yksilön oikeuksia ainakin sanallisesti painottavassa järjestelmässä).

Kuitenkin juuri tällaista ymmärrystä ja toteutumaa vastaan marxilaisuus hyökkäsi: kapitalistisessa järjestelmässä työntekijästä tulee lopulta vain keino pääoman kasvattamiseen, niin että sekä hänen tehtävänsä että työympäristönsä muodostuvat palvelemaan mahdollisimman tehokasta liikevoiton hankkimista tuotantovälineiden omistajalle. Suotakoon pienenä havainnollistavana esimerkkinä tästä vaikka Chaplinin rooli ”Nyky aika”-elokuvassa liukuhihnatyöläisenä: työ on tylsää ja tekee ihmisestä vain aivottoman koneen osasen.

Kommunistisessa ajattelussa, mikä siis juontuu Marxilta, oli tavoitteena työn vaihtelevuus, työntekijälähtöisyys ja yhdessä päättäminen. Valitettavasti kommunistiseksi sanotuissa järjestelmissä tämä ei ole toteutunut hyvin. Näin ainakin itse asian näen. Syynä tähän lienee sama ongelma kuin koko tähänastisessa kommunismissa: valta ei ole laskeutunut ylhäältä yhteiskunnan alemmille tasoille lainkaan riittävästi. Sikäli artikkelin vivahde osuikin oikeaan: ruohonjuuritason työntekijät Neuvostoliitossa olivat vain ”uurastavaa massaa”, joilla ei ollut todellista vaikutusvaltaa työnsä suhteen paljoakaan. Tämä tietysti vaikuttaa työntekijän passivoitumista.

³⁹ Marx, K.1845. The German Ideology.Part I.

Sama kirja- Uusi tietosanakirja- jatkaa: Termi liittyy Marxin, Engelsin ja Leninin ym. kehittämään oppiin, mutta myös aikaisemmista aatekehityksistä ja kokeiluista, joiden perustana on mahdollisimman perusteellinen omaisuuden tasaaminen. Neuvostoliiton ulkopuolella sen politiikkaa ja yhteiskunnallista järjestelmää kutsutaan kommunismiksi. Kommunismin ja sosialismin ero ei ole yksiselitteinen. Usein kommunismi katsotaan sosialismin äärimuodoksi. Kommunismiteoria kuvaa, että kommunismin esiaste.⁴⁰

Pääerona on aikaisemmin pidetty sitä, että kommunismissa on pyritty yhteiskuntajärjestyksen muuttamiseen poliittisen vallankumouksen avulla, sosiaalidemokratia taas asteittaisten muutosten kautta. Saksalaisen K. Diehlin mukaan kommunismissa yhteistä ovat tuotantovälineiden lisäksi myös kulutushyödykkeet. M. Tugan-Baranowskyn mukaan sosialismissa säädetään yksityisen ihmisen tulot eli hänen kulutukseensa käyttämän arvon kokosumma, kun taas kommunismissa ei tarvita tulojen käsitettä. Siinä kulutus säännöstellään suoraan tai jätetään vapaaksi. Ero kuvataan myös sellaiseksi, että kommunismissa ihminen ei saa yhteiskunnalta enää kykyjensä mukaan niin kuin sosialismissa, vaan tarpeittensa mukaan. Osittaisen kommunismin muotoja ovat agraarikommunismi, jossa on luontoistalous, sekä kulutuskommunismi, missä yhteistä ovatkin kulutusesineet ja yksityisiä tuotantovälineet.⁴¹

Aikaisempi käsitys, jonka mukaan yhteiskunnan vanhin muoto olisi ollut täydelliseen kommunismiin perustuva, ns. ”alkukommunismi”, on todettu virheelliseksi.⁴² Marxin ajatukset primitiivisestä alkukommunismista ennen orjajärjestelmiä eivät kuitenkaan ole nykytiedon valossa ihan aikansa eläneitä. Uusi Encyclopedia Britannica sanoo ”omaisuuden jakamista ehkä alkuyhteisöjen huomattavimmaksi piirteeksi”, tarkoittaen tietysti keräilijämetsästäjäyhteisöjä.⁴³

⁴⁰ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Heilbroner, R. L.; Boettke, P. J.; EB Editors. 2009. “Economic Systems”.

Tosin ilmeisesti perinteet olivat määrääviä: oli erilaisia sosiaalisia statuksia. Tutkijan kommenttia "kuitenkaan kukaan ei jäänyt ilman ruokaa" hänen luonnehtiessaan erästä nykyistä keräilijä-metsästäjäyhteisöä, jossa ruoan jakoon vaikutti sukulaisuussuhteet ja osuus saaliin saamisessa, artikkeli käyttää kuvatessaan ihmisyyhteisön luultavinta ensimmäistä "talousjärjestelmää." Tosin kysymys ei ollut tietenkään mistään erikseen "taloutta" koskevista säännöistä vaan paljon kokonaisvaltaisemmista sosiaalisista jäsentelyistä yhteisössä.⁴⁴

Palatkaamme tietosana-artikkeliin. Antiikin ajoista on esiintynyt yhteiskunnallisessa tarkastelussa piirteitä, jotka ovat yhteisiä nykyisen kommunismin kanssa. Monet keskiajan uskon lahkoista pyrkivät toteuttamaan kulutuskommunismia, 1600-luvulla esimerkiksi kasteenuudistajat. Ranskan vallankumouksen ideat sekä industrialismin nousu vaikuttivat oleellisesti kommunismin syntyyn. Marx ja Engels-kaksikko loi radikaalin sosiaalifilosofian ja tarjosi työväelle konkreettiset menettelytavat, kehityksen hahmottelun teesi-antiteesi-synteesi-mallin kautta, maailmanvallankumoustavoitteen, ja tien valtiovallasta proletariaatin diktatuuriin. Myöhemmin Marx ja Engels selittivät, että muuttuminen voi toteutua parlamentarisminkin vallitessa.⁴⁵

Marx kirjoitti, englanniksi käännettynä: "If in England or the United States the working class wins a majority in Parliament or Congress, it could in a legal way get rid of the laws and institutions blocking its development ... in so far as social development required this. However the 'peaceful' development could quickly change into a 'violent' one through a rebellion by those with a stake in the old order...".⁴⁶

⁴⁴ Heilbroner, R. L.; Boettke, P. J.; EB Editors. 2009. "Economic Systems".

⁴⁵ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

⁴⁶ MEW (Marx&Engels Works): Notes on Reichstag Debate.

Ja Friedrich Engels: “Will the peaceful abolition of private property be possible? It would be desirable if this could happen, and the communists would certainly be the last to oppose it... If the oppressed proletariat is finally driven to revolution, then we communists will defend the interests of the proletarians with deeds as we now defend them with words. But they also see that the development of the proletariat in nearly all civilized countries has been violently suppressed, and that in this way the opponents of communism have been working toward a revolution with all their strength.”⁴⁷

Näistäkin tekstipätkistä käy ilmi, että Marx ja Engels näkivät kuitenkin laillisuuden- vanhan järjestelmän rajat- ylittävän toiminnan vallankumouksen toteuttamiseksi helposti tarpeellisenä. Parlamentarismi, joka tietysti näyttäytyikin heille erilaisena kuin nykypäivän yleisen äänioikeuden parlamentarismi vaikkapa täällä Suomessa, ei ollut heille *se juttu* yhteiskunnan hallinnoimisessa vaan tasa-arvoisten ihmisten valta, kansanvalta, työläisluokan vallan ottamisen ja pitämisen välityksellä.⁴⁸

Tämän parlamentarismiyönteisen puolen esiintuomiselle artikkelissa on ollut ehkä syynä sosiaalidemokratian hyväksyttävämmyys vallankumoukselliseen kommunismiin verrattuna Suomessa. Tiivistetysti Marx ja Engels olivat siis varsinaisesti vallankumouksellisia, mutta Marx näki mahdollisena vanhemmilla päivillään työväenluokan valtaantulon puoluejärjestelmänkin kautta joissakin maissa. Tähän kysymykseen palataan vielä tuonnempana.

Valpolan toimituksellisesti johtama kirja jatkaa: Kommunismissa tuotannon tulokset jakautuvat tasaisesti ihmisten tarpeiden mukaan ja tarpeiden tyydyttyminen muuttaa ihmiset ja hävittää epäoikeudenmukaisuuksista johtuneet asiat, kuten rikollisuuden.⁴⁹ Kommunismien mukaan tuotannosta riittäisi kaikille, mutta kapitalismi vääristää vaurauden omistussuhteet.

⁴⁷ Engels, F. 1847 The Principles of Communism.

⁴⁸ Walker, D. & Gray, D. 2007, 258.

⁴⁹ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

Sosialismin jälkeisessä kommunismissa kapitalistinen järjestelmä on piirteineen ”selätetty”, ja kaikille riittää tarvitsemiaan hyödykkeitä.

Tätä kuvaa Marx kuuluisassa tekstikohdassaan: ”In a higher phase of communist society, after the enslaving subordination of the individual to the division of labor....after labor has become not only a means of life but life's prime want; after the productive forces have also increased with the allaround development of the individual, and all the springs of co-operative wealth flow more abundantly --only then then can the narrow horizon of bourgeois right be crossed in its entirety and society inscribe on its banners: From each according to his ability, to each according to his needs!”⁵⁰

Tietosanakirja jatkaa: Lenin toi ideologiaan imperialismi- ja kolonialismikäsitteet. Hänen mukaansa kapitalistimaiden sotien vuoksi syntyy uusia sosialistisia valtioita. Kuitenkin ideologinen rinnakkaiselo kapitalisti- ja kommunistimaiden kanssa on mahdollista. Vuonna 1961 Neuvostoliiton katsottiin saavuttaneen sosialismin ja aloittavan seuraavan vaiheen, kommunismin rakentamisen. Kommunismi koittaa, kun tuotteiden tuotanto per asukas on kapitalisteja parempi, ja ero maaseudun ja kaupungin välillä sekä fyysisen ja psyykkisen työn välillä häviää. Ihmisten tajunnasta on poistettava kapitalismin jäännökset.⁵¹

Nykypäivää ajatellen tietyin osin tulevaisuudessa voisikin olla mahdollista yhteiskunnan kehittyä tuohon suuntaan. Itseasiassa sellaiset Marxin peräänkuuluttamat asiat kuin ilmainen koulutus ja progressiivinen verotus ovatkin jo totta monin paikoin. Mutta siihen yltäminen vaatisi edelleen voittoa alueellisen, yhteisöllisen ja yksilöllisen syrjäytymisen sekä taloudellisen epätasa-arvon ongelmista.

Yhteiskunnan tasapainoista kommunistista tilaa kuvaa neuvostoliittolainen tietosanakirja:” With the advance of the productive forces in socialist society,

⁵⁰ Marx, K.1875. Critique of the Gotha Programme.

⁵¹ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

based on the gains of the scientific and technological revolution, hard and unskilled physical labor and monotonous mental labor will disappear, and the distinctions between industrial and agricultural labor in respect to scientific and technical equipment will be completely overcome. Mental and physical labor will merge organically in the productive activity of the individual, and the meaningful content and creative function of labor will increase regardless of the particular sphere of its application.”⁵² Eli ihmisen luovuus pääsee oikeuksiinsa työssä viimein.

Sama artikkeli kuvaa myös kansojen yhdistymistä kommunistiseksi kansojen yhteisöksi. Artikkelin puhuu tässä kohdissa yhdestä universaalista talouden suunnitelmasta. Kommunismia ei seuraa enää mikään uusi yhteiskuntamalli, vaan se on viimeinen ja paras sosioekonominen järjestelmä, josta ihmiskunnan aito historia voi alkaa.⁵³

Takaisin kotimaiseen tietosanakirjaan. Neuvostoliitto on kommunistiseksi kutsuttuna keskittänyt vallan, poliittisten toimenpiteiden jyrkkyys on sille leimallista- erityisesti 1920- ja 30-luvun proletariaatin diktatuurin aikana, jolloin vaikutti myös suurvaltojen väliintulon pelko-, kuten myös pitkät suunnitelmat ja kommunistinen kulttuuri, joka pyrkii olemaan kaikkien kansalaisten omaksuttavissa. Liberalisoitumista ja hallinnon laajentumista on tapahtunut Stalinin jälkeen. Hrustsevin aikana on luotu käsite ”koeksistenssi”, joka tarkoittaa idän ja lännen maiden rauhallista rinnakkaiselo.⁵⁴

Kansandemokratioiden kommunismin soveltaminen on ollut riippuvaista monista tekijöistä, kuten paikallisesta aikaisemmasta talouselämän rakenteesta. Yhteistä niille on ollut pyrkimys nostaa teollisuus keskeiseksi

⁵² Panfilov, E.G. 1973, 233,234.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

tuotannon alana. Jugoslavian järjestelmä on vähiten sentralisoitunut. Kiinassa on yksityisomistamisen poistaminen tietyissä suhteissa pisimmällä.⁵⁵ Erikoiselta vaikuttaa minusta 2010-luvun opiskelijana, että Kiina on ollut Neuvostoliittoakin tarkempi ja erittäin innokas kommunismin mukaisella tiellään.

Tästä osoituksena ovat niin ns. ”suuri harppaus”- yritys v. 1958-60 ja paremmin menestynyt kansankommuunien perustaminen. Jälkimmäisen periaatteena oli yhdistää teollisuus- ja maataloustuotanto sekä kulttuuri-, kasvatusta- ja sosiaalitoimi sekä hävittää maaseudun ja kaupungin sekä fyysisen ja psyykkisen työn eroja. Kiinan ja Neuvostoliiton suhteisiin vaikuttivat Kiinan pyrkimys suureen riippumattomuuteen sekä maiden väliset ulkopoliittiset ristiriidat Aasiassa.⁵⁶

Edelleen tänäkin päivänä Kiinan virallisena tavoitteena on kommunistinen ihanneyhteiskunta, mutta ehkä vain muodollisena jäänteinä: suuri maa on antanut yksityisyritteliäisyydelle pitkälle vapaat kädet valtakunnassaan.⁵⁷ Kiina on ulkopoliittisesti ollut jyrkemmällä kannalla kuin Neuvostoliitto ja painottanut taistelua imperialismia vastaan, 1950-luvun lopulla.⁵⁸ Israelin maatalousosuuskuntien, eli kibbutsien kommunismi syntyi 1900-luvun alusta lähtien.⁵⁹

Seuraava artikkeliteksti sisältää ”porvarismielisyyteen” selvästi kallellaan olevaa tekstiä. Asetan sen väitteitä vastakkain kommunismia puoltavan tekstin kanssa. Marxin ja Engelsin oppi syntyi vastareaktionä utopistisocialistien passiivisuudelle. Eikö ennemmin vastareaktionä työväestön kehnolle asemalle. Artikkelij jatkaa: Se perustuu jäykän

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Hakala, M. (päätoim.). 1975, 336, 337.

⁵⁷ Brown, A. 2013, 580.

⁵⁸ Cheng-Siang Chen, Jack L. Dull etc. 2016. China, Encyclopædia Britannica.

⁵⁹ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

dualistiseen näkökantaan ja on dogmaattinen metodiltaan.⁶⁰ Tähän syytökseen on eräs Suomessa vaikuttanut tunnettu kommunisti vastannutkin dialektisen materialismin osalta, että marxilaisuudelle ominaista on ollut pyrkimys todellisuuden mukaisuuteen. Myös auktoriteettikriittisyys on ollut leimallista.⁶¹ Nämä kummatkin ominaisuudet sotivat dogmaattisuutta vastaan.

Tosin Neuvostoliiton historia kyllä paljastaa ideologian oppien liiallisen soveltamisinnon mm. biologiaan tiedemies Lysenkon osalta, ja maan marxismi-leninismien aatteella oli hyvin autoritaarinen asema. Mutta annetaan tietosanakirjan edelleen jatkaa: Selittäessään ihmissuhteiden muovautumisen pohjaksi pelkästään taloudelliset lait, aatesuunta ei ota huomioon esim. 1900-luvun psykologian saavutuksia, kuten syytä rikollisuuteen, eikä ihmisyhteisöjen biologista kehitystasetta ja erilaisia tarpeita.⁶²

Lehen vastaa vähän tähänkin: erilaisia ominaisuuksia ihmisillä on, emmekä kiellä niitä, mutta marxismi esittää ihmisen toiminnan perustavaksi tekijäksi yhteisössä vaikuttavat taloudelliset suhteet.⁶³ Itse asettaisin kyseenalaiseksi tältä kannalta myös väitteen, että onko kommunistisessa aatteessa selitetty ihmissuhteiden muovautumisen pelkäksi pohjaksi taloudelliset lait? Aina? Eikö Neuvostoliiton tiedeosaaminen osoittanut laajempaakin syy-yhteyksien ymmärrystä? Olletikin, että nyt puhutaan kommunismista eikä käsitteenä ehkä vähän laajemmasta sosialismista.

Tietosanakirja sanoo seuraavaksi, että aatteena kommunismia kuvaa yleistäminen ja ehdottomuus. Käytännössä kommunismin on kuitenkin ollut tarpeen huomioida kulloisetkin reaalipoliittiset olosuhteet.⁶⁴

Tämä tarkoittanee aatteen käytännön tason liberaalimpaa toteutumista verrattuna teoriaan. Sillä taas on ollut vaikutuksensa kommunistisen teorian

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Lehen T. 1962,131.

⁶² Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

⁶³ Lehen, T. 1962, 175,176.

⁶⁴ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

kehitykseen⁶⁵. Lause viitanee Bernsteiniin ja muihin maltillisempiin suuntiin.

Artikkeli jatkaa: suhtautuminen kommunismiin ja antikommunismiin sekä sillä välillä oleviin aatteisiin on aikamme keskeisimpiä kysymyksiä.⁶⁶ Elettiinhan tuolloin vielä selkeästi kylmän sodan aikaa.*⁶⁷ Kommunismiin tavoitteena on luokaton yhteiskunta, jossa vallitsee vallan tasaisuus ja tarpeiden tuleminen tyydytetyiksi sekä rauhan tuleminen ihmisyyteen.⁶⁸ Tässä painotus on tasauksella ja tasa-arvolla, sekä yhteisöllisyyden ensisijaisuudella.

Vuoden 1965 Suuren tietokirjan uudistetussa laitoksessa on sama sisältö kuin v. 1960 laitoksessa.⁶⁹ Vuoden 1966 Fokus-tietosarjan määritelmä seuraa aivan ensimmäisen tietosanakirjasarjan määritelmää.⁷⁰

Kirja kertoo myös, että kommunistisen järjestelmän esitti More Utopiassa vuonna 1516. Aatteen kehityksessä mainitaan nimet Babeuf, Cabet ja Owen. Erittäin radikaalille linjalle kommunismin ohjasi Kommunistinen manifesti joka painotti kansainvälisyyttä.⁷¹ Tässä sanavalinta ”erittäin radikaalille” vaikuttaa negatiivisävyiseltä.

Teos jatkaa: Lisäajatuksia kommunismiin toi mm. Blanqui. Bolsevistisen suuntauksen loi Lenin. Dialektinen materialismi mainitaan oppisisältönä. Leninismiin mukaan valtiolta voidaan saada työväenluokan käsiin ja neuvostohallituksen johtamaksi ns. proletariaatin diktatuuriksi ainoastaan väkivaltaisen sekä laajan vallankumouksen (maailmanvallankumouksen)

⁶⁵ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ *Coulson, J. ; Carr, C.T etc.1963, Cold War: “Use of propaganda, obstruction, intimidation, and subversive political activities to secure advantages such as used to be sought in wars of aggression.”.Kylmän sodan kertoo Oxford Dictionary of English tapahtuneen v. 1945-90 länsivaltojen ja Neuvostoliiton johtamien itäblokin maiden välillä. Omassa varhaisnuoruudessaani 1980-luvulla muistan vielä olleen esillä ydinsodan pelon kulttuurissa monin tavoin. Toisaalta edelleen on olemassa maailmanpolitiikassa Venäjä-länsi-vastakkainasettelua selvästi.

⁶⁸ Valpola, V. (päätoim.).1962, 11-15.

⁶⁹ Huovinen, Mannio, Tarmio (toim.).1965, 113,114.

⁷⁰ Vaarnas, K.(päätoim.). 1966, 2063-2064.

⁷¹ Ibid.

keinoin.⁷² ”Ainoastaan väkivaltaisen vallankumouksen” nostaminen esille on edelleen hieman paheksuva sanavalinta.

Johdossa on oltava taisteluvalmis puolue. Porvarillisista luokista saadun voiton jälkeen tuotantovälineet täytyy sosialisoida. Diktatuuri on välttämätön siirtymäkautena luokattomaan yhteiskuntaan, jossa kaikki pakko-organisaatiot kävisivät tarpeettomiksi.⁷³ Konditionaalimuoto ilmaisee kirjoittajan varauksellisuutta tässä.

Tähän korkeimpaan asteeseen pääsyä ovat ehkäisseet varsinkin kapitalistien taholta uhkaavat vaarat. Kommunismi ei periaatteessa hylkää vain kapitalismia, vaan uskonnon, kansallisuuden, parlamentarismia ja demokratian.⁷⁴ Tämä luettelointi ilmaisee selvää vasta-asennetta.

Kuitenkin venäläiselle kansallisuudelle painoa antoi stalinismi (v.1930 eteenpäin), joka myös lievensi kommunismin jyrkkyyksiä muissa maissa, painotti kansanrintamapolitiikkaa, hallintojärjestelmän byrokratisoitumista, poliisijärjestelmän kehittämistä, työkuria ja ”teollisuuden vallankumousta.” Hrustsevismi taas on hylännyt yhteen persoonaan keskittyvän johtamisen ja tähdentänyt ideologioiden koeksistenssia. Tästä on tullut vastakohtaisuuksia Neuvostoliiton ja Kiinan sekä Neuvostoliiton ja Albanian kanssa vuonna 1960. Kurinsa ansiosta kommunistipuolueet voivat nopeasti toimia johdon määräämien muutosten mukaan. Stalinismia arvostellut suuntaus on trotskilaisuus, jossa on ”muuttumattoman” kommunistisen vallankumouksen ohjelma, koko maailman käsittävästi. Artikkelit mainitsevat myös titolaisuuden, jota leimasi antistalinistisuus ja riippumattomuus Neuvostoliitosta. Kommunististen puolueiden jäseniä on arviolta 40 milj. v. 1962.⁷⁵

Historia käydään lyhyesti läpi: Venäjän vallankumous,

⁷² Vaarnas, K. (päätoim.) 1966, 2063-2064.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Vaarnas, K.(päätoim.). 1966, 2063-2064.

kovaotteinen ”sotakommunismi”, Nep-vaihe, Stalinin ”sosialistisen isänmaan turvaamiseksi tiukat viisivuotissuunnitelmat poliittisesti ja taloudellisesti,” kollektivoinnit, teollinen vallankumous, kansanrintamapolitiikka, puhdistukset ydinjoukossa: uudet vastuuhenkilöt vanhojen vallankumousaikaisten tilalle, ja kommunismin vallan saaminen itäryhmän maissa syrjäytettyään muut mielipidesuunnat. Tämä tapahtui aluksi antifasististen ryhmien kanssa toimimisen kautta (käsite kansandemokratia muodostuu). Titon Jugoslavia irrottautui Neuvostoliitosta v. 1948.⁷⁶

Tämä ero on hyvin aikaisin verrattuna muiden maiden samanlaisiin yrityksiin. Titon tuloksellisuus ajaa fasisisia ryhmiä maastaan omin joukoin vaikutti ehkä tämän onnistumiseen⁷⁷: Jugoslavian lähtökohta oman sosialismin rakentamiseen oli parempi. Se oli ansainnut omaa tilaa. Tito oli saanut myös Englannilta tukea fasistisotaan v.1943 ja 1944.⁷⁸ Kiinassa Maon johdolla on tuettu kommunismia mm. Pohjois-Koreassa. Etupäässä Neuvostoliiton tarkoituksena palveleva kommunismi on saanut jalansijaa erityisesti itäryhmän maissa, Kuubassa ja joissakin Afrikan valtioissa.⁷⁹

Encyclopaedia Fennica, Eli Otavan Iso tietosanakirja on sekin vuodelta 1966. Se kertoo samat asiat kuin edellinen (ja siis jo ensimmäinen tietosanakirja v. 1912) sarjakin, heimokommunismia, Marxin erittäin radikaalia oppia sekä täydellistä yksityisomistuksen poistoa myöten. Siinä mainitaan myös uskonnon ynnä muiden jo mainittujen luettelo asioissa, jotka kommunismi hylkää. Kirja mainitsee kommunismin saavuttamista sanotun estäneen kapitalistien toimeenpanema saarto ja muut uhkien aiheuttamisensa.⁸⁰

Fennicassa on artikkelikohtaiset kirjoittajien nimet merkittynä ja siihen työhön on saatukin päteviä eri alojen kotimaisia asiantuntijoita.

⁷⁶ Vaarnas, K.(päätoim.). 1966, 2063-2064.

⁷⁷ The Columbia Electronic Encyclopedia. 2012.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Vaarnas, K.(päätoim.). 1966, 2063-2064.

⁸⁰ Vaarnas, K. 1966, 1247-48. ”Kommunismi”-artikkeli.

Kommunismi-artikkelin ytimen, eli määrittely- ja sitä välittömästi seuraavan aatteen luonnehdinta-osansa puolesta- mikä tässä tutkimuksessa siis arvioitavana-, se ei tuo uutta sisältöä esiin kuitenkaan.⁸¹

Vuonna 1969 julkaistiin erittäin moneen kotiin saapuva Facta-sarja. Siinä kerrotaan, että kommunismi on taloudellinen ja sosiaalinen oppi, jossa yksilö käsitetään ensi sijassa kollektiivisen yhteisön alistetuksi osaksi.⁸² Alistaa-verbin merkitys Nykysuomen sanakirjan mukaan on ”saattaa jonkun alaisuuteen, tehdä jonkun määräyksestä riippuvaiseksi, kukistaa, nujertaa”.⁸³ Siten itselleni ensimmäisenä mieleen tuleva puhekielen merkitys ”väkisin nujerrettu tottelemaan”, ei ole välttämättä oikea tässä, vaan ehkä ”yhteisön päämäärää palvelemaan ymmärretty yksilö.”

Ehkä tässä on vanhemman ja uudemman suomen vivahde-ero. Silti tämä alistettu-sanan sisältävä lause tuonee painokkaamman sävyn niin, että yksilön tekeminen on arvokasta vain ”yhteisökoneen” osana. Facta jatkaa: Nimitys tarkoittaa nykyisin Marxin, Engelsin ja Leninin ynnä muiden kehittämiä oppeja sekä niiden synnyttämiä yhteiskunnallisia liikkeitä. Sitä käytetään myös aikaisemmista aatekehityksistä ja kokeiluista, joiden pohjana oli mahdollisimman pitkälle viety omaisuuden tasaaminen.⁸⁴

Tässäkin on korostus ”mahdollisimman pitkälle.” Kirja jatkaa: Kommunismin ja sosialismin merkitysero on epäselvä. Useimmiten kommunismia pidetään sosialismin äärimmäisenä muotona. Kommunistisessa teoriassa sosialismi on kommunismin esiaste.⁸⁵

Taustatekijöinä kommunismille olivat ajattelutavan ja yhteiskuntaolojen muutos Ranskan vallankumouksessa sekä industrialismin luomat

⁸¹ Vaarnas, K. 1966, 1247-48. ”Kommunismi”-artikkeli.

⁸² Valpola, V. (päätoim.).1969, 89-90.

⁸³ Sadeniemi, M. (päätoim.).2002, 51.

⁸⁴ Valpola, V. (päätoim.).1969, 89-90.

⁸⁵ Ibid.

vastakohtaisuudet etenkin suurkaupungeissa. Ismin loiva Marx ja Engels. Vaikutteena on ollut etenkin englantilainen taloustiede, saksalainen historianfilosofia ja ranskalainen sosialismi.⁸⁶ Englantilaisen taloustieteen täytyy tarkoittaa talouden filosofeja kuten Adam Smithia ja David Ricardoa, saksalaisen historianfilosofian etenkin filosofisuuruutta Friedrich Hegeliä. Ranskalainen sosialismi-käsite on epämääräisempi.

Encyclopedia Britannican mukaan käsite tarkoittaa radikaalia työväestön vallan ottamista ajanutta Louis Blanquita (1805-1881) ja Jean Joseph Louis Blancia (1811–82), kirjailijaa ja utopistisocialistia, joka arvosteli teoksissaan yhteiskuntaa ja vaati siltä sosiaalipoliittista toimintaa.⁸⁷ Britannican artikkelin kirjoittaja ja maineikas kynämies George Bernard Shaw näkee hänen ajattelussaan modernin sosiaalidemokratian piirteitä. Kolmas käsitteeseen lukeutuva ajattelija on Shawn mukaan anarkisti Proudhon, Pierre Joseph (1809–65), joka arvosteli kapitalismia, mutta myös proletariaatin diktatuuria.⁸⁸

Käsitteeseen voivat lukeutua myös aiemmat

ranskalaiset ”perusutopistisocialistit” Henri de Saint-Simon (1760–1852), Charles Fourier (1772–1837) ja Etienne Cabet (1788–1856).⁸⁸ Joka tapauksessa näiden kolmen tahon (Hegel, Smith ja utopistit) näkeminen Marxin ja Engelsin päävaikutelähteinä toistuu tietosana-artikkeleissa, eli se lienee yleinen käsitys. Marx ja Engels käsittelivät kapitalismin talousjärjestelmää, johon esim. Adam Smith oli jättänyt kädenjälkensä, käänsivät Hegelin historian kehittymisen teorian sisällöllisesti nurinkurin materiaan pohjautuvaksi, ja olivat tietoisia heitä aikaisemmista socialistisista pyrinnoistä, jotka he ainakin pääosiltaan nimesivät utopistisocialistisiksi.⁸⁹

⁸⁶ Valpola, V. (päätoim.).1969, 89-90.

⁸⁷ CD-FACTA 2005, ”Blanqui”, ”Blanc”, ”Proudhon”.

⁸⁸ Shaw, G.B.1966, 880-88.

⁸⁹ <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:marxismi>.

Marxin ja Engelsin teoria oli ”radikaalia sosiaalifilosofiaa”, joka sisälsi konkreettisen ohjelman ja menettelytapaohjeet eri tilanteisiin. Sisältö oli se, että taloudellinen ja sosiaalinen kehitys johtavat varmasti omistavan ja ei-omistavan luokan ristiriitojen kärjistymiseen. Siksi siis maailmanvallankumous vain pystyyn ja sortava valtiovalta proletariaatin diktatuurille. Sitten koko valtiojärjestelmästä tulee tarpeeton eikä yhteiskunta enää jakaudu luokkiin, toisin sanoen siitä tulee luokaton.⁹⁰

Nykyisen kommunismin tärkeimmäksi teoreetikoksi tuli V. I. Lenin. Hänen oppinsa syntyi Venäjän oloissa, joita luonnehti maatalousvaltaisuus ja kapitalismin kehittymättömyys. Lenin toi oppiin valtiota johtavan järjestäytyneen puolueen tarpeellisuuden. Venäjän johtoon tuli vallankumouksen 1917 kautta seuraavana vuonna kommunistiseksi nimetty puolue ja kommunismista valtionideologia. Sen jälkeen Neuvostoliitto on ollut kommunistisen liikkeen itseoikeutettu johtaja.⁹¹ Tässä jään kysymään, että miten vielä tuolloin väitettiin tuollaista johtajuudesta? Tietokirjat kun kertovat, että Neuvostoliitto oli kommunismin johtajamaa 1950-luvun lopulle asti, jolloin Kiinan ja NL:n suhteet kylmenivät. Sen seurauksena Kiinasta alkoi kasvaa kommunistisen liikkeen toinen johtomaa, etenkin Aasiassa. Eikä Kiinakaan jäänyt sittemmin ainoaksi maaksi joka pyrki Neuvostoliiton ohella johtamaan kommunistista liikettä. Tulkitseen niin, että Neuvostoliitto oli kuitenkin perinteisesti yhä liikkeen keulamaa muun maailman yleisessä käsityksessä.

Kommunismi artikkeleissa 1970-luvulta 2000-luvulle.

1972 vuoden Otavan Iso Fokus oli edeltävää Fokusta tarkempi tietosanakirja. Siinäkin otettiin esille yksilön alistaminen yhteisön osaksi, puhutaan heimoyhteiskunnista ennen yksityisomistuksen alkamista, sekä mm. luostariyhdyksunnista. Kommunismin historiakatsaus seuraa tuttuja ratoja. Hegelin ajatusten tulkintaa kerrotaan Marxilla olleen paljon suhteessa

⁹⁰ Valpola, V. (päätoim.).1969, 89-90.

⁹¹ Ibid.

yhteiskuntaan. Tästä oli tuloksena dialektinen materialismi. Aineen ylivallan ajatus on Marxin teoriaan ja kommunismiin saatu ranskalaisilta materialisteilta.⁹¹

Tässä kohdin voi olla hieman eri mieltä. Lehen kirjoittaa: ”Marxilaisuuden vastustajat sanovat, että marxilaiset käsittävät sielunelämänkin aineeksi. Se ei ole totta. Sellaisia ovat esittäneet karkeat porvarilliset materialistit, kuten Cabanis (ransk.), Büchner (saks.) ja Moleschott (hollantil.) Heidän mukaansa aivot erittävät ajatusta kuin maksa sappea. Dialektisessa materialismissa ajatus ei ole ainetta, muttei myöskään aineen vastakohtaa. Ajatus on materiaalisen todellisuuden heijastumaa, ”tajuuta on aivojen fyysisen toiminnan aikaansaannos ja siten henki on materian korkein tuote,” kuvaa Engels.”⁹²

Täten dialektinen materialismi eroaa ainakin osittain ranskalaisen materialismin ajatuksista. Toisaalta ranskalaiset ajattelijat, kuten Gassendi, Lamettrie, Holbach ja Diderot olivat modernin materialistisen filosofian ohittamatonta etujoukkoa ja olen huomannut, että ainakin Holbachilla on kirjoituksissaan saman tyyppistä yksinkertaista (mutta siten itsestäni päteväoloista) aineelliseen pohjautuvaa argumentaatiota kuin mitä olen lukenut dialektisen materialismin kannattajilta.

Alkuperäisen leninisin väkivaltainen kumouksellisuus tulee artikkelissa esille, sekä sen pyrkimys maailmanvallankumoukseksi. Kussakin maassa on luotava johtoon kommunistinen taistelukykyinen puolue. Sitten on voimaan saatettava proletariaatin diktatuuri, ettei tule vastavallankumousta.⁹³ Tässä artikkeli siis yrittää tuoda valoa siihen, miksi kommunismissa oli lännessä totalitaristiseksi nähty ja kritisoitu järjestelmä.

⁹¹ Vaarnas, K. (päätoim.). 1972, 1906-1907

⁹² Lehen, T. 1962, 79,80.

⁹³ Vaarnas, K. (päätoim.). 1972, 1906-1907.

Marxisti ja kommunisti Lehen sanoo Leninin kirjoittaneen neuvostojen vallasta v. 1919, että se lopettaa riistäjien ja heitä avustavien tahojen ”vapauden” riistää, ”vapauden” rikastua nälästä, ”vapauden” taistella pääoman vallan takaisin saattamisen puolesta, ja niin edelleen. Sosialistinen järjestelmä, jossa ei ole riistäjiä ja riistettäviä, luo perustan jokaisen vapaudelle.⁹⁴ Siksi proletariaatin diktatuurin valta palvelee vapautta ja varjelee ihmisiä vahingollisilta seurauksilta.⁹⁵

Palatkaamme takaisin taas tarkastelemaan lähemmin tietosanakirja-artikkelia vuodelta 1972. Kommunismin vaiheessa loppuu pakkovalta. Tätä ovat estäneet vaarat kapitalistien taholta. Sitten kirja toistaa aiemman Fokuksen sisältöä. Hrustevin koeksistenssi suututti Kiinaa. Kommunistisissa puolueissa on kurinalaisuutta ja johtokeskeisyyttä. Suuntia myös trotskilaisuus ja titolaisuus (antistalinistista). Monessa maassa kommunistinen toiminta on kielletty, kuten Espanjassa, Portugalissa ja Kreikassa.⁹⁶

Historiasta kirja sanoo: ”Useissa, etenkin teollistuneissa maissa kommunistisen ideologian kannattajat olivat aluksi työväenliikkeen jyrkintä, vallankumouksellisinta ainesta.”⁹⁷ Tämä jäi hieman epäselväksi itselleni aluksi sen vuoksi, että käsitin kommunismi-termin ja kommunistinen ideologian merkityssisällön vakiintumattomaksi ennen bolševikkeja. Sen jälkeen (v.1917) lause käy minusta ymmärrettäväksi.

Kuitenkin ilmeisesti termillä on ollut sosialismi-ideologian radikaalimman suunnan merkitystä jo aikaisemmin: W. E. Forster- niminen henkilö kirjoittaa päiväkirjassaan ns.”hulluna vuonna” 1848, että ”I learn that the great distinction between communism and socialism is that the latter believes in payment according to work done, and the former does not.”. Myös tällaista

⁹⁴ Lehen, T. 1962, 157.

⁹⁵ Ibid, 159.

⁹⁶ Vaarnas, K. (päätoim.). 1972, 1906-1907.

⁹⁷ Ibid.

julisti Communist Working Men's Club v. 1906: This is our 'First of May', the May-Day of those who believe in Anarchism and Communism!⁹⁸

Sitten artikkelissa seuraa tuttu Venäjän historiakuvaus Stalinin puhdistuksineen ja niin edelleen. Ranskan ja Italian kommunistipuolueet 1920-luvun alussa otetaan esille, kuin myös Tito-riita Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948. Neuvostoliiton ja Kiinan riitojen 1950-luvun lopulla sanotaan hajoittaneen kommunistista liikettä. ”Omaa tietä” aatteessa ovat kulkeneet myös Albania ja Romania (joissa uskon ”suuren ja mahtavan” vaikutuksen olleen kuitenkin vahvan). Useissa kommunistipuolueissa on ns. maolainen ryhmä. Neuvostoliiton kommunismi on saanut jalansijaa Kuubassa ja Afrikassa.⁹⁹ 1970-luvun alussa ”neuvostoliittolainen kommunismi” oli siis ehtinyt eriytyä käyttökelpoiseksi käsitteeksi suomalaisissa tietosanakirjoissakin.

1972 Combi-tietosanakirja määrittelee kommunismin: ”Marxilaisen filosofian mukaan päämäärä, johon työväenluokan vallankumouksella luotu sosialistinen yhteiskunta kehittyy.” Tuotantovälineiden siirtäminen yhteiskunnan haltuun luo sosialismin, jossa ”jokaiselta vaaditaan kykyjensä mukaan ja jokaiselle taataan hyödykkeitä suoritusten mukaan,... ei muilla perusteilla, kuten perityn omaisuuden nojalla.” Sosialismista yhteiskunnan kehitys jatkuu vähitellen kohti kommunismia, jossa jokainen saa hyödykkeitä tarpeidensa mukaan. Kommunismin teorian pääkehittäjät ovat Marx, Engels ja Lenin. Eri tavoin kommunismia toteutetaan käytännössä nykyään Neuvostoliitossa, Kiinassa, Jugoslaviassa ja Kuubassa.¹⁰⁰

Vuoden 1973 Koululaisen uusi tietosanakirja, joka on tehty aikuisiakin ajatellen ”koko perheelle,” kuvaa käsitettä omaisuuden ja yhteiskunnallisen vaikutusvallan tasaamiseen perustuvaksi yhteiskunnaksi, jossa yksilö käsitetään ensi sijassa yhteisön osaksi. Nimitys merkitsee nykyisen Marxin,

⁹⁸ Oxford English Dictionary. 2009.” Communism”.

⁹⁹ Vaarnas, K. (päätoim.). 1972, 1906-1907.

¹⁰⁰ Tainio, Huhtala, Uimonen (toim.). 1972, 370.

Engelsin ja Leninin kehittämiä oppeja ja niiden synnyttämiä yhteiskunnallisia liikkeitä. Sitä käytetään myös varhaisemmista aatteista, jotka vaativat omaisuuden tasausta paremman yhteiskunnan edellytyksenä.¹⁰¹ Määritelmä on melko kattava.

Myös tämä kirja muistuttaa, että ero sosialismiin on epäselvä. Useimmiten kommunismia pidetään sosialismin äärimmäisenä muotona. Kommunismin teoriassa sosialismi on esivaihe kommunismiin, jota kommunistiset maat parhaillaan elävät. Kommunismin ensisijainen tavoite on uudistaa yhteiskunnan rakenne ottamalla tuotantovälineet yhteiskunnan hallittaviksi. Näin aikaansaadaan suunnitelmatalous, jonka päämäärä on ihmisten hyvinvoinnin lisääminen.¹⁰² Tämä on hyvä ideologian mukainen suunnitelmatalouden ja valtion suuren vallan selitys suomalaiselle lukijalle. Marxistista yhteiskuntaa luodessa on vastuu ja päätösvalta oltava kuitenkin jollain, vaikka yhteisyyteen pyritään. Valtio organisaationa nähtiin tähän sopivana ennen kommunistiseen yhteiskuntaan pääsemistä.

Kommunismin poliittiset aatteet eivät ole yhtä huolellisesti muotoillut kuin taloudelliset aatteet.¹⁰³ Tämä tarkoittaa todennäköisesti Marxin ja Engelsin ohjeita poliittisesta yhteiskunnan järjestyksestä sosialistisessa yhteiskunnassa. Taloudellinen analyysi kapitalismin huonoudesta oli suoritettu tarkasti heidän toimestaan. Väite vaikuttaa paikkansapitävältä; Marxin ja Engelsin seuraajat ovat kehitelleet monia erilaisia poliittisia teitä ja tässä luonnollisesti kriittisen tärkeässä asiassa onkin tehty asioita, joilla on ollut ikäviä seurauksia. Toisaalta tehtävä tehdä edes hyvin yleispätevä ohjeisto tässä asiassa on ymmärrettävästi erittäin vaikea, koska kansoja, kulttuureita ja ympäristöjä on niin erilaisia. Ehkä paras tie olisi löytynyt tai löytyisi Marxin ja Engelsin kirjoitusten hengen, kuten oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden, sisäistämisen ja tarkemman seuraamisen kautta.

¹⁰¹ Hakala, M. (päätoim.). 1973, 295-297.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

Proletariaatin diktatuuri on olennainen. Se on rajatonta ja väkivaltaan perustuvaa ylivaltaa porvaristosta.¹⁰⁶ Kommunistinen syy tähän on se, että porvaristo on käyttänyt valtaa ikävällä tavalla proletariaattiin ja nyt proletariaatin, joka on ”työväenluokan johtaman kansan enemmistön valtaa”, on pidettävä huoli, että yhteiskunnallinen luokkajakautuminen pysyisi poissa yhteiskunnasta.¹⁰⁴

Lieventymistäkin on Leninin päivistä tapahtunut ja onpa käsite haluttu korvata ns. proletariaatin demokratialla. Syitä tähän on se, että työntekijät osallistuvat valtionhallintoon ja sosialistisen järjestelmän rakentamiseen.¹⁰⁵ Jugoslaviasta Otavan Suuri Ensyklopedia kertoo (1977), että ”teollisuuden ja kaupan laitoksissa on kokeiltu työntekijöiden laajaan itsehallintoon perustuvia organisaatioratkaisuja.”¹⁰⁶ Kommunismi sisältää myös opin puolueesta työväestön etujoukkona. Tavallisessa kielenkäytössä Neuvostoliiton yhteiskuntajärjestelmää ja politiikkaa nimitetään kommunismiksi. Sille on leimallista voimakas keskitys ja kaiken poliittisen toiminnan ohjaaminen.¹⁰⁷

Kuitenkin kommunismi on menettämässä ehjän sisältönsä, koska ns. kansandemokratioissa ja Kiinassa sovelletaan kommunismia kansalliselta perustalta.¹⁰⁸ Otavan Suuri Ensyklopedia vahvistaa tämän: pyrkimystä erilaiseen, etupäässä vapaampaan sosialismiin oli ollut ainakin Unkarissa, Tsekkoslovakiassa, Puolassa ja Jugoslaviassa.¹⁰⁹ Tähän mennessä (1973) on tapahtunut kansanousuja väkivaltaisuuksineen sekä kommunismipuolueidenkin lieventymistä aatteellisesti, esimerkiksi niin sanotun eurokommunismien muodossa.¹¹⁰ Eurokommunismi-termin määrittelee Oxford Dictionary of English seuraavasti: “A political system

¹⁰⁴ Lehen, T. 1962,158.

¹⁰⁵ Hakala, M. (päätoim.). 1973, 295-297.

¹⁰⁶ Blanc, Vaarnas, Eskelinen, Nurminen.1977, 2423.

¹⁰⁷ Hakala, M. (päätoim.). 1973, 295-297.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Borg, O. 1978, 3131,3132.

¹¹⁰ Hakala, M. (päätoim.). 1973, 295-297.

advocated by some communist parties in western European countries, which stresses independence from the former Soviet Communist Party and advocates the preservation of many elements of Western liberal democracy.”¹¹¹

Spectrum- Tietokeskus (1976) selittää, että kommunismilla tarkoitetaan sekä talousjärjestelmää, jossa tuotantovälineet ovat yhteisessä omistuksessa, että poliittista liikettä, joka pyrkii saamaan aikaan tällaisen järjestelmän. Kommunistisella manifestilla pyrittiin kokoamaan kaikki työläiset mukaan yhteen rintamaan kumoamaan kapitalistinen järjestelmä. Tuloksena olisi järjestelmä, jossa ei ole epäoikeudenmukaisuutta eikä itsekkyyttä. Marxin ajatuksia on eri tavoin sovellettu kulloinkin vallinneisiin oloihin. Englannissa ja Länsi-Euroopan maissa se on tarkoittanut uudistusta, Venäjällä Leninin strategiaa, jonka mukaan marxilaista ideologiaa ryhdyttiin radikaalisti toteuttamaan. Keskeinen asema oli Venäjän kaupunkien työväenluokalla.¹¹²

Kuitenkaan talonpoikien aseman merkitys ei ollut vähäinen Leninin vallankumouksellisessa ohjelmassa. Marxismi-artikkeli Britannica-tietosanakirjassa (2014) kertoo: ”Lenin assigned major importance to the peasantry in formulating his program. It would be a serious error, he held, for the Russian revolutionary workers' movement to neglect the peasants. Even though it was clear that the industrial proletariat constituted the vanguard of the revolution, the discontent of the peasantry could be oriented in a direction favourable to the revolution by placing among the goals of the party the seizure of privately owned land.”¹¹³ Talonpoikien asema tulee ilmi myös Leninin iskulauseessa ”Maata, rauhaa ja leipää!”*¹¹⁴ Leninin opeista muunnoksia ovat kehittäneet mm. Stalin, Trotski ja Mao. Kommunismin

¹¹¹ Oxford Dictionary of English, 2010, 2012.

¹¹² Numminen, Lehtinen, Saloranta (johtavat toim.) 1976. ”Kommunismi.”

¹¹³ Chambre, H. & McLellan, D. T. 2014. ”Marxism.”

¹¹⁴ Tämä asia kuuluu mielestäni historianopiskelijan yleissivistykseen, mutta eräänlainen vahvistus löytyy mm.

internetsivulta: <http://www.vapaasana.net/artikkelit/2006/04/lenin->

[%E2%80%933h%C3%A4ik%C3%A4ilem%C3%A4t%C3%B6n-murhaukset-12.](http://www.vapaasana.net/artikkelit/2006/04/lenin-%E2%80%933h%C3%A4ik%C3%A4ilem%C3%A4t%C3%B6n-murhaukset-12)

alueellisten sovellutusten määrä on suuresti lisääntynyt 2. maailmansodan jälkeen.¹¹⁵

1975-vuonna ilmestynyt Tiedon värikäs maailma, suuri tietosanakirjasarja, kertoo aatteen kehittyneen omaksi aatesuunnakseen 1800-luvun sosialismista ja muodostuneen laajaulotteiseksi maailmankatsomukseksi.¹¹⁶ Tähän suuntaan viittaa myös marxismi-leninismiä läpikäyvä Tuure Lehenin kirjan nimi ”Työväen maailmankatsomus”, sekä dialektisen materialismin erikseen toteaminen siinä maailmankatsomukseksi. ”Maailmankatsomus” määritellään Nykysuomen sanakirjassa: ”Ihmisen kokonaiskäsitys todellisuuden olemuksesta ja arvosta.”¹¹⁷

Kommunismien perusajatus on yksityisten omistamien tuotantovälineiden siirtäminen yhteiskunnan hallintaan. Tähän vaikutti erityisesti Marx ja Engels, jotka tekivät sosialismista suuren oppirakennelman. Tähän perustuu nykyajan kommunismikin.¹¹⁸

Vuoden 1848 Kommunistinen manifesti oli radikaali ohjelmakirjoitus. Siinä ja muissa kirjoituksissa Marx ja Engels esittivät yhteiskunnan kehittymisen analyysin. Keskeisimpinä tekijöinä tässä olivat yhteiskunnan luokkarakenteisuus ja tuotantovälineiden omistussuhteet. Aiemminkin oli käytetty sanaa kommunismi, tarkoittaen sillä omaisuuden tasajakoon perustuvaa yhteiskuntaa. Marx ja Engels tekivät termistä rajatumman. Sana tarkoittaa aatesuunnan lisäksi aatteenmukaista yhteiskunnan tulevaa kehitysvaihetta. Alkuperäisen marxismin vaikutusalueet kuuluvat filosofian, taloustieteen, valtio-opin ja vallankumousopin aloihin.¹¹⁹

Filosofiassa kommunismin idea tarkoittaa dialektista materialismia (teesi-antiteesi-synteesi). Historiallisessa materialismissa olennaista on

¹¹⁵ Numminen, Lehtinen, Saloranta (johtavat toim.). 1976. ”Kommunismi.”

¹¹⁶ Hakala, M. 1975. Kommunismi.

¹¹⁷ Sadeniemi, M. 2002. Nykysuomen sanakirja.

¹¹⁸ Hakala, M. 1975. Kommunismi.

¹¹⁹ Ibid.

yhteiskunnan päällyys- ja aineellinen perusrakenne. Tuotantotapojen muutoksen seurauksena yhteiskunnallinen kehitys on kulkenut ja kulkee rataa alkuyhteisö-orjanomistusjärjestelmä-feodalismi-kapitalismi-sosialismi. Kaikki tämä muutos on edistystä, sosialistinen yhteiskunta tuotannollisesti paras. Lukuun ottamatta alkuyhteisöä, kaikissa muissa järjestelmissä oli/on kyse luokkavastakohtadasta. Tuotantovälineiden omistus määrää luokat. Yhteiskunnan päällysrakenne määräytyy hallitsevan luokan etujen mukaan. Luokkakajako synnyttää luokkataistelua, joka silloisena ajanjaksona tarkoittaa ristiriitaa omistavan ja pelkästään työvoimansa omistavan työväestön välillä.¹²⁰

Lisäarvo, pääoman tiiviimpi keskittyminen sekä riiston kärjistyminen vaikuttavat vallankumouksen lähenemistä. Valtio on väline luokkaherruuden ylläpitämiseksi. Köyhälistö murskaa tämän vallan ja asettaa tilalle köyhien diktatuurin, jossa uuden hallitsevan luokan työläisten edut ovat määräävässä asemassa. Näin syntyy sosialistinen valtio, jossa jokaiselta otetaan hänen kykyjensä mukaan ja jokaiselle annetaan hänen työnsä mukaan. Tässä vaiheessa pätevät palkkaerot ja täydellinen valtiojärjestelmä. Kehityksen korkein ja viimeinen aste on kommunistinen yhteiskunta, jossa tuottavuuden noustessa runsaaksi voidaan toteuttaa periaatetta jokaiselta kykyjensä mukaan, jokaiselle tarpeidensa mukaan.^{121*} Yhteiskunnassa ei kärsitä enää puutteesta, vallitsee kaikki-käsittävä tasa-arvoisuus kaikkien työntekijöiden kesken, valtio käy tarpeettomana organisaationa pois vaikuttamasta ja fyysinen sekä henkinen työ yhtyvät yhdeksi työksi.¹²²

Lenin toi oppiin puolueen keskeisen roolin vallankumouksessa ja sen jälkeen ”koko yhteiskunnan kehityksen johtajana.” Leniniltä on peräisin myös oppi imperialismista, marxismi-leninismi, siitä syntyneet trotskilaisuus ja muut Venäjällä varhain syntyneet suunnat, sekä 2. maailmansodan jälkeen ainakin

¹²⁰ Hakala, M. 1975. Kommunismi

¹²¹ * Edempänä Tiedon värikäs maailma: ”Sosialismi”- artikkeli kertoo, että Marxin historiakäsitys ei ollut lopullinen dogmi, vaan enemmän ”johdatus yhteiskunnallisten ilmiöiden materialistiseen tutkimiseen.”

Kommunistitkin ovat mieltäneet ideologiansa olevan pikemmin suunta kuin lopputila.

¹²² Ibid.

Jugoslavian, Italian ja Kiinan kommunistipuolueiden aatteelliset suunnat. Ominaista kommunismille on nojautuminen historiallisiin lakeihin ja tieteellisyyteen. Kehitys kulkee kohti marxismi-leninismien kaavailuja, mutta ei itsestään, vaan vallankumouksellisella toiminnalla.¹²³

Marxin oppien mukaan muutos tapahtuu väijäämättä, mutta edellytyksin. Vallankumous on edistyksestä, koska kapitalismi ei ole kestävä talousjärjestelmä.¹²⁴ Vallankumouksen ei tarvitse nykyisen käsityksen mukaan olla välttämättä väkivaltainen, vaikka sisältääkin perusteellisia yhteiskunnan rakenteellisia muutoksia.¹²⁵ Lehen vallankumouksesta: Erityisesti kommunistien kanta on pyrkiä muutokseen rauhan keinoin, mutta tämä ei oikeuta sen tuomitsemista, että joskus on jouduttu aseelliseen sosialismin puolustamiseen.¹²⁶

Kommunistisissa valtioissa ominaisia toteutuneita piirteitä ovat hallitusvallan keskittäminen ja puolueen valvonta koko yhteiskuntaan (tässä on taas totalitarismi huomioituna). Muun muassa perusteellisen puoluekoulutuksen, puoluekurin ja medioiden valvonnan kautta yritetään pitää yllä yhteistä kommunistisen aatteen ilmapiiriä. Yhteistoiminta on koostunut internationaaleista, konferensseista ja julkaisuista. Nyt on meneillään sosialistinen vaihe, siirtyminen kapitalismista sosialismiin. Koska on olemassa edelleen vahvoja kapitalistisia valtioita, ei siirtyminen sosialismista kommunismiin voi vielä toteutua. Siksi pitää olla myös vielä vahvat sosialistiset valtiokoneistot.¹²⁷

Kilpailuasetelma on välttämätön tässä tilanteessa, jossa on kaksi järjestelmää. Silti voidaan kuitenkin toteuttaa myös keskinäistä kauppaa ja ”rauhanomaista rinnakkaiseloa.” Kapitalisteilla on imperialistiset päämäärät ja he lietsovat sotia. Siksi kommunistisen liikkeen tulee olla universaali ja sen valtioiden

¹²³ Hakala, M. 1975. Kommunismi

¹²⁴ Chambre and McLellan. Marxism. Encyclopædia Britannica.

¹²⁵ Hakala, M. 1975. Kommunismi.

¹²⁶ Lehen, T. 1962, 196.

¹²⁷ Hakala, M. 1975. Kommunismi.

voimakkaita. Tästä vastakkainasettelusta ja kilpailusta on tullut hallitsevin piirre maailmanpolitiikassa. Kommunismin levinneisyyttä on vaikea mitata, koska sen olosuhteet poikkeavat paljon.¹²⁸

Kommunistisissa maissa on pyritty siihen, että puolueessa on jäseniä jokaisesta ammattiryhmästä. Varsinkin korkeat virkamiehet, johtavat henkilöt ja upseerit ovat yleensä myös puolueen jäseniä.¹²⁹ Sekä sivistyneistö että talonpoikien joukko muodostavat puolueen Neuvostoliiton perustuslain mukaan.¹³⁰ Puolue teki sekä päätökset, että valvoi niiden toimeenpanoa: ”But virtually all high government officials were party members, and it was this system of interlocking dual membership in party and governmental bodies that enabled the CPSU to both make policy and see that it was enforced by the government.”¹³¹

Suurin kommunistinen puolue on Kiinassa, 28 milj. jäsentä. Neuvostoliitossa on 15 miljoonaa (7-8% väestöstä). Monipuoluejärjestelmässä puolueella on Italiassa paljon kannatusta. Joissakin maissa puolue on kielletty, kuten Indonesiassa, missä sillä oli paljon jäseniä. Paikoin puolue toimii maan alla tai ulkomailla, joissakin valtioissa toteutetaan aatteen mukaista politiikkaa, vaikka virallinen kommunismi ei ole sallittua (arabimaat).¹³²

1975 Kodin Suuri tietosanakirja perustuu edelliseen eli Tiedon värikäs maailma-sarjaan. Siinä ei ole merkityksellistä muutosta Tiedon värikäs maailma-artikkeliin.¹³³ 1978 ilmestyi vähempään tunnettavuuteen päässyt Media-leksivisuaalinen tietosanakirja. Kommunismi tarkoittaa sen mukaan taloudellista ja poliittista aatesuuntaa. Kirja jatkaa: Kommunistisen yhteiskuntänäkemyksen perustana oli Kommunistinen manifesti, jossa

¹²⁸ Hakala, M. 1975. Kommunismi.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Neuvostoliitto. 1967, 295.

¹³¹ The Editors of Encyclopædia Britannica. 2002. Communist Party of the Soviet Union (CPSU).

¹³² Hakala, M. 1975. Kommunismi

¹³³ Hakala, M. (päätoim.). 1975. ”Kommunismi.”

esitettiin teoria kapitalismin tuhosta, proletariaatin diktatuurista ja luokattomasta yhteiskunnasta. V. 1917 Venäjältä tuli ensimmäinen sosialistinen valtio. Maailmansotien välissä Neuvostoliiton kommunistisesta puolueesta tuli muiden valtioiden saman aatteen puolueiden esikuva. Itä-Eurooppa liittyi sittemmin sosialistiseen ryhmittymään.¹³⁴

Kiinalaiset ovat syyttäneet Neuvostoliittoa revisionismista. Nykyään Neuvostoliiton johtoasema on käynyt kyseenalaiseksi. Italian, Ranskan ja Espanjan itsenäisempi kommunismin suuntaus on nimeltään eurokommunismi. Siirtomaakansojen vapaustaisteluissa nationalismi ja sosialismi ovat yhdistyneet. Sosialismin muodot varioivat Neuvostoliiton nykyaikaisesta teollisuusvaltiosta talonpoikaissosialistiseen Kiinaan.¹³⁵

1978 Otavan Suuri Ensyklopedia puolestaan on ”klassinen” ja hyvin Suomessa tunnettu tietosanakirja. Kommunismi merkitsee siinä 1. yhteisomistukseen perustuvaa talousjärjestelmää, 2. oppia ja ideologiaa siitä, miten tämän kaltainen yhteiskunta aikaansaadaan yksityisomistuksen lopettamisen jälkeen, 3. niitä poliittisia liikkeitä, jotka tähän tavoitteeseen pyrkivät. Jo Afrikan heimoissa on toteutunut ”heimokommuunisuus.”¹³⁶ Väitettä vahvistaa saman sarjan toinen artikkeli: Tansanian entisen presidentin Julius Nyereren (s. 1922) mukaan afrikkalaisen sosialismin lähtökohta on siirtomaa-aikaa edeltänyt yhteisöllinen eläminen. Kenelläkään ei ollut yksilökohtaista omaisuutta, vaan omaisuus kuului yhteisölle, jonka jäsen jokainen oli. Yhteisö taas piti huolen jokaisesta jäsenestään.¹³⁷

Kommunismin historiakatsaus etenee alkukristityistä Platonin Valtio-teoksen kautta utopistisiin ihanneyhteisöihin ja Marxiin sekä Engelsiin. He kokosivat ajatukset tieteellisesti perustelluksi yhteiskunnalliseksi ideologiaksi. Tältä

¹³⁴ Orlov, Huhtala, Lidman (toim.). 1978. Kommunismi.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Borg, O. 1978, 3131,3132: Kommunismi.

¹³⁷ Paastela, J.1980, Sosialismi.

perustalta Lenin kehitti opin kommunistisesta puolueesta ja vallankumouksen konkreettisesta toteuttamisesta. NKP, eli Neuvostoliiton kommunistinen puolue on ollut maailman ensimmäinen varsinaisesti kommunistinen puolue ja pitkään mallina muille. Ns. ”pitkään harppaukseen” asti Neuvostoliiton malli oli ainoa kommunismiin siirtymisen malli. NKP:n v.1977 kokous ilmoitti maassa olevan ns. ”kypsän sosialismin tila.” Kommunismin ja sosialismin ero on liukuva. Yleisimmin kommunismia pidetään sosialismin äärimuotona. Kommunistisen ideologian mukaan sosialismi on kommunismin esivaihe ja kommunismi sen täydellisempi muoto.¹³⁸

Aatehistoriallisesti ei voidakaan vetää kommunismin ja sosialismin välille jyrkkää rajaa. Molemmat ovat teollistumisen tuotteita (1700- ja etenkin 1800-luku). Alkukristillisuus vaikutti lähimmäisenrakkauteen nojaavaa kulutuksellista kommunismia, joka ei juurikaan sisältänyt yhteisöllisiä tuotantomuotoja. Tällainen yksityisomaisuutta vastustava asenne oli itseasiassa kirkon hallitseva mielipide 1200-luvulle asti, jolloin Tuomas Akvinolainen vaikutti kirkon kannan muutoksen yksityisomistukseen suosiolliseksi. Kristinuskon yhteisöllisillä periaatteilla ei ollut suoraa yhteyttä nykyaikaiseen kommunismiin.¹³⁹

Uusin Britannica kuvaa kristillistä ”kommunismia” tarkemmin: ”Other early visions of communism drew their inspiration from religion. The first Christians practiced a simple kind of communism—as described in Acts 4:32–37, for example—both as a form of solidarity and as a way of renouncing worldly possessions. Similar motives later inspired the formation of monastic orders in which monks took vows of poverty and promised to share their few worldly goods with each other and with the poor.”¹⁴⁰

Sosialismille myönteisiä ajatuksia esitti myös Thomas Wycliff (1320-84)

¹³⁸ Borg, O. 1978. Kommunismi.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ball, T. & Dagger, R. Communism, Encyclopædia Britannica.

Englannissa ja saman maan Thomas More laati ensimmäisen sosialistisille ajatuksille perustuvan yhteiskuntautopian Utopia- teoksessaan. Kirja ei ole mielikuvituksen tuotetta, vaan terävä kritiikki suunnattuna Englannin yhteiskuntaan. Teosta on pidetty nykyaikaisen sosialismin lähtökohtana (Karl Kautsky). Myös Martti Lutheria pidetään saksalaisen sosialismin pioneerina (Jean Jauresin käsitys).¹⁴¹

1600-1700-luvuilla esiintyi utooppisen sosialismin edustajia, joilla ei kuitenkaan ollut ainakaan ratkaisevaa merkitystä kommunismin kehittymiselle: muun muassa Levellers-liike 1650-luvun paikkeilla, Harringtonin Oceana- teos v. 1656, ja Campanellan Civitas Solis- kirja. Valistuksen aika tuotti varsinkin liberalistis-demokraattisia käsityksiä. Sosialistisia oppeja esittivät kuitenkin Morelly ja Gabriel Bonnot de Mably. Morellylla oli vaikutuksensa suuren vallankumouksen kommunistisen kapinan johtohenkilöön, Babeufiin, sekä 1840-luvun sosialisteihin.¹⁴²

Suuriksi utopistisocialisteiksi voidaan lukea Henri de Saint-Simon, Charles Fourier, Pierre Joseph Proudhon ja Robert Owen. Etupäässä Saint-Simonin ajattelu vaikutti Marxin ja Engelsin ideoihin. Karl Marxin ja Friedrich Engelsin luoma yhteiskunta- ja talousteoria on yhä se, mihin nykyaikainen kommunismi yhteiskuntafilosofiansa perustaa. Tämä tarkoittaa dialektista materialismia.¹⁴³

Kommunismi-termi esiintyi alkujaan jo vuonna 1839 Ranskan poliittisten salaseurojen piirissä. Vuonna 1848 Kommunistisen manifestin tilaajana esiintyi Kommunistinen liitto-niminen kansainvälinen aatteellinen ryhmä. Silti vasta Marx ja Engels antoivat kommunismille sen yleisestä sosialismista erottavan sisällön.¹⁴⁴ Omaleimaisena näen tässä kommunismissa olevan materialistisen historiakäsityksen, aikakausia jatkuvan luokkataistelun idean,

¹⁴¹ Borg, O. 1978. Kommunismi.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Borg, O. 1978. Kommunismi

kapitalismin kestättömyyden perustelut ja tieteellisen pyrkimyksen kaiken toteennäyttämässä.

Engelsin kirje Marxille v. 1846 paljastaa vaatimuksen erottautua sosialisteista ja ”kaikenvärisistä vastustajista.” Teos *Das Kapital*, eli *Pääoma*, ensimmäinen osa ilmestynyt jo 1867, sisälsi historiallisen materialismin perusteet sekä laajan taloushistoriallisen analyysin. Kommunismin kannalta ehkä olennaisinta oli se, että siinä luokkataistelu teollistuneessa yhteiskunnassa toteutui porvariston ja proletariaatin välisenä. Viesti oli tämä: proletariaatista on muodostettava taisteleva luokka, joka kukistaa porvarien vallan, ottaa itselleen valtiollisen vallan, ja lakkauttaa yksityisomistuksen. Työväestön tulee maailmanlaajuisesti liittyä yhteen. Heillä on mahdollisuus voittaa omaksensa koko maailma, mutta hävitä vain kahleensa.¹⁴⁵

Marxin opit olivat alusta asti keskustelun kohteina, olletikin, että ne hyväksyttiin ideologisiksi lähtökohdiksi useimmissa työväenpuolueissa 1800-luvulla.¹⁴⁶ Tästä osoituksena on mm. itävaltalaisen ekonomisti Eugen von Böhm-Bawerkin sanat v. 1896: ”As there was a socialism before Marx, so there will be one after him”.¹⁴⁷ Vuosisadan vaihteeseen mennessä niistä oli syntynyt useita tulkintoja. Vuonna 1903, kun bolsevikit kiteyttivät näkemyksensä, voidaan nähdä syntyneen pääasiassa kolme suuntaa: 1. Eduard Bernsteinin (1850-1932) revisionistinen ja Marxin oppien kritiikkiä sisältävä suuntaus, 2. Karl Kautskyn (1854-1938) ajatuksille pohjautuva radikaalisosialistien suunta, jossa haluttiin pitää kiinni Marxin opeista, mutta horjuttiin menettelytapojen- esim. proletariaatin diktatuuri-kysymyksen osalta-, sekä 3. ryhmittymä, joka nojasi Venäjän bolsevikkien ohjelmaan.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Böhm-Bawerk, E. 1949 (1896), 117.

¹⁴⁸ Borg, O. 1978. Kommunismi.

Revisionististen näkemysten perustalta syntyi sosiaalidemokratia (mm. Ranskassa ja Ruotsissa). Useat työväenpuolueet pitivät kuitenkin yhä kiinni radikaalimmista periaatteista Kautskyn ajatusten viitoittamalla tiellä, kuten Suomi ja Norja.¹⁴⁹ CD-Facta 2005 ilmoittaa tästä, että Forssan kokouksessa 1903 Suomen Sosialidemokraattinen Puolue omaksui puhtaasti sosialistisen marxilaiseen luokkataistelujatkukseen pohjautuvan puolueohjelman.¹⁵⁰

Tässä pätkä ohjelmasta liittyen vallankumoukseen: ”Köyhälistön järjestäminen, sen kohottaminen tajuamaan asemansa ja tehtävänsä, sen tekeminen henkisesti ja aineellisesti taistelukykyiseksi on siis sosialidemokraattisen puolueen Suomessa varsinaisena ohjelmana, jonka toteuttamiseksi se käyttää kaikkia tarkoituksenmukaisia ja kansan luonnollista oikeudentunnetta vastaavia keinoja.”¹⁵¹ Nykyaikainen kommunismi syntyi Leninin oppien Venäjän tilanteeseen soveltamisten tuloksena. Venäjän sosialismin kehitys on välttämätön leninismien ja siten kommunismin ymmärtämiselle.¹⁵²

Seuraava tutkittava kommunismi-artikkeli on vuodelta 1981. Facta 2001 lienee saanut nimensä siitä, että sen täydennysosia tehtiin v. 2001 asti. Tiedon sisältö ei kuitenkaan eroa aikaisempaan 1970-luvun Factan artikkeliin nähden.¹⁵³ Vuonna 1984 ilmestyneessä Nykytieto-kaksikossa on samoin sama sisältö kuin esim. Fokus- sarjassa v. 1966.¹⁵⁴ 1988 ilmestyi Kodin tietokeskus, pienehkö tietosarja. Sen kustantaja oli Gummerus, ja se seuraa sisällöltään tarkasti kohta arvioitavaksi tulevaa Gummeruksen uutta tietosanakirjaa, ollen kuitenkin hieman suppeampi, joten en käy sitä tässä

¹⁴⁹ Borg, O. 1978. Kommunismi.

¹⁵⁰ CD Facta 2005: ”Suomen Sosialidemokraattinen Puolue.”

¹⁵¹ <https://sdp.fi/fi/blog/forssan-ohjelma/>

¹⁵² Borg, O. 1978. Kommunismi.

¹⁵³ Numminen, Lehtinen, Saloranta (toim.). 1981. Kommunismi.

¹⁵⁴ Nurminen, Eskola (toim.). 1984. Kommunismi.

erittelemään. Artikkelin loppuun sanotaan ”Neuvostoliitossa on Gorbatschovin johdolla ryhdytty v. 1986/87 poliittisen ja taloudellisen elämän syvälliseen uudistamiseen.”¹⁵⁵

Sitten siirrymmekin 1990-luvulle. Suomalainen tietosanakirja on kohtalaisen laaja ja koossansa viimeinen tietosanakirjasarja. Siinä on silti lähes sama teksti kuin vuoden 1975 Tiedon värikäs maailma-sarjassa. Toimituskunnassa on muun muassa Tuomo Polvinen, ja siksi vähän ihmetyttää tuo samuus. Jotakin uutta artikkelissa sentään on. Artikkelin lopussa kerrotaan, että 1980-luvulla toteutunut kehitys on tuonut yleisesti nähtäväksi kommunismin epäonnistumisen poliittisena ja taloudellisena järjestelmänä. Siksi sen aatteellinen vetovoima on vähentynyt ja on alkanut liikkeen alkuperäisten oppien uudelleen arviointi. Ilmeistä on, että kommunismin kriisi on lähentänyt sitä reformistiseen sosialismiin sekä sosiaalidemokratiaan.¹⁵⁶

Reaalisosialismi sortui alkaen v. 1989. Neuvostoliiton ideologisen tien pään syitä on pohdittu Suomen kommunistisessa puolueessakin. Yrjö Hakanen kirjoittaa tästä: Leninin viimeisissä kirjoituksissaan esittämät suunnitelmat työväen itsehallinnon kehittämistä, uudesta talouspolitiikasta, osuustoiminnasta ja kansallisesta itsemääräämisoikeudesta sivuutettiin Neuvostoliitossa. Neuvostoliiton kommunismin vääristynyt piirre oli ylhäältä alas-johtamiseen jämähtäminen. Tästä syntyi valtiollisbyrokraattinen johtotapa, jossa puolue näytteli tärkeätä osaa. Kansalais- ja työntekijätason vaikutuksen ulottaminen niin, että sillä olisi ollut konkreettista vaikutusta asioihin, jäi puuttumaan.¹⁵⁷

Itse näen Neuvostoliiton järjestelmän heikkona puolena myös vastaamisen ihmisten reaktioihin keskittymisellä kurinpitoon, eli totalitaristiset toimintatavat. Oxford Dictionary of English (2010,2012) mainitsee kommunismin pienoistietokirjoissaan romahtamisen taustaksi myös

¹⁵⁵ Tiainen (päätoim.).1988. Kommunismi.

¹⁵⁶ Virtaranta, Huuhka, Koivisto, T. Polvinen, Tunkelo, Wiio (toim.)1993 (1989-90).Kommunismi.

¹⁵⁷ Hakanen, Y. 2001.

epäonnistumisen vastata ihmisten taloudellisiin odotuksiin, demokratian lisäämisen poliittisessa elämässä ja kasvavan nationalismiin.¹⁵⁸

Vuonna 1990 ilmestyi Kodin uusi tietosanakirja. Tämä oli Suuren suomalaisen tietosanakirjan toinen, uudistettu laitos. Tuo edellinen oli nimestään huolimatta perin pieni kirjakaksikko vuodelta 1988, josta nyt siis ilmestyi kolmiosainen laitos. Tuota kaksikkoa ei ole tässä tutkimuksessa käsitelty, mutta olen lukenut sitä. Se on hyvin sanakirjamainen suppea tietolähde, jolla tuskin olisi ollut paljon annettavaa tähän tutkimukseen, vaikka periaatteessa se olisi kuulunutkin alueeseeni.

Kodin uusi tietosanakirja määrittää kommunismin seuraavasti: Yhteiskuntaa ja taloutta koskevat liikkeet ja opit, jotka käsittävät yksilön lähinnä kollektiivisen yhteisön alistetuksi osaksi. Ne vaativat yksityisomistuksen täydellistä poistamista, myös vanhojen heimojen ja sukuyhteisöjen yhteisomistusmuodot.¹⁵⁹Tässä suomen kieli lienee jo lähempänä nykymerkityksiä, jolloin ”alistettu osa” saanee suuremmin negatiivisen sisällön. Myös ”täydellinen poistaminen” kuulostaa negatiivisävyteiseltä edelleen.

Niin ikään vuoden 1990 tietosanakirjasarja, Koululaisen Top-tietokeskus (sama sisältö kuin v. 1981 laitoksessa) määrittelee kommunismin näin: ”Omaisuuuden ja yhteiskunnallisen vaikutusvallan tasaukseen perustuva yhteiskunta, jossa yksilö käsitetään lähinnä yhteisön osaksi.” Nimitys tarkoittaa nykyisin Marxin, Engelsin ja Leninin ym. kehittämiä oppeja sekä niiden synnyttämiä yhteiskunnallisia liikkeitä. Sitä käytetään myös aikaisemmista aatteista, jotka vaativat omaisuuden tasaamista paremman yhteiskunnan edellytyksenä. Artikkelit toistaa osittain samaa kuin esim. Facta v. 1969.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Oxford Dictionary of English. 2010, 2012.

¹⁵⁹ Rantala & Turtia (toim.)1990. Kommunismi.

¹⁶⁰ Lehtinen, Numminen, Saloranta ja Koukkunen (toim.) 1990. ”Kommunismi.”

Se kertoo kuitenkin myös seuraavaa: Nykyaikaisen kommunismin lähtökohta aatteellisesti on Marxin ja Engelsin ohella leninismi. Siinä marxismi on sovellettu Venäjän taloudellisesti kehittymättömiin oloihin sekä rikkaiden ja köyhien maiden vastakohtaisuuteen ympäri maapallon. Kommunismi asettaa ensisijaiseksi tehtäväksi yhteiskunnan sosiaalisen ja taloudellisen muuttamisen ottamalla tuotantovälineet yhteiskunnan hallintaan. Suunnitelmataloudella pyritään sitten lisäämään ihmisten hyvinvointia.¹⁶¹

Kommunismin poliittiset opit eivät ole kiinteän yhtenäisiä.¹⁶² Tässä voi verrata jo läpikäytyä kuvausta v. 1955 Pienessä Tietosanakirjassa: ”Käytännöllisessä toiminnassa kommunistit nykyään seuraavat tarkoin Neuvostoliiton ohjeita.” Neuvostoliiton kommunismi, eli marxismi-leninismi oli yhtenäistä, johtuen yksipuoluejohtoisuudesta ja kurin keskeisyydestä...tai ainakin ulospäin viestitettiin yhtenäisyyttä. Tunnettua on, että aatteellista yhtenäisyyttä ylläpidettiin myös lähettämisillä Siperiaan.

Useat Marxin näkemykset ovat olleet aatteen eri muotojen perustana. Keskeisellä sijalla on proletariaatin diktatuuri, jolla tarkoitetaan työväestön rajatonta ja väkivaltaan nojaavaa ylivaltaa porvaristosta. Tätä diktatuuria seuraa aatteen mukaan luokaton yhteiskunta, jossa valtiolla ei ole enää mitään tekemistä, vaan se häviää itsestään. Kommunismiin lukeutuu lisäksi oppi puolueesta työväestön etujoukkona.¹⁶³

Vuonna 1993 ilmestynyt Gummeruksen uusi tietosanakirja kuvaa kommunismia käsitteeksi, jota alun perin käytettiin tarkoittamaan erilaisia poliittisia järjestelmiä. Nämä tavoittelivat tuotantovälineiden yhteiskunnallista omistusta ja luokkayhteiskunnan lopettamista. Nykyään termi merkitsee taloudellista ja poliittista teoriaa, jonka Lenin muotoili Marxin ja Engelsin aatteiden perustalta. Aate sisältää työväenluokan vallankumousidean. Kommunismiksi sanotaan myös sitä liikettä, joka toimii

¹⁶¹ Lehtinen, Numminen, Saloranta ja Koukkunen (toim.) 1990. ”Kommunismi.”

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

marxismi-leninismiin pohjalta kaataaksen kapitalistisen yhteiskunnan kommunistisen puolueen johtamana. Aate syntyi teollisen vallankumouksen pohjalta. Kommunistisella manifestilla oli perustava vaikutus aatteeseen. Marxilainen työväenliike nimitti itseään sosialistiseksi tai sosiaalidemokraattiseksi.¹⁶⁴

Sosiaalidemokratialla tosiaan oli eri sisältö alkujaan. Ensimmäiset sosiaalidemokraattiset puolueet olivat hyvin marxilaisia, eli pitivät vallankumousta ja luokkataistelua välttämättöminä ja näkivät eri maissa toimivat puolueet saman kansainvälisen liikkeen osiksi.¹⁶⁵ Gummeruksen tietosanakirja jatkaa: Venäjän kumouksellisesta sosialismista tuli kommunismia. Tämä aate yritti vallankumousta sitten muuallakin vailla pysyvää menestystä (mm. Unkarin väliaikainen kommunistinen hallinto). Stalinin tavoitteeksi muodostui ”sosialismi yhdessä maassa” (1927). Kommunismi on ollut Neuvostoliitto-johtoista Kominternin ja Kominformin (vuoteen 1956 asti) aikana. Kommunismiin kova leviäminen alkoi 1945. Neuvostoliiton vapaamielisemmästä linjasta seurasi välirikko Kiinan kanssa (1960; tarkemmin jo itseasiassa vähän aiemmin).¹⁶⁶

Puolan ja Unkarin kansannousujen 1956 ja vuoden 1968 sotilaallisen Tsekkoslovakian intervention, uusvasemmiston, ja Länsi-Euroopan maolaisten puolueiden nouseva kannatus vaikuttivat hajaannuttavasti kansainväliseen kommunistiseen liikkeeseen. 1970- luvulla Espanjan, Italian ja Ranskan kommunistiset puolueet alkoivat painottaa parlamentaarista tietä yhteiskunnan kehittämisessä ja etäännyivät NKP:sta (eurokommunismi). Neuvostoliitossa syvälinen uudistaminen alkoi Gorbatsovin johdolla 1986. Vuodesta 1989 lähtien kommunistiset puolueet ovat poistuneet vallasta

¹⁶⁴ Tiainen & Mäkelä (toim.) 1993, Kommunismi.

¹⁶⁵ Numminen, Lehtinen, Saloranta (toim.) 1981 ”Sosiaalidemokratia”.

¹⁶⁶ Tiainen & Mäkelä (toim.) 1993, Kommunismi.

kaikissa Itä-Euroopan maissa. Myös Länsi-Euroopan kommunistiset puolueet ovat muuttaneet ohjelmiaan ja nimiään.¹⁶⁷

Tässä summattiin suuria asioita pieneen tilaan. Käyn näitä asioita seuraavassa hieman lähemmin läpi. Kansannousujen suuremman riippumattomuuden pyrkimykseen Neuvostoliitto vastasi tiukoilla toimenpiteillä ja aseellisestikin. Tämä nähtiin ymmärrettävästi vähintään kysymyksiä herättävästi.

Uusvasemmisto oli ”yhteisnimi Japanissa, Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa esiintyneille sosialistisille ja varsinkin uusmarxistisille suuntauksille ja ryhmille. Ne yrittivät perinteisistä marxismin käsitteistä luopuen löytää uusia vallankumouksen keinoja korkeasti teollistuneissa maissa.”¹⁶⁸

”Neo-Marxism” selitetään Oxford Dictionary of English-kirjassa poliittiseksi filosofiaksi, joka soveltaa marxismin ajatuksia uusien modernien kysymysten kohtaamisessa. Tällaisia kysymyksiä ovat mm. globaali talous, kapitalistinen hyvinvointivaltio ja liberaalien demokratioiden pysyvyys.¹⁶⁹ Tässä määritelmässä on kuitenkin syytä ottaa huomioon sen uudempi ajankohta, joka on jo 2010-luku. Esille tuli myös maolaisuuden suosio. Maolaisuus on eronnut selvästi Neuvostoliiton perinteisesti edustamasta kommunismista, ja se muistuttaa monilta osiltaan Lev Trotskin oppia jatkuvasta vallankumouksesta. Maolaisuus oli saanut jonkin verran kannattajia myös Kiinan ulkopuolella, kuten länsimaisen nuorison keskuudessa.¹⁷⁰

Kommunismin romahtaminen oli hyvin nopeaa.¹⁷¹

¹⁶⁷ Tiainen & Mäkelä (toim.) 1993. Kommunismi.

¹⁶⁸ Tiainen & Mäkelä (toim.) 1993. Uusvasemmisto.

¹⁶⁹ Oxford Dictionary of English. 2010, 2012.

¹⁷⁰ CD-Facta 2005 ”Maolaisuus”

¹⁷¹ Euroopan murrosten vuosi-artikkeli. <http://www.europarl.europa.eu>.

Nyky-suomen tietosanakirja (1993) sanoo, että kommunismi on 1800-luvun sosialismista haarautunut radikaali poliittinen aatesuunta, jonka perusajatuksena on ollut tuotantovälineiden omistuksen siirtäminen yhteiskunnalle. Perustan laativat Marx ja Engels ja opin kehittäjä oli Lenin. Tietosanakirja kertoo, että kommunismi on kapitalistisen yksityisomistuksen kumoamiseen ja erityisesti tuotantovälineiden yhteisomistukseen perustuva oppi ja poliittinen liike sekä vuoden 1917 ja sen jälkeen Neuvostoliitossa ja sen liittolaismaissa toteutettu yhteiskuntajärjestelmä. Marxin ja Engelsin yhteistyönä syntynyt Kommunistinen manifesti oli merkittävä julkaisu kommunismin historiassa.¹⁷²

Kommunismi-sana tuli tutuksi Kommunistisella manifestilla. Tuolloin varsin epämääräinen käsite jäi pois käytöstä, kunnes Lenin otti sen käyttöön aikaisemmin bolševikeiksi kutsutun vallankumousliikkeensä nimeksi (se ei kuitenkaan tyystin hävinnyt tuolla välillä käytöstä, kuten olemme huomanneet). Venäjän vallankumouksen jälkeen 1917 kommunismi vakiintui merkitsemään työväenliikkeen jyrkkää, vallankumouksellista ja kompromisseihin halutonta marxislais-leniniläistä suuntausta, kun taas sosialismi tarkoitti erilaisia maltillisempia suuntauksia.¹⁷³

Neuvostoliiton johtaman kansainvälisen kommunistisen liikkeen olennaisia oppeja oli työväenluokan diktatuuri. Kommunistien oman kielenkäytön mukaan vallankumouksen jälkeinen yhteiskunta ei ole kuitenkaan vielä kommunistinen vaan sosialistinen välietappi matkalla täysin luokattomaan ihanneyhteiskuntaan. Vastustajien kielenkäytössä kommunismi silti vakiintui neuvostomallisen, suljetun, totalitaarisen ja diktatorisen yhteiskunnan nimeksi. Sosialistisen leirin kaatuminen merkitsi kommunistisen liikkeen loppua myös muualla Euroopassa. Erityisen suuretkin kommunistiset puolueet mm. Italiassa ja Ranskassa

¹⁷² Numminen, M. 1993. Kommunismi.

¹⁷³ Ibid.
Ibid.

ovat hajonneet ja muuttaneet ohjelmiaan sekä nimiään. Kommunismini-
nimitystä käyttivät aikanaan myös eräät anarkistit, joiden mukaan piti
siirtyä suoraan valtiottomaan ja vapaaseen kommunistiseen
yhteiskuntaan.¹⁷⁴

WSOY:n Iso tietosanakirja kertoo aikaisempia sisältöjä. Lisäksi se
kertoo, että opissa kommunismi on vasta tulossa oleva vaihe, kielessä se
on taas tarkoittanut NL:n diktatorista järjestelmää.¹⁷⁵ Tässä järjestelmää
kuvataan suoraan diktatoriseksi. Sosialistinen leiri on romahtanut ja
suuret aatteen puolueetkin muuttaneet ohjelmiaan. Kommunismi-
nimeä ovat käyttäneet myös aikaisemmin jotkut anarkistit, jotka tavoittelivat
suoraa yhteiskunnan muutosta valtiottomaan ja vapaaseen
kommunistiseen yhteiskuntaan.¹⁷⁶

Diktatuuri on ollut joissakin amerikkalaisissa sanakirjoissa
Neuvostoliiton kommunismia kuvaava ja samalla kritisoiava sana 1960-
luvulla, esimerkkinä Webster's New World Dictionary of The American
Language 1960: "... such a system in the Soviet Union since
1917...theoretically based on the doctrines of Marx, Engels, Lenin, and,
latterly, Stalin, characterized by state planning and control of the
economy, ruthless suppression of all opposition political parties and all
deviation within the Party, and the suppression of individual liberties
under a dictatorship;..."¹⁷⁷

¹⁷⁴ Numminen, M. 1993. Kommunismi.

¹⁷⁵ Koukkunen, K. 1995 "Kommunismi."

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Friend & Guralnik, (Gen.Ed.) 1960.
Ibid.

Vuoden 1996 Studia-Tietokeskus (opiskelijalle etupäässä tehty yleistiedon kirjasarja) ymmärtää, että kommunismi on 1800-luvun sosialismista 1900-luvulla eriytynyt poliittinen radikaali aatesuunta. Sen perusajatuksena on ollut tuotantovälineiden omistuksen siirtäminen yhteiskunnan omistukseen. Sana tarkoittaa sekä aatesuuntaa, että tulevaa yhteiskunnan kehitysvaihetta, johon kehityksen nähdään johtavan. Perustan laativat Marx ja Lenin, kehittäjänä toimi V.I. Lenin. Itä-Euroopan sosialistisissa maissa sekä Neuvostoliitossa 1980-luvun lopulla ilmennyt kehitys toi yleisesti nähtäväksi kommunismin epäonnistumisen poliittisena ja taloudellisena järjestelmänä.¹⁷⁸ Vuonna 2004 ilmestyi toistaiseksi viimeinen suuren kokoluokan moniosainen suomalainen tietosanakirja, Factum. Se kuitenkin seuraa Nykysuomen tietosanakirjan kuvailua tarkasti.¹⁷⁹

SOSIALISMI TIETOSANA-ARTIKKELEISSA.

Sosialismi tarkoittaa Nykysuomen sanakirjan (vuosilta 1951-1961) mukaan ”niitä teorioita ja liikkeitä, jotka yksityisomistusta rajoittamalla pyrkivät (laillisin demokraattisin keinoin) toteuttamaan tuotantovälineiden yhteisomistukseen perustuvan yhteiskunta- ja talousjärjestelmän; myös tällainen järjestelmä.”¹⁸⁰

Kielitoimiston uusin sanakirja määrittää käsitteen: ” Aatesuunta joka pyrkii luomaan tuotantovälineiden yhteisomistukseen perustuvan yhteiskuntajärjestyksen; sen mukainen järjestelmä.”¹⁸¹ Tässä näkyy ero Nykysuomen sanakirjan osalta: kommunismi on radikaali ja jopa

¹⁷⁸ Tiitta, A. (päätoim.) 1996. Kommunismi.

¹⁷⁹ Kaimio, Siltala, Korpi, Kuosmanen, Honkala, Mäkinen (toim.) 2004. Kommunismi.

¹⁸⁰ Sadeniemi, M. 2002.

¹⁸¹ <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>
Ibid.

suomalaiseen aatekontekstiin negatiivisesti kuvattu käsite, kun taas sosialismi on kohtuullisempi ja (Suomen) demokraattiseen järjestelmään sopivampi. Hieman erikoista on huomata, että uusimmassa sanakirjassa ei ole juuri eroa sosialismin ja kommunismin välillä. Tämä voi liittyä siihen, että sosialismi-termikin alkaa olla vanhentunut.

Sosialismi artikkeleissa toiseen maailmansotaan asti.

Suomen ensimmäinen tietosanakirjasarja, lyhyesti nimetty siis vain Tietosanakirjaksi, määrittelee vuonna 1916 sosialismin olevan peräisin latinan sanasta ”socialis”: ”yhteistoimellinen”, tai sanasta ”socius”: ystävä. Se on aatesuunta, joka ”pyrkii asettamaan nykyisen, pääasiassa yksityisomaisuuteen perustuvan yhteiskuntajärjestyksen tilalle uuden, periaatteellisesti yhteisomistuksen pohjalle rakentuvan yhteiskuntajärjestyksen; myös itse tämä uusi järjestys.”¹⁸²

Ainoastaan tällaisessa yhteiskunnassa toteutuu todellinen yhdenvertaisuus ja vapaus, mikä on sosialismin tavoite. Siihen kuuluu, että samalla kuin jokainen on yhtä velvoitettu ottamaan työhön osaa, on jokainen yhtä oikeutettu myös työn tuloksista nauttimiseen. Näin ollen mikään yhteiskunnan osa ei voi, kapitalistisen yhteiskunnan tapaan, riistää toista.¹⁸⁷ Sosialismissa niin kuin kommunismissakin vaikutti ajatus, että omistava, hyvin toimeentuleva luokka ei raada ollenkaan tai hyvin vähän ja kuitenkin käärii muiden raadannan voitot taskuunsa.

Tämä tulee esille monissa sosialistisissa kirjoituksissa, joista esimerkkinä olkoon esimerkiksi tämä käännös Leniniltä: ”Nine-tenths of all the liberties that have been partially won (rather, scant strips of liberty) go to the upper classes of society, to those who do not work, ...”¹⁸³ Sosialismin periaate on siis se, että jokainen työntekijä kantaa

¹⁸² Forsman, J. 1916. Sosialismi.

¹⁸³ Lenin, V.I. 1905. Political Sophisms.

Ibid.

kortensa omalta osaltaan kekoon yhtenä samanarvoisten työntekijöiden joukossa ja on oikeutettu saamaan osansa tehdyn työn kokonaisannista.

Ensi kerran sana esiintyy 1830-luvulla ranskalaisessa kirjallisuudessa, mitä ennen Owenin kannattajat olivat käyttäneet jo sanaa ”sosialisti” Englannissa. Yleisessä kielenkäytössä sanat sosialismi ja kommunismi esiintyvät samaa tarkoittavina. Jos ne erotetaan toisistaan, merkitsee sosialismi eli kollektivismi ainoastaan tuotantovälineiden yhteisomistusta, kun taas kommunismi myös kulutusesineiden yhteisomistusta.¹⁸⁴ Tällainen eriävyys on aika aikasidonnaista: se ei kertaudu artikkelien historiassa pitkään.

Edellä mainitut määrietykset eivät kuitenkaan ole kovin hyviä, koska tuotantovälinettä ja kulutusesinettä ei käsitteellisesti voi aina erottaa toisistaan. Parempi määritelmäapu löytynee venäläiseltä taloustieteilijä Tugan-Baranovskilta, jonka mukaan kommunismissa yhteiskunnan tuotokset jaetaan sen jäsenille sellaisinaan joko ottamalla huomioon yksilölliset tarpeet, kuten ikä, sukupuoli, terveys, tai niin, että jokainen saa hakea varastosta vapaasti tarvitsemansa tuotteet.¹⁸⁵

Sosialistisessa yhteiskunnassa käytetään rahaa, jos kohta vain aatteellista rahaa, välineenä, jonka puitteissa ihminen saa tarvitsemansa tuotteet. Yhteiskunta myöntää jokaiselle tämän oman rahasumman. Nämä rahatulot ovat joko yhtä suuret jokaisella, tai eri suuruiset. Erisuuruiset tulot määrittyvät sen mukaan, kuinka ihminen on ottanut osaa tuotantoon. Jos tulot ovat yhtä suuret, tämä ei tarkoita sitä, että kaikki saisivat yhtä paljon kaikkia

¹⁸⁴ Forsman, J. 1916. Sosialismi.

¹⁸⁵ Ibid.
Ibid.

tuotteita, vaan sitä, että heillä on oikeus vaatia rahansa puitteissa itselleen tarpeellisiksi katsomansa tuotteet. Sosialistisessa yhteiskunnassa toimii siis rahatalous, kommunistisessa taas luontoistalous.¹⁸⁶

Luontoistalous ja se, että ei ole tuotantolaitoksesta vastaavia johtavia tai johtavaa henkilöä/henkilöitä, eli yrityspomoa sanan nykyisessä merkityksessä, vaikuttaakin erikoiselta ja radikaalilta. Työn johtajia voi olla kommunismissakin, mutta ei niin, että he pystyisivät riistämään ja kiristämään alaisiaan, niin kuin kapitalismissa nähtiin tapahtuvan porvariston taholta.

Miten tämän tilanteen sitten oli määrä toimia ja toimiko se esimerkiksi Neuvostoliitossa oikein, vaatisikin syvemmän perehtymisen. Luulen, että ylhäältä-alas-johtamisen malli rakennettiin niin, että toimintakäskyt ja kontrollointi eivät olleet alempien vastuujohtajien toimialaa, vaan hierarkian huipun. Näin lienee ajateltu mahdollistetun kommunismin ajatus yhdessä johtamisesta, missä ei työpomo riistä alaistaan.

Kommunismien, anarkismin ja sosialismin aatteellinen lopputavoite on oikeastaan sama (huomioimisen arvoista on tässä aiempi kohta ”Communism”-artikkelista Soviet Encyclopediasta: työntekijöiden itsejohtoisuus ”self-management” oli kommunismin vaiheelle ominaisinta). Ero on siinä, että sosialismin mukaan yhteiskunnalla tulee olla oikeus pakottaa jäsenensä noudattamaan määräyksiään yhteisen edun ja työjärjestelmän varjelemisen vuoksi.¹⁸⁷

Vuoden 1928 Pieni Tietosanakirja määrittää käsitteen samoin kuin Tietosanakirja. Yhtäläinen velvoitus-yhtäläinen oikeus tuotoksiin-ei riistoa. Ero kommunismin on ”raha, jos kohta vain aatteellinen raha”. Kapitalismin voimakkaasti kehittyessä tuli esille moderni sosialismi.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Forsman, J. 1916. Sosialismi.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Forsman, Havu, Salovaara, Setälä, Wecksell (toim.) 1928. Sosialismi.

Kahdenlaista sosialismia on olemassa. Ratsionaalinen (ei kirjoitusvirhe), eli utooppinen ja historiallinen eli realistinen sosialismi.¹⁸⁹ Jälkimmäisessä on mukana myös Saint-Simon. Saint-Simon luetaan yleisemmin utopistisocialismiin, kts. Otavan Suuri Ensyklopedia (1978) ”Kommunismi” ja Combi-tietosanakirjan artikkeli ”Sosialismi” (1973) tästä tutkimuksesta. Ehkä syynä voisi olla Saint-Simonin ajaman periaatteen konkreettisuus: omaisuutta tuli olla vain ihmisen työpanoksen mukaan.¹⁹⁰

Saint-Simonin ajatuksilla kerrotaan sosialistisessa kirjallisuudessa olleen vaikutusta Marxiin. Historiallisessa sosialismissa olennaisina ovat edellytykset. Marxilta työväenliikkeelle tarjottiin keinot ja päämäärä. Hänen teoriassaan rinnakkain sekä rauhallisen kehityksen, että väkivaltaisen vallankumouksen ajatus.¹⁹¹

Edellisestä lauseesta tulee mielestäni kyllä helposti väärä kuva. Vuoden 2014 Britannican artikkeli sanoo, että:” But Marx was before all else a revolutionist.”¹⁹² Kuitenkin on totta tietyllä tavalla, että Marxille oli olemassa kaksi tietä työväen ja sitä kautta kansan valtaan. Toinen oli suomennettuna tulipalo (eng. ”conflagration”), joka tarkoittaa vallankumousta voimankäytön kautta.¹⁹³ Toinen oli niin sanottu jatkuva vallankumous, jossa proletariaatti mahdollisesti liittoutui pikkuporvareiden eli ei-niin-rikkaiden porvareiden kanssa valtaanpääsyn vuoksi, kuitenkin niin, että työväestö lopulta varmistaa laillisen vallan siirtymisen itselleen pois porvariston jäänteiltä. Eli tämän toisenkin tien lopputulema on ilmeisen sama kuin väkivaltaisen vallankumouksen: valta on työväestöllä.

¹⁸⁹ Forsman, Havu, Salovaara, Setälä, Wecksell (toim.) 1928. Sosialismi.

¹⁹⁰ Ibid.; Saint-Simon ja Saintsimonismi.

¹⁹¹ Ibid, Sosialismi.

¹⁹² Feuer, L.S. & McLellan, D. T 2014. "Marx, Karl." Encyclopædia Britannica.

¹⁹³ Chambre, H. & McLellan, D. T.2014. "Marxism."

Väkivaltaista kumousta ajavat uusmarxilaisuus, bolsevismi ja syndikalismi.¹⁹⁴ Uusmarxilaisuus-käsitteellä on pitkä historia ja siten vaihtuva merkityssisältökin, kts. edellinen esiintyminen ja Nykysuomen sanakirjan vanhempaa perua oleva määritelmä: ”Uusmarxilaisuus: oikeaoppinen, kumouksellisin marxilaisuuden suunta”.¹⁹⁵

Maa-, eli agraarisosialismin kirja mainitsee olevan muista sosialistisista teorioista erillään. Siinä ajatuksena on pitää pääoma yksityisomaisuutena, mutta maa yhteisomistuksessa. Lopuksi artikkeli viittaa katsomaan Kristillinen sosialismi- ja Valtiososialismi-artikkeleita.¹⁹⁶

Valtiososialismi tässä kyseessä olevassa ajassa tarkoittaa yksityisen suurpääoman omistuksesta johtuvien epäkohtien torjumista ottamalla tärkeimmät tuotantovälineet ja liikealat valtion ja kuntien haltuun. Kuitenkaan valtiososialismi ei periaatteessa pyri poistamaan yksityisomaisuutta, pääomaa eikä perintöoikeutta.¹⁹⁷

Kristillinen sosialismi on yhteinen nimitys niille aatesuunnille, jotka pyrkivät kristillisellä pohjalla aikaansaamaan yhteiskunnallisia uudistuksia. Se sai alkunsa Englannissa 1840-luvulla. Voimakas kristillis-sosiaalinen puolue on vaikuttanut mm. Itävallassa. Suomessa Kristillisen Työväen Liitto perustettiin 1906. Sen tavoitteena on ” pyrkiä kristinuskon ja isänmaan rakkauden pohjalla vapauttamaan kansa niin hyvin pääoman sortavasta ylivallassa kuin kristinuskoa halveksivista maailmankatsomuksista.” Ohjelmansa on käytännössä läheinen sosialidemokraattiselle puolueelle. Liitolla on ollut yhdestä kahteen edustajaa eduskunnassa v. 1909-22. Lehtensä on nimeltään ”Työkansa” ja paikallisia yhdistyksiä on 20-25.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Forsman, Havu, Salovaara, Setälä, Wecksell (toim.) 1928. Sosialismi.

¹⁹⁵ Sadeniemi, M. (päätoim.) 2002.

¹⁹⁶ Forsman, Havu, Salovaara, Setälä, Wecksell (toim.) 1928. Sosialismi.

¹⁹⁷ Ibid, ”Valtiososialismi”.

¹⁹⁸ Ibid, ”Kristillinen sosialismi” ja ”Kristillisen Työväen Liitto”

Yhden miehen, Väinö Hämeen-Anttilan, toimittama kaksioisainen Uusi Tietosanakirja (1932) kertoo sosialismin olevan sellainen valtiollinen katsantokanta, jonka mukaan tuotantovälineiden (maan ja pääoman) tulee vähintään suurelta osalta kuulua yhteiskunnalle. Sosialismi vastustaa laajaa yksityisomistamista, mitä se pitää yhteiskunnallisten epäkohtien perustavana syynä. Kysymys otollisimmasta tiestä tulevaisuuden yhteiskuntaan sekä sen tarkemmat järjestelyn seikat ovat synnyttäneet sosialismin sisällä eri suuntia.¹⁹⁹

Sosialidemokraattinen puolue ei suurestikaan puutu teoreettiseen ennakkojärjestelyyn, vaan tehostamalla yhteiskunnallisten uudistusten ajamista pyrkii päämäärään asteittaisen kehityksen kautta.²⁰⁰

Ennakkojärjestely tarkoittanee vallankumousjärjestelyjä tässä, koska Väinö Hämeen-Anttilan teksti kommunismi-artikkelin kohdalla kertoo negatiivissävyyteisesti kommunistien sabotaasipyrkimyksistä, ja soluista, jotka yrittävät panna kapuloita työelämän sujuvuuden rattaisiin. Tätä käytäntöön sovellettua sosialismia eli sosialidemokratiaa hyväksymättä toiset suuntaukset vaativat joko valtiollista mullistusta (kommunismi) tai suoraa toimintaa työpaikoilla (syndikalismi). Tavallisessa käytössä kuitenkin samastetaan sosialisti ja sosialidemokraatti.²⁰¹

Iso Tietosanakirja (1937) määrittelee sosialismin tarkoittavan laajassa ja epämääräisessä merkityksessä kaikenlaisia pyrkimyksiä lujan yhteishengen luomiseksi sekä yhteiskunnallisten ja taloudellisten vastakohtien tai erilaisuuksien lieventämiseksi valtion ja yhteiskunnan toimenpiteillä.²⁰² Vanhat sanakirjat kuvaavatkin sosialismia osaksi laajemmin kuin vain Marxin ja Engelsin vaikutusten kautta syntyneeksi tietyksi ideologiaksi.

Esim. Webster's Dictionary 1913: Socialism: "A theory or system of social reform which contemplates a complete reconstruction of society, with a

¹⁹⁹ Hämeen-Anttila, V. 1932. Sosialismi

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Hämeen-Anttila, V. 1932. Sosialismi ja Kommunismi.

²⁰² Forsman, J. 1937. Sosialismi.

more just and equitable distribution of property and labor....”²⁰³ ja The Century Dictionary and Cyclopedia 1889 (yksi viidestä päämerkityksestä): ”that Christianity should be directly applied to the ordinary business of life, and that in view of this the present system of competition should give place to cooperative associations both productive and distributive, where all might work together as brothers;...”²⁰⁴ Tämä johtuu tietysti osaksi siitä, että Marxin ja Engelsin sosialismi ei ollut ehtinyt vaikuttaa Venäjän vallankumousta ja muita kansanliikkeitä vielä, mutta osaksi varmaan myös siitä, että Marxin opeista poikkeava sosiaalidemokratia meille tutummassa merkityksessä, sekä muun muassa kristillinen sosialismi, olivat länsimaissa myös edustettuina.

Iso Tietosanakirja jatkaa: Tavallisimmin kuitenkin sosialismilla tarkoitetaan aatesuuntaa, joka pyrkii asettamaan nykyisen periaatteellisesti yksityisomistukseen perustuvan yhteiskuntajärjestyksen tilalle periaatteellisesti yhteisomistukseen nojaavan yhteiskuntajärjestyksen; myös itse tämä uusi järjestys. Tietosanakirja seuraa muutenkin ensimmäisen Tietosanakirjan artikkelia: Ainoastaan tällaisessa yhteiskunnassa toteutuu todellinen yhdenvertaisuus ja vapaus, mikä on sosialismin tavoite. Siihen kuuluu, että samalla kuin jokainen on yhtä velvoitettu ottamaan työhön osaa, on jokainen yhtä oikeutettu myös työn tuloksista nauttimiseen. Siten mikään yhteiskunnan osa ei voi, kapitalistisen yhteiskunnan tapaan, riistää toista.²⁰⁵

Sosialismi artikkeleissa 1950-luvulta 1960-luvulle.

Vuoden 1954 Pieni Tietosanakirja kuvaa sosialismin juuri samoin kuin Tietosanakirja ja Iso Tietosanakirja. Erona on lisäys: ”Aikoinaan määriteltiin” sosialismin ja kommunismin teoreettinen ero niin että kommunismissa yhteiskunnan työn tuotokset jaetaan sen jäsenille

²⁰³ Webster's Dictionary 1913.

²⁰⁴ The Century Dictionary and Cyclopedia 1889.

²⁰⁵ Forsman, J. 1937. Sosialismi.

sellaisinaan.²⁰⁶ ”Aikoinaan” määritelmään jättäminen artikkeliin edelleen, tuomatta siihen uutta määrittystä kertoo joko artikkelin kirjoittajan laiskuudesta, tai asian epämääräisyydestä. Se taas voi johtua monista toisistaan eriävistä ratkaisuista ideologian edustajien taholta tai kirjoittamisen yleisestä vähydestä ja varovaisuudesta suhteessa sosialismin täydellistymisvaiheeseen kommunismiksi.

Pieni Tietosanakirja lisää aiempien sarjojen artikkeleihin, että nykypäivänä sanotaan kommunistisiksi Neuvostoliittoa ja sen vasallivaltioita, joissa sosialismi on käyttöön otettu. Kun aikaisempi sosialismi pysyi tavallisesti vieraana työväen pyrinnoille, on marxilaisuus päässyt vallitsemaan melkein koko nykyajan työväenliikettä. Myös tämä kirja ilmoittaa, että Marxin teoriassa rinnakkain sekä rauhallisen kehityksen ja väkivaltaisen vallankumouksen ajatus.²⁰⁷ Tämän rauhallisen muutoksen alkuperäisyyden pohjautumisen Marxin kirjoituksiin ja myönteisyys sen ilmoittamisessa artikkeleissa, voi kertoa suomalaisten parlamentarismimyönteisyydestä. Eli on haluttu sanoa, että maltillinen sosialismi on edustettuna jo aatteen suuren luojaan ajattelussa.

Vuoden 1959 Pieni Tietosanakirja, uudistettu laitos tuosta v. 1954 laitoksesta, ei juuri tuo muutoksia sen edelliseen laitokseen.²⁰⁸ 1961 Suuri tietokirja ymmärtää sosialismin tarkoittavan yhteiskuntajärjestelmää, jonka on määrä korvata kapitalistinen tuotantajärjestelmä. Sen perusajatuksena on tuotantovälineiden yhteisomistus tarkoittaen sitä, että ne ovat valtion tai vapaiden yhteenliittymien hallussa.²⁰⁹ Sosialismin soveltamisessa johtoideologiaksi on historiassa tunnettu etupäässä vain valtiojohtoinen sosialismi. Tähän on liittynyt byrokraatiavalta ja tiukka kansalaiskuri.

²⁰⁶ Poijärvi, Havu, Oittinen, Wecksell (toim.) 1954. Sosialismi.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Poijärvi, Havu, Wecksell, Vaarnas, Ojanen (toim.) 1959.

Sosialismi

²⁰⁹ Huovinen, Manninen, Tarmio (toim.) 1961. Sosialismi.

Ismillä voisi olla vielä ehkä sanottavaa, mikäli sen henkeä kyettäisiin toteuttamaan kansalaisten monien yhteenliittymien hallinnon ja toimintojen kautta.

Suuri Tietokirja kertoo edelleen: Kapitalismin hävitessä katoaa myös luokkayhteiskunta ja hallitsevan yhteiskuntaluokan harjoittama painostus. Sana sosialismi tarkoittaa myös sellaisia kapitalistisessa yhteiskunnassa esiintyviä liikkeitä, jotka pyrkivät muuttamaan vaikuttavia omistussuhteita ja korvaamaan ne sosialistisilla (ehkä tällä halutaan laajentaa käsitteen alaa kapitalismin sisäisiin liikkeisiin).²¹⁰

Sosialistissävytteisten ajatusten ja virtausten voidaan luonnehtia olevan hyvin vanhaa perua. Ajatuksia harmonisesta ja luokattomasta yhteiskunnasta on syntynyt sellaisina ajanjaksoina, jolloin on ollut hankalia sosiaalisia ristiriitoja ja jolloin alemmat luokat ovat yrittäneet päästä nousemaan. Niiden esitaistelijoina ovat monesti olleet ylimpiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvia ajattelijoina ja kirjailijoina, jotka ovat yrittäneet löytää ratkaisun sosiaalisiin ristiriitoihin. Vanhalla ajalla jo Platonilla oli tiettyjä sosialistisia piirteitä. Hän edellytti kuitenkin, että yhdenvertaisuutta ei ulotettaisi siihen suurikokoiseen ihmismassaan, joka orjien tavoin suorittaa tuotannollisen toiminnan.²¹¹

Tarkastellaanpa lähemmin länsimaisen ajattelun ”Grand Old Manin” antia tässä suhteessa. Platonin mukaan ihminen on sosiaalinen olento, eikä tule toimeen yksinään.²¹² Valtio-teoksessa taloudesta sanotaan että yhteiskunnassa ei voi olla sekä todella rikasta, että todella köyhää väestönosaa samassa, sillä silloin siinä on kaksi yhteiskuntaa, jotka sotivat toisiaan vastaan.²¹³

²¹⁰ Huovinen, Manninen, Tarmio (toim.) 1961. Sosialismi.

²¹¹ Ibid.

²¹² Knuuttila, S. 1979. Platon.

²¹³ Myron Taylor. 1995. Plato

Kuitenkaan Platon ja marxilainen sosialismi eivät käy yksiin. Hyvä valtio on Aristoteleen ja Platonin mukaan eräänlainen eettisen ja älyllisen parhaimmiston ohjaama aristokratia.²¹⁴

Platonin yhteiskuntamallihan muodostui työläisten, virkamiesten ja filosofien luokista, joista filosofit olivat päättävässä asemassa. Sen tiedon pohjalta, joka heillä on erityisesti hyvän ideasta, he säättävät lakeja ja jakavat oikeutta. Välttyäkseen ajattelemasta omaa etuaan näiden valtion johtohenkilöiden on kieltäydyttävä kaikesta yksityisomistamisesta. Yksityinen omistaminen voisi vaarantaa valtion eheyden. Tämän ylimmän säädyn miehet ja naiset ovat keskenään samanarvoisia, ja heillä kaikilla on valtioon nähden täysin samat oikeudet ja velvollisuudet. Heidän lastensa kasvattamisesta päättää yksin valtio.²¹⁵

Veli Valpolan johtamana toimitettu Uusi tietosanakirja tuo esille samoja asioita kuin mm. Iso Tietosanakirja. Tuon tässä esille kirjasarjan omaa erityistä sisältöä etupäässä. Sosialismi on teollisuus- ja luokkayhteiskunnan piirissä syntyneiden aatesuuntien ja teorioiden yhteisnimitys, joilla tarkoitetaan kapitalistisen yhteiskunnan sosiaalisten epäkohtien sekä yhteiskuntaluokkien eriarvoisuuden lopettamista. Siinä nähdään ainoana tehokkaana tapana tuotantovälineiden siirtäminen yhteiskunnalle yksityisestä omistuksesta. Näin syntyy suunnitelmallisesti järjestetty yhteistalous, jossa yhteiseen hyvään perustuvan mielenlaadun nähdään syrjäyttävän yksityisen voiton tavoittelun.²¹⁶

Tätä yhteiskuntaa kutsutaan myös sosialistiseksi. Sosialismin lopullinen tavoite on luokaton yhteiskunta, jossa mahdollisuuksien, tulojen ja sosiaalisen vaikutusvallan jakautuminen on mahdollisimman tasainen. Johtaviksi keinoiksi katsotaan esim. sosialisointi (tuotantovälineiden yhteiskunnan haltuun ottaminen), jyrkästi progressiivinen verotus,

²¹⁴ Pietarinen, J. 1981. Yhteiskuntafilosofia.

²¹⁵ CD-Facta 2005 ”Platon”.

²¹⁶ Valpola, V. (päätoim.) 1964. Sosialismi.

kaikenlaisen rahaliikenteen, kuten luotonantojen säännöstely, tukipalkkiot, ja tulonsiirrot.²¹⁷

Sosialismi ei ole yhtenäinen ideologiajärjestelmä. Siihen luetaan tavallisimmin kuuluviksi ainakin kommunismi, anarkismi, syndikalismi, kiltasosialismi ja sosiaalidemokratia (näitä käyn myöhemmin läpi). Sosialismin historiasta: Ajatus omaisuuden yhteisyydestä löytyy kaikista kulttuuripiireistä ja eriytymättömissä yhteiskuntamuodoissa on ollut sillä keskeinen sija. Ajatus luokattomasta yhteiskunnasta syntynyt usein sosiaalisten ristiriitojen vallitessa. Luokkatietoisuus on sosialismin lähtökohtia. Utopistisosialismissa varsinaista poliittista toimintaa ei katsottu tarpeelliseksi.²¹⁸

Samana sarjana artikkeli määrittelee politiikan ensisijaisesti valtion liittyväksi toiminnaksi (”Politiikka”, osa 16), mutta laajimmillaan vallankäyttöön ja asioiden kehityskulkuun liittyväksi toiminnaksi. Nykysuomen sanakirja selittää saman sanan valtio-opiksi, julkista elämää koskevaksi toiminnaksi, ja avarimmin esim. puolueen tai liikelaitoksen julkisen elämän alueella harjoittamaksi tavoitteelliseksi toiminnaksi.²¹⁹

Utopistisosialistien toiminta ei ollut poliittista puoluepolitiikan merkityksessä, eikä vallankumoukseen tähtäävää, mutta muuten kyllä. Saint-Simon pyrki kirjoituksillaan vaikuttamaan yhteiskunnan järjestämistä teollisen alan asiantuntijoiden johtamaksi, Fourier järjesti työkeskeisiä omavaraisia falangi-yhteisöjä ja Owen perusti teollisuuden työyhteisöjä, joissa työläisillä oli paremmat oltavat. Utopistisosialistit pyrkivät yhteiskunnan muuttamiseen. Heidän toimintansa kuvaaminen ”ei varsinaisesti poliittiseksi” on ontuvaa, mutta ymmärrettävämpää hyvin poliittisen marxismin taustaa vasten.

²¹⁷ Valpola, V. (päätoim.) 1964. Sosialismi.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Sadeniemi, M. (päätoim.) 2002.

Marxismi on sosialismin selväpiirteisin saavutus. Keskeisenä ovat siinä historian kehityslait. Marxismi osoitti työväestölle toimintaperiaatteeksi luokkataistelun aikana, jolloin se oli ilman poliittista vaikutusvaltaa.²²⁰ Suomessa Suomen Työväenpuolueen ensijäsenistöä yhdisti erään tutkimuksen mukaan ehkä suurimmin ”syvä osattomuuden tunne.”²²¹ Tämä ei kuulostane kovin vieraalta 2010-luvun ihmisestäkään, joka tietää työttömyyden ja syrjäytymisen ”kurimuksista” aivan riittävän hyvin.

Marxismin kuulun teoretikon Karl Kautskyn mukaan marxilaisuus on yhtenäinen aaterakennelma. Esille otetaan austromarxismi (O. Bauer) ja uusimmista teorioista mm. C.D.H. Colen suunnitelmatalous ja humanistinen sosialismi (Leon Blum, hänestä tuonnempana lisää).²²² Oikean marxismin, oikean kommunismin tai oikean sosialismin linjaa näki Kautskyn jälkeen edustavansa kauimmin Neuvostoliiton kommunistinen puolue. Sittenmin yhtenäisen ja oikean opin nimeen perustavia tahoja on ollut vaikeampi löytää, mutta vielä sellainen lienee ainakin Pohjois-Koreaa eli Korean demokraattista kansantasavaltaa johtava Korean työväenpuolue.

Sosialismi on muovannut yhteiskuntaa, koska se on ollut kansainvälinen työväenluokan ideologia. Se on vaikuttanut muihin poliittisiin aatteisiin, kuten sosiaaliliberalismiin ja kristilliseen sosialismiin.²²³ Tähän voisi nykyään lisätä liberalismiin laajemminkin ja modernin sosiaalidemokratian. Jälkimmäisen siitä syystä, että se on jo Euroopassa erkaantunut paljolti sosialistisista alkulähtökohdistaan. Hyvän näkymän sosialismi-käsitteen laajuudesta antaa seuraava määritelmä vuodelta 2003: “Socialism: System of social organization in which private property and the distribution of income are subject to social control. Socialist thought ranges from statist to libertarian, from Marxist to liberal...”²²⁴

²²⁰ Valpola, V. (päätoim.) 1964. Sosialismi.

²²¹ Pikkusaari, J. 1998, 367.

²²² Valpola, V. (päätoim.) 1964. Sosialismi. ²²⁶

²²³ Ibid.

²²⁴ Stevens, M. A. (Ed.) 2003. ”Socialism.”

Vuonna 1965 uudistettu laitos Suuresta Tietokirjasta toistaa tässä saman sisällön kuin vuoden -61 laitoksessa.²²⁵ 1966-vuoden Fokus jatkaa määritelmässään vanhoja ensimmäisten tietosana-artikkeleiden perinteitä: Sosialismi...pyrkii asettamaan nykyisen periaatteellisesti yksityisomistukseen perustuvan yhteiskuntajärjestyksen tilalle periaatteellisesti yhteisomistukseen nojaavan yhteiskuntajärjestyksen;...”, sekä: ”... jokainen on yhtä velvoitettu ottamaan työhön osaa, on jokainen yhtä oikeutettu myös työn tuloksista nauttimiseen.” Kommunismi ja sosialismi esiintyvät yleisessä kielenkäytössä kutakuinkin samaa merkitsevinä. Aikaisemmin näiden ero oli luontoistalouden ja aatteellisen rahan, saantitodistuksen talous. Nyt sosialistisia valtioita nimitetään kommunistisiksi.²²⁶

Aatteen historiasta mainitaan Platonin omaisuuden yhteys ja Thomas More. Rationaalinen eli utooppinen sosialismi sekä historiallinen eli realistinen sosialismi selitetään: historiallisessa on yhteiskunnalliset edellytykset oltava, ja nyt ne täyttyvät. Siksi muutoksen on tapahduttava nyt. Edustajia tällä suunnalla on ollut Saint-Simonista Leniniin. Marx antoi aatteelle ja pyrinnoille päämäärän ja keinona siihen luokkataistelun. Sosialismissa on ollut reformismia ja väkivaltaista bolsevismia (paheksuva sävy tässä ehkä). Syndikalismi on sekin väkivaltaista. Muista sosialistisista teorioista on erillään maa- ja agraarisosialismi. Lopuksi artikkeli viittaa lukemaan sisällön otsikoista ”Kristillinen sosialismi”, ”Valtiososialismi” ja ”Sosiaalidemokratia.”²²⁷

Encyclopaedia Fennica (1966) eli Otavan Iso Tietosanakirjan Sosialismi-artikkelin on kirjoittanut Reino Henrik Oittinen, sos.dem. poliitikko ja kouluhallituksen pitkäaikainen pääjohtaja. Hänen mukaansa sosialismi on teollisuus- ja luokkayhteiskunnan piirissä syntynyt aatteellinen suuntaus, jonka mukaan individualistinen kapitalistis-liberalistinen yhteiskunta ja talousjärjestelmä on muutettava yhteistaloudelliseksi yhteishyvään

²²⁵ Huovinen, Manninen, Tarmio (toim.) 1965. Sosialismi.

²²⁶ Vaarnas, K.(päätoim.) 1966. Sosialismi.

²²⁷ Ibid.

tähtäävään sosiaaliseen mielenlaatuun vedoten joko uudistusten ja vallankumouksen tietä.²²⁸ Tässä on huomattavissa modernille sosiaalidemokratialle ominainen eettisen perustelun vivahde. Yhteishyvä tarkoittaa yhteistä hyvää, eli kaikkien etua ja menestystä²²⁹. Käsitteellä on myös tällainen merkityshistoria: ”yhteinen hyvä, yhteishyvä, lat. commune bonum, ransk. le salut public, saks. Gemeinnutz, poliittinen iskusana, jota on usein käytetty, muun muassa Ranskan vallankumouksen aikana ja kansallissosialistisessa Saksassa.”²³⁰

Termin sanakirja-merkitys ja ”siihen tähtäävä sos. mielenlaatu” kuvaa selkeästi sosialismin rohkeaa tavoitetta. Voi huomata, että kirjoittaja on sosialismiin myönteisemmin asennoituva tai ainakin ymmärtää sosialismin sisäistä ideaa. Tässä mielenlaadussa piilee myös yleinen sosialismin kritiikki: pystyvätkö ihmisyyhteisön jäsenet pitämään yhteistä etua omaa individualistista etua tärkeämpänä? Sosialistinen vastaus tähän on, että ihminen ei synny ahneena ja voi oppia paremman mielenlaadun. Nähdäkseni ekologisesti ajatellen ihmiset alkavat olla tällaisen mielenmuutospakon edessä jo muutenkin.

Socialismin uudistuspyrkimysten pääkohdat ovat: omistussuhteiden muutos (työhön perustumaton erioikeus pois), työsuhteiden muutos (työläiset päättämään ja työttömyys pois), talousjärjestelmän muutos (valtion valvonta ja johto), sivistyssuhteiden muutos (yhtäläinen mahdollisuus sivistykseen ja korkeakouluopetukseen), valtiojärjestelmän muutos (yhtäläistetään kansalaisten oikeudet demokraattisessa mallissa tai valta vallankumouksella omistamattomien luokkien haltuun proletariaatin diktatuurin mallissa). Uudistukset tehdään joko osallistumalla hallituksen toimintaan tai ottamalla valta.²³¹

²²⁸ Oittinen R. H. 1966. Sosialismi.

²²⁹ Sadeniemi, M. (päätoim.) 2002.

²³⁰ CD-Facta 2005 ”yhteinen hyvä.”

²³¹ Oittinen R. H. 1966. Sosialismi.

Sosialismiin on perinteisesti kuulunut valtiojohtoisuus, mutta voisi kai olla toisenlaiseenkin johtamisen malliin perustuvaa sosialismia (paikallisjohtoisuus)? Tässä se on jäänyt mainitsematta. Yhtäläiset kansalaisoikeudet mainitaan kuuluviksi demokraattiseen malliin, implisiittisesti eivät proletariaatin diktatuuriin. Tästä lienee oltaisiin oltu eri mieltä neuvosto-johtajien kanssa. Totta kuitenkin on, että (äänekkäille) toisinajattelijoille ei annettu yhtäläisiä kansalaisoikeuksia kuin muille, erityisesti Stalinin aikana.

Sosialismin synnyn syitä on Oittisen näkemänä seuraavanlaisia: 1. taloudellinen syy: yrittäjäluokan ja työväestön vastakohtaisuus, voiton maksimointi, riisto, 2. sosiaalinen syy: uuden luokkayhteiskunnan syntyminen, työläisluokalla ei oikeuksia, luokkataisteluteoria, ja 3. poliittinen syy: työläisillä ei poliittista valtaa ja rikkaiden etupyrkimykset ovat heitä vastaan.²³² Tässä on hyvin mielestäni tiivistetty olennaisimmat konflikti- ja puutekohdat.

Utopistinen suunta ja historiallinen suunta tuodaan artikkelissa esille.

Anarkismi ja osittain syndikalismi ovat edelleen utopistisocialismin kannalla. Oxford Dictionary (2012) sanoo utopistisocialismista seuraavaa: ”Utopian socialism: socialism achieved by the moral persuasion of capitalists to surrender the means of production peacefully to the people. It was advocated by Johann Fichte and Robert Owen among others”.²³³ Tämän määritelmän mukaan anarkismia ja syndikalismia ei kyllä voisi nähdä utopistisocialismin kanssa yhtenevinä. Ainakin jos ajattelee ei-rauhanomaista anarkismia ja syndikalismia (jälkimmäiseen liittyvät voimankäyttö ja väkivalta ehkä edellistä vielä läheisemmin²³⁴). Ehkä siinä

²³² Oittinen R. H. 1966. Sosialismi.

²³³ Oxford Dictionary of English. 2010, 2012.

²³⁴ Syndicalism: A radical political movement that advocates bringing industry and government under the control of federations of labor unions by the use of direct action, such as general strikes and sabotage. The American Heritage Dictionary of the English Language, 4th Edition. 2006

suhteessa kuitenkin voi löytää yhtenevyyksiä, että niillä ei ole marxismin tapaan poliittista etenemisen ohjelmaa eikä poliittista järjestäytymistä.

Historiallisen sosialismin- suunnalle ovat ominaisia ideat, että yhteiskunta kehittyy koko ajan, ja että se on valtasuhteidensa ilmaus. Siksi ovat vallankumouksen edellytykset oltava ensin olemassa. Vapaa kilpailu on haitallinen asia. Marxin ajattelu kansainvälistyessään ja realistisoituessaan muuttui evoluution tietä edustavaksi: artikkelissa sanotaan, että tämä oli ollutkin marxilaisuuden varsinaisena pohjana.²³⁵ Edellä on tullut esille, että Marx oli ensisijaisesti vallankumouksellinen, mutta tahtoi enemmistön tahdon vaikuttavan yhteiskunnan muuttumisen. Pätevämpää olisi sanoa päinvastoin:” revoluutio on ollut marxilaisuuden varsinaisena pohjana.”*²³⁶ Tässä tulee esiin kirjoittajan sosiaalidemokraattiset sympatiat.

Taistelu kumouksellisten ja reformistien välillä on ollut liikkeelle leimallista. Historiasta otetaan esille mm. Bernstein, Kautsky ja austromarxismi, uudemmasta Lask, Cole, Blumm, de Man (socialismin psykologian tutkija). Lenin kärjisti oppia luokkataistelusta, johon stalinismi toi lisäksi omat piirteensä. Rationaalinen (eli utooppinen) sosialismi elänee kristillisessä sosialismissa. Maa- eli agraarisosialismi sisältyy tietyin osin sosialismin aatemaailmaan. Anarko-socialismi on suuntaus, jolle on tyypillistä valtiokielteisyys ja vapaat ihmisten yhtymät sen sijalla. Syndikalismi tarkoittaa ammattiyhdistystoimintaan liittyvää anarkismia.²³⁷

²³⁵ Oittinen R. H. 1966. Sosialismi.

²³⁶ Revoluution eli vallankumouksellisuuden puolesta voisi esittää monia kohtia, mutta käyköön tässä lainaus Kommunistisen manifestin lopusta (s.76): ”Kommunistit pitävät halveksittavana salata mielipiteitään ja aikomuksiaan. He selittävät avoimesti, että heidän päämääränsä voidaan saavuttaa ainoastaan väkivaltaisesti kumoamalla koko tähän astinen yhteiskuntajärjestys. Vaviskoot vallassa olevat luokat kommunistisen vallankumouksen edessä.” Lähde: <http://skp-tiedostot.jiisuominen.fi/asiakirjat/Manifestiwww.pdf>.

²³⁷ Oittinen R. H. 1966. Sosialismi.

Sosialismi artikkeleissa 1970-luvulta 2000-luvulle.

1970- luvun suomalaisten kotien hyllynnotkistaja Facta-sarja selvittää sosialismin merkitsevän- edeltävien artikkeleiden tapaan- teollisuus- ja luokkayhteiskunnan piirissä syntyneiden aatesuuntien ja teorioiden yhteisnimitystä, joilla tarkoitetaan kapitalistisen yhteiskunnan sosiaalisten epäkohtien sekä yhteiskuntaluokkien eriarvoisuuden lopettamista. Tässä nähdään ainoana tehokkaana tapana tuotantovälineiden siirtäminen yhteiskunnalle yksityisestä omistuksesta.²³⁸ Kapitalismin talousnerona pidetty -”näkyttömän käden” keksijä- Adam Smith on sanonut, että rikkaan korottamisessa ja köyhän väheksymisessä on moraalinen rappion merkittävä ja universaalein alkusyy.*²³⁹

Sosialismin lopullinen tavoite on luokaton yhteiskunta, jossa mahdollisuuksien, tulojen ja sosiaalisen vaikutusvallan jakautuminen on mahdollisimman tasainen.²⁴⁰ Ei tulojen osalta tasainen vaan tasa-arvoinen, koska ihmiset saavat tarpeidensa mukaan. Tai sitten tulojen tasaisuudella tarkoitetaan tässä sen samaa mahdollisuutta tyydyttää jokaisen ihmisen tarpeet. Kuitenkin ”tulot” ovat sinällään ongelmallinen käsite tässä, koska rahatulot eivät ehkä ole käytössä tässä vaiheessa (kts. aiemmat kohdat liittyen ensimmäiseen Tietosanakirjaan ja Isoon Tietosanakirjaan). Tähän johtaviksi keinoiksi katsotaan esim. sosialisointi, jyrkästi progressiivinen verotus, kaikenlaisen rahaliikenteen säännöstely, tukipalkkiot, ja tulonsiirrot.²⁴¹

Sosialismi ei ole yhtenäinen ideologiajärjestelmä. Siihen luetaan tavallisimmin kuuluviksi ainakin kommunismi, anarkismi, syndikalismi, kiltasosialismi ja sosiaalidemokratia. Teollisuuden tekninen kehittyminen ja

²³⁸ Valpola, V. (päätoim.) 1970. Sosialismi.

²³⁹ ” This disposition to admire, and almost to worship, the rich and the powerful, and to despise, or, at least, to neglect persons of poor and mean condition, though necessary both to establish and to maintain the distinction of ranks and the order of society, is, at the same time, the great and most universal cause of the corruption of our moral sentiments.” by Adam Smith 1759.

²⁴⁰ Valpola, V. (päätoim.) 1970. Sosialismi.

²⁴¹ Ibid.

vallitseva kapitalismi toivat painokkaasti esille ajatuksen luokkataistelusta. Marxin opista, eli marxismista tuli työväenpuolueista suurimmalle osalle virallinen ideologia. Kuitenkin Englannissa syntyi maltillisempi ja luokkataistelun hylkäävä sosialismi, joka tunnetaan Fabian Societyn nimellä.²⁴²

Kun teollistumisen eteneminen ei noudattanutkaan Marxin ennusteita, alkoi E. Bernstein kritisoida sitä empiirisesti ja muuttaa ohjelman luonnetta asteittaiseksi ilman luokkataistelua. V.I. Lenin taas sovelsi marxismia Venäjän oloihin ja loi merkittävän leninismän. Siitä tuli teoria koko kommunistiselle liikkeelle. Toisen maailmansodan jälkeen on Aasiassa ja Afrikassa yhdistetty sosialismia ja perinteisiä yhteiskuntamuotoja kansallisten uudistusliikkeiden toimesta.²⁴³

Syntymävuoteni 1973 Combi-tietosanakirja mieltää sosialismin niin, että se on taloudellinen yhteiskuntamuodostuma, joka esiintyy siirtymävaiheena kapitalismista kommunismiin. Sosialismissa tuotantovälineiden yksityisomistus on lopetettu (sosialistinen vallankumous) kansallistamalla ainakin tärkeimmät tuotantoalat. Näin on tullut poistetuksi myös työtä tekevän ja tuotantovälineet omistavan luokan sovittamaton ristiriita työväestön hyväksi.²⁴⁴

Ensimmäinen sosialistinen yhteiskuntajärjestelmä syntyi lokakuun vallankumouksessa 1917 Venäjällä. Sosialistinen järjestelmä käsittää tätä nykyä kolmannesosan koko maapallon pinta-alasta (oma ajatukseni: aate levisi nopeasti, tehokkaammin kuin esim. kristinusko, mutta hälveni ja laimenikin kyllä pian). Sosialismi kehittyi aluksi Iso-Britannian ja Ranskan

²⁴² Valpola, V. (päätoim.) 1970. Sosialismi.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Tainio, Huhtala, Uimonen (toim.) 1973. Sosialismi.

porvarillisten vallankumousten aikoina utopistisena sosialismina, jonka keskeisimpiä edustajia olivat H. Saint-Simon, C. Fourier, sekä englantilainen R. Owen.²⁴⁵

Varsinaisen tieteellisen sosialismin eli marxismin kehittivät K. Marx ja F. Engels. Tätä kehitti edelleen Lenin marxismi-leninismiksi. Se on nykyisten kommunistipuolueiden teoreettinen pohja. Vuosisadan vaihteessa tieteellisestä sosialismista erosi revisionistinen suunta, jota edustivat E. Bernstein ja K. Kautsky. Se on sittemmin ollut perustana sosiaalidemokraattiselle ideologialle.²⁴⁶

Kautsky ei omasta mielestään ollut todellakaan mikään revisionisti, vaan hänen koulukuntaansa on tituleerattu ns. ortodoksisen marxilaisuuden suunnaksi, niin kuin edempänä Tiedon värikkään maailman tarjoaman sosialismi-artikkelin kautta näemme. Aiemmin on tullut esille Otavan suuren ensyklopedian kautta (1978), että Kautskyn suunnassa horjuttiin menettelytapojen- esim. proletariaatin diktatuuri- kysymyksen osalta. Tässä lienee revisionistisuuden leiman alkujuri. Silti tätä suuntaa luonnehditaan kyllä useimmiten radikaalisosialistiseksi. Tässä on luultavasti vaikuttanut käytännön historian kulku: kautskylaiset puolueet toimivat Euroopassa käytännössä useimmiten silti parlamentaristisissa puitteissa, ns. ”kiltisti.”

Otavan Iso Fokus (1974) seuraa ydinmääritelmässään edeltäviä tietosarjoja, mm. yhtäläisen työvelvollisuuden ja sen hedelmistä nauttimisen suhteen. Kirja jatkaa: Käytännössä sosialistista valtiota sanotaan kommunistiseksi, vaikka opissa kommunismi tulee sosialismin jälkeen kaukana tulevaisuudessa. Siinä toteutetaan sitten periaatetta ” kaikilta kykyjensä

²⁴⁵ Tainio, Huhtala, Uimonen (toim.) 1973. Sosialismi.

²⁴⁶ Ibid.

mukaan, kaikille tarpeidensa mukaan”. Kansandemokratiakehityksen seurauksena joidenkin valtioiden nimiinkin tuli ”Kansandemokratia.” Sosialistisista valtioista ensimmäinen oli Venäjä vuonna 1917, ja sitten 1940-luvulla Euroopan kansandemokratiat. Vuonna 1949 Kiina tuli sosialistiseen leiriin mukaan. 1950- ja 1960-luvulla Aasiassa, Afrikassa ja lat. Amerikassa tapahtui sosialistisia vallankumouksia tai epäonnistuneita sellaisia.²⁴⁷

Nykyaikainen sosialismi perustuu pääasiassa marxismi-leniniläisyyteen. Alkusysäyksenä sille oli Kommunistinen manifesti sekä Pääoma-teos. Lenin jatkokehitteli vallankumoustaistelun toteuttamisen ja neuvostovaltaisen sosialistisen valtion hallinnon merkeissä oppia (mielestäni tässä on hyvin summattu Leninin kirjoitusten opin tärkeä tausta, mikä vaikutti ideologiansa muokkautumiseen).²⁴⁸

Alkuperäinen marxilainen ajattelu on hajaantunut moneen osaan. Hajaantuminen näkyy aatteellisesti ja valtiollisesti. Uusin tutkimus erottaa kolme sosialismin päähaaraa: hyvin heterogeeninen humanistinen eli reformistinen kommunismi (uusvasemmisto, marcuselaiset), Neuvostoliiton marxilais-leninismi ja Kiinan (ja sen liittolaisten) maolainen linja. Herbert Marcuse oli frankfurtilaisen koulukunnan saksalaissyntyinen amerikkalainen filosofi, joka argumentoi, että vallankumous voi alkaa vain vieraantuneesta eliitistä, kuten opiskelijoista.²⁴⁹

Marxilaisesta humanismista ja uusvasemmistosta marxilaisten kirjoitusten online-kirjasto marxists.org kertoo, että niiden uoma oli tulosta ns. ”suojasäästä” Neuvostoliitossa (liberaalimpi lyhyt jakso Hrustsevin aikana alkaen vuodesta 1956), valtiososialismin (reaalisosialismin) karuudesta ja eurooppalaisten vapauspyrkimyksistä (esim. Prahan kevät ja opiskelijoiden kapinat). Se oli lähinnä ”älykköjen” ihmis(yksilö)lähtöinen suuntaus, joka

²⁴⁷ Vaarnas, K. (päätoim.). 1974. Sosialismi.

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Oxford Dictionary of English. 2010, 2012.

painotti eettisiä arvoja ”perusmarxilaisuuden” sosioteoreettisia ongelmia enemmän.²⁵⁰

Tähän aikaan sijoittuu marxilaisen ajattelun hyväksyntä akateemiseen maailmaan (viimein) muun muassa Suomessa. Huomion arvoista tällä ajalla on erittäin radikaalienkin ryhmien toiminta Euroopassa, kuten saksalaisen opiskelijanuorisolähtöisen Baader-Meinhof-terroristiryhmän.

Esimerkiksi Afrikassa sosialismi on saanut kansallisia painotuksia. Alkuperäisesti marxilaisuuteen perustunut sosiaalidemokratia on monissa maissa irronnut kokonaan henkisestä napanuorastaan.²⁵¹ Sosiaalidemokratia määritellään työväenliikkeen suunnaksi, jonka tavoitteisiin on kuulunut sosialistisen yhteiskuntajärjestyksen toteuttaminen asteittaisten uudistusten tietä sekä työväenluokan aseman, elintason ja sos. turvallisuuden kohottaminen käytännöllisellä uudistuspolitiikalla.²⁵² Irroittautuminen tarkoittanee sosialistisen yhteiskuntajärjestyksen tavoitteesta luopumista. Sosiaalidemokratiaan on jäänyt kuitenkin työväenluokan ja vähätuloisten asemasta, elintasosta, ja sosiaalisesta turvallisuudesta huolehtiminen.

Muita suuntia on ollut Kautskyn ortodoksinen marksismi (ns. keskustatulkinta) ja bolsevikkien radikaalitulkinta. Sosiaalidemokratiapuolueissa olevat vasemmistososialistit pyrkivät säilyttämään yhä henkisen siteen marxilaiseen ajatteluun.²⁵³ Vasemmistososialisteja ovat sos.dem. puolueiden radikaalit jäsenet, joissain tapauksissa omaksi puolueeksi irtautunut ryhmittymä.²⁵⁴

²⁵⁰ <https://www.marxists.org/subject/humanism/index.htm>

²⁵¹ Vaarnas, K. (päätoim.). 1974. Sosialismi.

²⁵² CD-Facta 2005 ”Sosiaalidemokratia

²⁵³ Vaarnas, K. (päätoim.). 1974. Sosialismi

²⁵⁴ Numminen, Lehtinen, Saloranta (johtavat toim.), 1981. Vasemmistososialistit.

Sosialismiin on liittynyt syndikalistisia ja anarkistisiakin ominaisuuksia, kuten Espanjassa. Ismillä on ollut pitkä aatehistoria. Useimmiten puhutaan seuraavista kehitysjaksoista: 1. Esisosialistinen ajattelu antiikista keskiaikaan, 2. Keskiajan utopistinen sosialismi (More), 3. Marxia edeltäneet sosialistiset ajattelijat (Fourier), 4. Marxin aikalaiset (Lassalle, Bernstein), 5. Marxin työn tulkitsijat ja jatkajat (mm. Lenin ja Mao).²⁵⁵

Thomas More mainitaan käytännössä kaikissa sosialismin ja kommunismin artikkeleissa, jotka kertovat aatteen historiasta. Tiedon värikäs maailma (1976) kertoo, että Moren Utopia-teos hahmotteli ihanneyhteiskunnan, jossa ei ollut yksityisomistusta, ja siksi siinä on nähty ensimmäistä kertaa kommunismin ajatus. Kirja lisää, että Moren teos pani alulle pitkän yhteiskuntautopioiden sarjan. Tätä voidaan pitää sosialistisen ajattelun edeltäjänä.²⁵⁶

Ala-asteella luokkani perähylyllä ollut vuoden 1974 tietosanakirja, Koululaisen uusi tietosanakirja, joka on tehty aikuisväellekin, ei paljoa lisää jo sanottuun. Kuitenkin: Kansainvälisen työväenliikkeen aatesuuntauksena sosialismilla on ollut suuri vaikutus modernin yhteiskunnan muovaajana. Se on lisäksi vaikuttanut muihin aatesuuntiin kautta koko poliittisen kentän.²⁵⁷ Enää ei ole kapitalismilla tällaista haastajaa. Suomen kommunistisen puolueen Yrjö Hakanen kirjoittaa: ”Pelko sosialismin esimerkin leviämisestä sai porvariston taipumaan moniin uudistuksiin ja hillitsi imperialismin aggressiivisuutta. Nyt kun Neuvostoliittoa ei ole, heikennetään myös työelämän normeja, sosiaaliturvaa, julkisia palveluja ja demokratiaa.”²⁵⁸

En osaa sanoa, pitääkö väite paikkaansa. Neuvostoliitto ei ollut mikään sosialismin mallimaa, kaukana siitä. Sosialismisymptioita roimasti omannut George Orwell on sanonut, että ”mikään ei ole tehnyt hallaa niin paljon

²⁵⁵ Vaarnas, K. (päätoim.). 1974. Sosialismi.

²⁵⁶ Hakala, M. (päätoim.). 1976. More.

²⁵⁷ Hakala, M. (päätoim.) 1974. Sosialismi.

²⁵⁸ Hakanen, Y. 2001.

socialismin alkuperäiselle idealle kuin Neuvostoliiton johdon päätösten puolustelu ja jopa matkiminen.”²⁵⁹ Mutta saattaa olla, että Hakasen mainitsemat asiat ovat alttiimpia muuttumaan talouden suuria linjoja suosivaksi ja sitä mukaa helposti vähätuloisen asemaa heikentäväksi socialismin ”laimennuttua” paljon nykytilaansa.

Spectrum- klassikko (1976) kertoo: Socialismilla tarkoitetaan yhtäältä sosialistista yhteiskuntaa eli tuotantovälineiden yhteisomistukseen perustuvaa talous- ja yhteiskuntajärjestelmää, toisaalta sosialistista ideologiaa eli aatejärjestelmää, joka pyrkii kuvailemaan, millainen sosialistisen yhteiskunnan tulisi olla, ja perustelemaan, miksi ja miten siihen pitäisi pyrkiä. ”Socialismin tavoitteena on yhteiskunnallinen tasa-arvoisuus ja oikeudenmukaisuus. Jossain määrin yhtenäinen oppi socialismista tuli, kun utopistisocialistit halusivat poistaa teollisen vallankumouksen räikeät epäkohdat.”²⁶⁰

Yhteiskuntakehitykseen merkittäväällä tavalla vaikuttava voima socialismi oli ennen muuta Marxin vaikutuksesta jolloin se muodostui työväenluokan poliittiseksi aatteeksi. Työväenliike jakautui 1900-luvun alussa kahtia: reformistiseen ja vallankumoukselliseen. Edellisestä kehittyi nykyajan kommunistinen, jälkimmäisestä sosiaalidemokraattinen liike. Termit ”socialismi” ja sosiaalidemokratia” eivät ole yksimerkityksisiä, vaan niille on vakiintunut eri maissa ja poliittisissa ryhmittymissä erilainen käyttö.”²⁶¹

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa ”sosiaalidemokratialla” viitataan laajasti Sosialistisen internationaalien jäsenpuolueisiin ja niiden edustamaan ideologiaan (selvennöksenäni: sosialistinen internationaali oli löyhempi ja paljon liberaalimpi yhteistyöelin kuin Komintern tai Kominform). Monissa

²⁵⁹ ”Indeed, in my opinion, nothing has contributed so much to the corruption of the original idea of Socialism as the belief that Russia is a Socialist country and that every act of its rulers must be excused, if not imitated. Orwell, George.

²⁶⁰ Numminen, Lehtinen, Saloranta (johtavat toim.) 1976. Socialismi

²⁶¹ Ibid.

muissa maissa käytetään vastaavasti termiä ”sosialismi”. Tämä vaihtelu näkyy myös Sosialistisen internationaalin jäsenpuolueiden nimissä.²⁶²

Nykyajan sosiaalidemokratia tai sosialismi ei olekaan mikään yhtenäinen eikä selvärajainen aatejärjestelmä. Kehittyneissä kapitalistisissa talousmaissa sos. dem. puolueille voidaan yhteisenä piirteenä pitää luopumista teoriassa ja käytännössä vanhoista poliittiseen vallankumoukseen ja yksityisomistusjärjestelmän poistamiseen liittyvistä tavoitteista. Niiden sosialismilla tarkoitetaan enemmänkin yleistä tavoitetta sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseen markkinatalouden pohjalla.²⁶³

Mutta onko tämä riittävästi? Hakanen kirjoittaa ”Mutta kuka uskoo tänään kapitalismin kykenevän ratkaisemaan luonnon tuhoutumisen, työttömyyden, köyhyyden ja demokratian puutteen kaltaiset suuret ongelmat? Hyvä elämä ja ihmiskunnan tulevaisuus ei kerta kaikkiaan voi perustua kapitalistisen voitontavoittelun logiikkaan, jossa kaikki on kaupan, alistettu pääoman arvonnäkökulmalle ja jossa vallitsee viidakon laki, vahvemman oikeus.”²⁶⁴

Hakanen viittaa seuraavaksi tulo- ja varallisuuserojen suuruuteen sekä luonnon tilaan ja jatkaa: ”Silmiemme edessä tapahtuu tänään maailmanmitassa se, mistä Karl Marx ja Friedrich Engels kirjoittivat Kommunistisen puolueen manifestissa: ”Porvarilliset tuotanto-, kierto- ja jakosuhteet, porvarilliset omistussuhteet, moderni porvarillinen yhteiskunta, joka nämä niin valtavat sosiaaliset ja tuotantosuhteet loihti, on kuin taikurimestari, joka ei enää kykene hallitsemaan esiin manaamiaan maanalaisia mahteja.” Tarvitaan siis kapitalismin puitteiden yli meneviä vallankumouksellisia uudistuksia.”²⁶⁵
Huomion arvoisia ajatuksia tällekin ajalle, mielestäni.

²⁶² Numminen, Lehtinen, Saloranta (johtavat toim.) 1976. Sosialismi.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Hakanen, Y. 2001.

²⁶⁵ Ibid.

Seuraavaksi vuorossa on Tiedon värikäs maailma (1978). Siinä luonnehditaan sosialismin olevan jo joidenkin aiempien kirjojen mukaisesti sellaisten aatteiden ja teorioiden yhteisnimitys, joilla tarkoitetaan kapitalistisen yhteiskunnan epäkohtien poistamista ottamalla tuotantovälineet osittain tai kokonaan yksityisestä omistuksesta yhteiskunnan omiksi.²⁶⁶ Tämä sosialismi-käsite sulkee sisälleen niin tiukan kommunismin kuin liberaalimman Marx-vaikutteisen ajattelun eli sen sisällön, minkä koen nykyisessä puhekielessäkin olevan sosialismin luonteenomainen ero kommunismi-käsitteeseen.

Socialismiin lukeutuu nykyään osin toisilleen ristiriitaisiakin aatesuuntia.²⁶⁷ Tässä näkyy ideologian kehitys eri leireihin jakaantumisissa ja itse käsitteen merkityssisällön epämääräistyessä. Kirja jatkaa: Viime vuosikymmeninä on syntynyt uusia sosialismin suuntia esimerkiksi kehitysmaissa. Ideologiassa käytettävät keinot on erilaisia, niin kuin uudet yhteiskunnat ja niiden suunnitelmat. Asteittaista uudistamista ajavat sosiaalidemokraatit, vallankumousta kommunistit, syndikalistit sekä anarkistit. Kaikille yhteistä on kuitenkin yhteiskunnan radikaalin uudistamisen vaatimus.²⁶⁸

1970-luvulla voitiin vielä kuvata sosialismia sosiaalidemokratiassakin vaikuttavana radikaalin uudistamisen ideana. Enää ei Sdp vaikuta erityisen ”radikaalilta”. Historiakuvauksessaan kirja käy läpi alkuseurakunnat, Platonin, Moren sekä utopistisen eli rationaalisen sosialismin. Pioneereista käsitellään kolmikkoa Saint-Simon (jokainen saa kykyjensä ja tarpeidensa mukaan), Proudhon (omaisuus on varkautta: omaisuuden valta, jonka kautta työntekijää hyväksikäytetään) ja Louis Blanc (työläisille poliittinen valtiovalta ja sitten valtion yrityksillä yksityiskapitalismi kumoon).²⁶⁹

Utopistisocialistit uskoivat, että muuttaminen voidaan viedä läpi rauhallisesti ja ylemmän luokan mukana ololla. 1848 kirjoitettiin Kommunistinen

²⁶⁶ Hakala, M.1978. Sosialismi

²⁶⁷ Ibid

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid.

manifesti, jossa aatteen oppi ja työväen pyrkimykset koottiin yhteen. Syntyi dialektinen materialismi, tieteellinen sosialismi, marxismi: nämä ovat eri nimityksiä Marxin opille.²⁷⁰

Mielestäni tämä on vähän liian yksinkertaistettuna sanottu. Dialektinen materialismi on marxismin, eli tieteellisen sosialismin ydinfilosofia, niin kuin saksalaiselle kansallissosialismille oli rotuoppi tai kapitalismille taloudellisen kilpailun otollisuus. Se on sen ideologisen opin ydin, mutta kuuluu itse ideologiaan paljon muutakin. Tieteen termipankki kuvaa dialektista materialismia seuraavasti: ”Neuvostomarxismin metafyyinen teoria ja filosofinen järjestelmä, jossa henkinen nähdään korkea-asteisesti järjestyneen materian ominaisuutena.”²⁷¹

Termipankki jatkaa: ”Dialektinen materialismi on laadullisia muutoksia, olemuksia, suhteita, vastakohtaisuuksia, ristiriitoja ja kokonaisuuksien näkemistä korostava ajattelutapa olevan ja ihmisen käsittämisessä. Dialektisen materialismin johtavia hahmoja ovat olleet Karl Marx (1818-1883), Friedrich Engels (1820-1895) ja Georgi Plehanov (1856-1918), jolta termi on peräisin (Marx ja Engels eivät sitä käyttäneet). Marxin ainoa varsinainen panos dialektiseen materialismiin on hänen materialistinen historiakäsityksensä.”²⁷² Oxford Dictionary of English selittää tästä Marxin historiallisesta materialismista: sen ydinajatuksia ovat sosiaaliset voimat, jotka ovat konfliktissa toisiaan vastaan. Tämä tilanne aiheutuu materiaalisista tarpeista.²⁷³

Marxin historiakäsitys ei ollut lopullinen dogmi, vaan enemmän ”johdatus yhteiskunnallisten ilmiöiden materialistiseen tutkimiseen”.²⁷⁴ Tämä on hyvä huomio mielestäni, ainakin itselleni ollut, aatteeseen tutustuessani. Engels kirjoittaa muun muassa, että ” Our theory is not a dogma but the exposition of

²⁷⁰ Hakala, M.1978. Sosialismi.

²⁷¹ http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:dialektinen_materialismi.

²⁷² Ibid.

²⁷³ Oxford Dictionary of English. 2010, 2012

²⁷⁴ Hakala, M.1978. Sosialismi

a process of evolution...”²⁷⁵ Epädogmaattisuuden puolesta puhuneen myöskin, että Karl Marx ei ollut motivoitunut kuvailemaan tulevan kommunistisen yhteiskunnan tilaa juurikaan, ajatteli vain siinä elävien ihmisten suunnittelevan ja päättävän asioista silloin demokraattisesti. Hänen sanotaan sanoneen, että ”en ole kiinnostunut kirjoitteluun reseptejä tulevaisuuden keittiöihin”.²⁷⁶

Hänen lopullisena päämääränään oli luokkataistelun avulla kapitalismin voittavan sosialistisen yhteiskunnan aikaansaattaminen. Marxin teoria levisi etenkin niiden kautta, joita kapitalismi ja imperialismi painoivat. Tämä on hyvä, mutta harvinainen kielikuva mielestäni artikkeleissa. Työväestö tuli tietoisiksi luokka-asemastaan²⁷⁷. Tämä merkitsi sitä, että syntyi yhteistyötä omien oikeuksien puolesta ja uutta kuuluvuuden tunnetta teollistumisen ja kaupungistumisen heikennettyä aikaisempia yhteisöllisiä sidoksia.

Enemmistössä Euroopan maita marxismista tulikin työväenliikkeen virallinen ideologia. Kuitenkaan pisimmälle teollistuneissa maissa ei tapahtunut vallankumousta eikä työväen osa kurjistunut kaavailulla tavalla. Syntyi revisionismi, Marxin oppien uudelleenarvioimisen, revision mukaan. Toisessa laidassa oli vallankumouksellisen käytännön leimaama V.I. Leninin kehittelemä oppi Venäjällä. Siitä tuli kommunistisen puolueen ideologia ja tällä tuli olemaan suuri historiallinen merkitys.²⁷⁸ Vallankumousten osalta Euroopassa kävi toteen sananparsi ”helpommin sanottu kuin tehty.” Tuohon muutosten aikaan oli muitakin ryhmävoimia vaikuttamassa, kuten nationalismi.

Länsi-Euroopan työväenliikkeen aatesuuntausten ohella on vaikuttanut anarkismi, jossa hylätään kaikenmoinen pakkojärjestelmävalta ja yhteiskunnallinen järjestelmä hyväksytään vain jos kaikki siihen liittyvät jäsenet sitä haluavat. Sitä esiintyi etenkin 1800-luvun Venäjällä nokkamiehinä

²⁷⁵ Engels' Letter to Florence Kelley Wischnewetsky In Zurich. London, December 28, 1886.

²⁷⁶ Ball and Dagger, 2008. Communism, Encyclopædia Britannica.

²⁷⁷ Hakala, M.1978. Sosialismi.

²⁷⁸ Ibid.

Bakunin ja Kropotkin. Siellä se läheni kommunismia.²⁷⁹ Anarkismia on voimankäyttöön ja väkivaltaan perustautuvaa, mutta myös väkivallatonta, jossa systeemivastaisuutta edistetään passiivisella tottelemattomuudella. Tällaisen edustaja oli mm. Leo Tolstoi.²⁸⁰

Uusimpia länsimaisen sosialismin suuntia ovat H.J. Laskin valtioteoriat ja L. Blumin humanistinen sosialismi.²⁸¹ Tämä ismi tavoitteli ja hahmotteli muutosta oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan ihmisten oman ymmärryksen muuttumisen kautta. Eli ilmeisesti tämä sosialismin idea oli yksi alkujuurtaan liberaalimpi oksa sosialismin puussa.²⁸² Leon Blum oli muuten Euroopan yhdentymiskehitystä kannattavan yhteistyöjärjestö Eurooppa-liikkeen johdossa.²⁸³

Kodin suuri tietosanakirja (1978), joka perustuu edelliseen Tiedon värikäs maailma-sarjaan., ei tuo muutosta käsiteltyyn artikkeliin.²⁸⁴ 1980- vuoden Median artikkeli kuvaa sosialismia: ”Tuotantovälineiden yhteisomistukseen pyrkivä aatesuunta ja sen mukainen järjestelmä.” Siinä vastustetaan vallan keskittymistä harvojen käsiin ja pyritään yleensä valtiollisen tason suunnitelmatalouteen, jossa otetaan huomioon kaikkien kansalaisten tarpeet. Sosialistisen ideologian juuret ovat kristillishumanistisessa maailmankatsomuksessa, valistuksen aatteissa ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksissa. Blanc suunnitteli sosialismia demokratian mallin mukaan. Hän muotoili periaatteen ”kaikilta kykyjensä mukaan, kaikille tarpeittensa mukaan”.²⁸⁵ Joitakin tärkeitä periaatteita on tullut siis muiltakin henkilöiltä sosialismiin kuin Marxilta ja Engelsiltä.

²⁷⁹Hakala, M.1978. Sosialismi.

²⁸⁰ CD-Facta 2005 Tolstoi, Leo

²⁸¹ Hakala, M. (päätoim.) 1978. Sosialismi.

²⁸² Colton, J. 1987, 457.

²⁸³ Hakala, M. (päätoim.) 1973. Eurooppa-liike.

²⁸⁴ Hakala, M. (päätoim.) 1978.Sosialismi.

²⁸⁵ Media, Orlov, Huhtala, Lidman (toim.) 1980. Sosialismi

Surullisen ironista on, että juuri sosialismin maassa Neuvostoliitossa valta käytännössä keskitettiin harvojen käsiin, niin kuin muissakin kommunistisissa maissa. Sosialismin ja kristinuskon syysuhteista lienee erilaisia näkemyksiä, väittihän 1978 Otavan Suuri Ensyklopedia kommunismi-artikkelissaan, ettei niillä ole suoraa syy-seuraus-yhteyttä. Tässä asiassa on näkynyt artikkeleissa jonkin verran mahdollisesti myös asenteellisuutta.

Ensimmäisissä tietosanakirjoissa (1910- ja 1930-luvuilta) keskiajan luostari- ja erakkoyhteisöjen elämisen ”kommunismi” katsottiin vain kulutuksen yhteisyydeksi tai välttämättömyyden pakoksi, eikä periaatteelliseksi ihmisyhteisön elämisen muodoksi, eli sosialismin ideaa lähestyväksi. Olisiko niin, että porvarilliset artikkelinkirjoittajat ovat halunneet nähdä kristinuskon sujahtavan paremmin ei-sosialistiseen ideologiaan? Mahdollista ainakin.

Kuitenkin olemme huomanneet (Encyclopedia Britannican artikkeli ja Otavan Suuri Ensyklopedia), että omaisuuden yhteisyyden periaate eli vahvana kristinuskossa. Itse näen, että kristinuskko on ollut tässä ja monessa muussa valistuksen ja sen jälkeisen ajan oikeudenmukaisuutta koskevassa vaatimuksessa usein oleellinen lähde. Se, että onko ateismi välttämätön sosialismin idealle, on myös kysymys, johon hyvin voisi olla muunlaisiakin vastauksia, kuin mitä Karl Marx antoi.

Sosiaalidemokratian haarautumassa poliittiset ja ammattiyhdistyselimet pyrkivät sosiaaliseen hyvinvointiyhteiskuntaan. Totaalinen sosialisointi ei ole enää ehdoton vaatimus (sosialisointi tarkoittaa yleisimmin valtion omistukseen ottamista). Puhtaasti sosialistisessa yhteiskunnassa valtio omistaa tuotantovälineet suorittaakseen omaisuuden oikeudenmukaisen jaon. Valtio vastaa lisäksi sosiaalisista toimista ja kasvatuksesta.²⁸⁶ Pohjoismaat on nähty puolestaan hyvinvointivaltioina, ja tässä suhteissa tärkeitä asioita ovat olleet kaikkia kansalaisia koskevan sosiaaliturvajärjestelmän luominen

²⁸⁶ Media, Orlov, Huhtala, Lidman (toim.) 1980. Sosialismi.

köyhyyden, sairauden, työkyvyttömyyden, työttömyyden ja vanhuuden varalle.²⁸⁷

Otavan suuri ensyklopedian mukaan (1980) Sosialismi tarkoittaa 1. arvoja jotka nähdään merkitsevän ihmisille vapautta, turvallisuutta ja tasa-arvoisuutta, 2. yhteiskuntaa, jossa näiden arvojen toteuttamista tavoitellaan, 3. oppia ja ideologiaa siitä, miten sosialistinen yhteiskunta sosialistisine arvoineen tulisi toteuttaa, 4. sekä niitä poliittisia liikkeitä jotka tavoittelevat sosialistisia arvoja ja sosialistista yhteiskuntaa.²⁸⁸ Määritelmänä tämä tuo laajuutta ismille.

Sosialismin kannattajien keskuudessa on runsaasti erimielisyyttä, mitä sosialismi on. Yhteinen piirre on yksityisomistuksen, varsinkin tuotantovälineiden yksityisomistamisen kritiikki. Kuitenkin siihenkin asennoituminen vaihtelee paljon. Jotkut sosialistit katsovat, että perustava piirre sosialistisessa yhteiskunnassa on kaikkien tuotantovälineiden tai ainakin suurimman osan yhteisomistus. Eräät taas katsovat, että tällaista laajaa sosialisointia ei tarvita, vaan valtiolla tulee olla valta ohjata ja valvoa elinkeinoelämää. Toiset sosialistit kannattavat poliittisen ja taloudellisen vallan keskittämistä hallitukselle.²⁸⁹

Edelleen toiset taas ajavat laajan itsehallinnon toteuttamista esim. työpaikoilla niin, että työntekijät valitsevat yritysten johtohenkilöt ja pystyvät vaikuttamaan keskeisiin päätöksiin.²⁹⁰ Vuoden 2014 Britannican sosialismi-artikkelikin ottaa esille “market-socialism”-mallin sosialismin mahdollisena aatteen hyvänä antina tälle päivälle:”...the basic idea is that businesses will compete for profits, as in capitalism, but they will be owned, or at least governed, by those who work in them. The workers in every business will choose their supervisors, control their working conditions, set the prices of

²⁸⁷ CD-Facta 2005 ”Hyvinvointivaltio”.

²⁸⁸ Paastela, J. 1980. Sosialismi.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Ibid.

their products, and decide how to share the profits—or to cope with the losses—of their enterprise.”²⁹¹

Erimielisyyttä on siitäkkin, ovatko sosialistisiksi julistautuvat maat oikeasti sosialistisia. Marxismi-leninismien mukaan näissä on toteutunut sosialismi kommunismia edeltävänä kehitysvaiheena. On sosialisteja, jotka katsovat, että koska noissa sosialistisissa maissa ei ole käytännössä poliittista demokratiaa, ne eivät ole sosialistisia.²⁹²

1981 julkaistiin uudistettu versio Factasta, Facta 2001. Artikkelin sisällössä ei ole muutoksia ainakaan merkityksellisesti aiempaan 1970-luvun Factaan verrattuna.²⁹³ Myös Nykytiedon sisältö on sama kuin aiemman sarjan, ainakin 1974-vuoden Otavan Iso Fokuksen.²⁹⁴

Vuoden 1988 Kodin tietokeskus ei tuo muuta sisältöä lisää aiempiin artikkeleihin, kuin seuraavat huomiot (lisään myös joitakin tuttuja asioita toistuvien asioiden hahmottamiseksi.) Keskiajalla sosialistista ideaa puolustivat eri uskonnolliset lahkot, kuten valdolaiset ja albigenssit. More, Campanella ja utopistisocialistit esitellään. Marx ja Engels antoivat sosialismille johdonmukaisen teorian. Eduard Bernstein maltillisen sosialismin edustajana nostetaan esille. Hänen teoriansa saivat sittemmin hallitsevan aseman eurooppalaisessa sosiaalidemokratiassa.²⁹⁵

Vuoden 1990 Kodin uusi tietosanakirja selostaa ideologiaa: aatesuunta, joka pyrkii tuotantovälineiden ottamiseen yhteiskunnan omistukseen eli sosialisointiin (yhteiskunnallistamiseen, valtiollistamiseen). Päämääränä on tila, jossa jokin yhteiskunnan osa ei voi hyväksikäyttää eli riistää toista.

²⁹¹ Ball & Dagger. 2014. Socialism. Encyclopædia Britannica.

²⁹² Ibid.

²⁹³ Numminen, Lehtinen, Saloranta (johtavat toim.) 1981.

Sosialismi.

²⁹⁴ Nurminen & Eskola (johtavat toim.) 1984. Sosialismi

²⁹⁵ Tiainen, J. O. (päätoim.) 1988. Sosialismi

Sosialistisen järjestelmän valtiota kutsutaan yleensä kommunistiseksi.²⁹⁶Tässä ei kyllä näy ero kommunismiin ollenkaan.

1990 Top-koululaisen tietokeskus (otettu huomioon saman sarjan versio v. 1981: siinä ei ole tässä esille tulevaa tekstiä erilaisempaa informaatiota) kertoo, että sosialismi on teollisuus- ja luokkayhteiskunnan piirissä kehittyneiden aatesuuntien ja teorioiden yhteisnimitys, joilla tarkoitetaan kapitalistisen yhteiskunnan epäkohtien poistamista siirtämällä tuotantovälineet osittain tai kokonaan yksityisestä omistuksesta yhteiskunnan omiksi ja valvontaan.²⁹⁷

Tämä nähdään ainoana tienä päämäärään. Näin syntyy suunnitelmallisesti järjestetty yhteistalousjärjestelmä, jossa yhteiseen hyvään perustuvan mielenlaadun katsotaan syrjäyttävän yksityisen voiton tavoittelun. Sosialismin lopullinen päämäärä on luokaton yhteiskunta, jossa mahdollisuuksien, tulojen ja sosiaalisen vaikutusvallan jakautuminen on mahdollisimman tasainen.²⁹⁸

Varsinaisiin sosialistisiin aatesuuntiin luetaan yleensä sosiaalidemokratia, kommunismi, anarkismi, syndikalismi ja lähinnä Isossa-Britanniassa kannatusta saanut kiltasosialismi. Erot näiden välillä koskevat uuden yhteiskuntajärjestelmän yksityiskohtia ja sen luomiseen tarvittavien keinojen valintaa. Sosialististen uudistusten toteuttamiseen pyrkivät vaiheittaisten uudistusten kautta sosiaalidemokraatit ja kiltasosialistit, vallankumouksen avulla anarkistit, syndikalistit ja kommunistit.²⁹⁹

Gummeruksen uusi tietosanakirja (1993) informoi, että sosialismi-sana syntyi 1830-luvulla Ranskassa. Se on sellaisten poliittisten aatteiden yhteisnimitys, jotka hylkäävät täysin tai osittain tuotantovälineiden yksityisomistuksen ja

²⁹⁶ Rantala & Turtia (toim.) 1990. Sosialismi

²⁹⁷ Lehtinen, Numminen, Saloranta ja Koukkunen (toim.) 1990. Sosialismi.

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Ibid.

ajavat niiden siirtämistä yhteiskunnan haltuun. Ajatus yksityisomistuksen poistamisesta esiintyy jo antiikin aikana. Luokkataistelu, työväenluokan diktatuuri, luokaton yhteiskunta ja valtiottomuus julistettiin työväenluokan tehtäväksi ja lopulliseksi päämääräksi. Bernstein väitti, että kapitalismi voidaan voittaa tekemällä uudistuksia.³⁰⁰ Sama tavoite jaettiin siis vallankumouksellisten kanssa vielä revisionismin alussa.

Nykysuomen tietosanakirjan (1993) mukaan sosialismi on erilaisten kapitalistiseen yksityisomistukseen kriittisesti asennoituvien sekä yhteiskunnallista omistamista ja siihen liittyviä oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon ihanteita kannattavien ajatussuuntien ja poliittisten liikkeiden yhteinen nimitys, myös kollektivoituun suunnitelmatalouteen perustuva yhteiskuntajärjestelmä.³⁰¹

Ihanne-sana on tullut mukaan ydinmääritelmään. Facta 2001- tietosanakirja määrittelee ihanteen samaksi kuin ideaalin. Vähän vanhempi Nykysuomen sanakirja liittyy ihanteen ydinmerkitykseen sanat ”korkein päämäärä, täydellisyys”. Ideaali taas tarkoittaa Factan 2001 mukaan mm. tavoiteltavaa esikuvaa. Tähän termiin liittyy käsite ”idealisti”, jota sama teos (Facta 2001) kuvaa ”jalosti tai epäitsekkäästi ajatteleva tai ihanteisiin uskova ihminen; väheksyvässä mielessä epärealistinen tai epäkäytännöllinen haaveilija. Nykysuomen sanakirja kuvaa idealistia tässä haaveilija-merkityksessä Maila Talvion kirjoittamalla tekstipätkällä: ”Te olette idealisteja, suuria lapsia”. Ihanne- ja idealisti-sanoilla on siis negatiivinen merkityssisältö suomen kielessä mukana.

Tällä yritän sanoa sitä, että jo tapahtunut realsosialismin sortuminen sekä muu maailman muuttuminen ovat voineet vaikuttaa tämän tietosanakirja-artikkelin määritelmään sosialismin olemuksesta: aatteesta tuli taas abstraktimpi, jonka ”tähti kaikkosi jonnekin näkymättömiin pilvien taakse.”

³⁰⁰ Tiainen & Mäkelä (toim), 1993. Sosialismi.

³⁰¹ Numminen, M. 1993. Sosialismi.

Sosialismin kritiikissä olenkin huomannut olevan mukana usein sen tavoitteiden ja ihmisluonnon olemuksen (itsekkyyks) sovittamaton ristiriita, mikä tekee sosialistista ”unelmoijan.” Tätä on jo sivuttu aiemmin, mutta sanottakoon, että omistukseen ja kilpailuun perustuvassa yhteiskunnassa näin voi helposti nähdä. Mutta se ei liene erityisen objektiivinen ympäristö arvioida asiaa.

Sosialismin juuria on etsitty Valtio-teoksesta asti, mutta varsinaiset sosialistiset teoriat ovat teollistumisen vaiheen tuotetta. Aluksi termiä käytettiin väljästi: se saattoi merkitä yksityisomistuksen kumoamisen lisäksi erilaisia yhteisyyttä lisääviä yhteiskunnallisia uudistuspyrkimyksiä. Sosialismi on kapitalismia korkeampi talousjärjestelmä, joka syntyy kapitalismin ristiriitojen kautta. Se yhdistyi työväenliikkeeseen. Talouden lainmukaisuuksia korostavan sosialismin ohella eli muitakin, mm. sosialismin moraalista argumenttia painottavia ajattelutapoja (engl. kiltasosialismi).³⁰²

Kiltasosialismi tarkoitti tuotantolaitosten työhenkilöstökeskeistä johtajuutta ja hallintoa. Se lähti liikkeelle varsinaisesti Englannissa 1900-luvun alussa teollisuuden- kuinkas muuten- suuntauksena. Kilta-sanahan tarkoittaa alkuaan saman ammatin harjoittajien yhteenliittymää molemminpuolisen tukemisen merkeissä. Kiltasosialismi tulee siis lähelle market socialism-käsitettä. Sillä oli tukijanaan mm. filosofi Bertrand Russell.³⁰³ Eettisiä perustelua käyttäviä muita sosialismin traditioita jatkoivat myöhemmin erilaiset humanit ja intellektuaalit sosialismin suuntauksat, joita on tullutkin jo esille.

Tavoiteltavan yhteiskunnan luonnehdinnoissa ja sosialismin keinoissa on jakautumista. Sosiaalidemokratiassa ei ole valmista päämäärää, vaan vähittäistä muutostyötä.³⁰⁴ Kirjoittaja yrittää varmaankin ”niputtaa” koko

³⁰² Numminen, M. 1993. Sosialismi.

³⁰³ The Columbia Electronic Encyclopedia, 6th ed. 2012.

³⁰⁴ Numminen, M. 1993. Sosialismi.

sosiaalidemokratian lyhyeen kuvaukseen tai keskittyä nykypäivään, ja siksi tässä jää sanomatta, että revisionismin alussa ”kapitalismin selätys” oli päämäärä. Teos jatkaa: Marxilainen linja edusti ideologista vastakkainasettelua. Syndikalismi ja siihen läheisesti liittynyt anarkismikin olivat varhaisen sosialismin muotoja.³⁰⁵ Väite pitäne paikkansa: William Godwinin ”An Inquiry Concerning Political Justice and its Influence on General Virtue and Happiness” -teosta (jo 1793) pidetään ensimmäisenä anarkismin ilmauksena ja puolustuksena.³⁰⁶

Syndikalismi syntyi, kun anarkistit liittyivät ammattiyhdistystoimintaan. Ammattiyhdistystoiminta syntyi jo 1700-luvulla Englannissa.³⁰⁷ Sosialismikäsite samastui myös yhteiskunnan muutosta ajavan vasemmiston käsitteeseen. Lopputuloksena vasemmisto, työväenliike ja sosialismi tarkoittivat jokseenkin samaa.³⁰⁸ Vasemmisto on Ranskan suuren vallankumouksen kuluessa syntynyt radikaalien puolueiden ja ryhmittymien yhteisnimitys, jonka vastapuolena on oikeisto. Tämän jälkeen termi on alkanut merkitä pääasiassa sosialistisia ryhmiä.³⁰⁹

Venäjän kehitys vaikutti, että sen kommunistinen liike otti etäisyyttä yhä selvemmin muihin sosialismin muotoihin.³¹⁰ Euroopassa aatteen rauhallisempi kehitys ja Venäjän keskusjohtoinen järjestelmä loivat eroavaisuutta. Sosiaalidemokratiasta tuli yhä selkeämmin kapitalismin sisäinen uudistusliike. Artikkelijatkaa: Sosialismi-termi levisi myös ei-vasemmistolaisen valtionjohtoisten ajatusrakennelmien piiriin, kuten saksalaiseen kansallissosialismiin.³¹¹

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ De George, R. T. 1995, 30.

³⁰⁷ CD-Facta 2005 ”Ammattiyhdistysliike”.

³⁰⁸ Numminen, M. 1993. Sosialismi

³⁰⁹ Hakala, M. (päätoim.) 1979. Vasemmisto.

³¹⁰ Numminen, M. 1993. Sosialismi.

³¹¹ Ibid.

Tuo nimi tulee siitä, että alun perin kansallissosialistit väittivät tahtovansa yhdistää kansallismielisyyden sosialistisiin aatteisiin, kuten puolueen nimikin antoi ymmärtää ” Saksan kansallissosialistinen työväenpuolue.”³¹²

Valtiojohtoinen erityislaatuinen sosialisminsa kuitenkin pidettiin kaukana vallankumouksellisesta marxismista ja sosiaalidemokratiasta.³¹³

Kuitenkin puolue todennäköisesti hankki tällä ”(puoli)sosialistisuudellaan” sympatioita antikapitalistisilta kansalaisilta.³¹⁴ Marxisin Hitler ymmärsi juutalaiseksi metkuksi tuhota maailman kansallisuudet (kansallismielisyys ja kansa-käsite) oman juutalaisen rotunsa palvelemiseksi. *³¹⁵ Jari Tervolta olen lukenut romaaneistaan tokaisun, että ”aina kun ihmiset ovat päättäneet toden teolla rakentaa paratiisin maan päälle, tuloksena on ollutkin helvetti.” Väite ei ole ilman perusteita.

Neuvostoliiton liittolaismailla puolustusjärjestelmäksi muodostettiin Varsovan liitto ja talouselimeksi SEV. Sosialistisen Venäjän jälkeen tärkein sosialistinen valtio oli Kiina, joka alkoi 1950-luvun lopulta edustaa omaa sosialismin malliaan. Itsenäistyvissä siirtomaissa tehtiin erinäisiä sosialistisia kokeiluja 60-luvulta lähtien .³¹⁶

Sosialismi sana yleisessä kielenkäytössä yhdistyi yhä lujemmin nimenomaan neuvostomalliseen, totalitaariseen yhteiskuntajärjestelmään, niin kutsuttuun reaaliosialismiin. Järjestelmän tappio on merkinnyt muidenkin sosialististen ajatustapojen sekä koko käsitteen vetovoiman heikkenemistä. Samalla sosialismin käsite on taas muuttunut entistä väljemmäksi ja

³¹² Hakala, M. (päätoim.) 1975. Kansallissosialismi.

³¹³ Taylor, K. 2009, 529.

³¹⁴ The Editors of Encyclopaedia Britannica. 2014. "National Socialism." Encyclopædia Britannica.

³¹⁵ Hitler: “And international Marxism is nothing but the application--effected by the Jew, Karl Marx... he (Marx) used his keen powers of prognosis to detect the essential poisons, so as to extract them and concentrate them, with the art of a necromancer, in a solution which would bring about the rapid destruction of the independent nations on the globe. But all this was done in the service of his race.” Hitler, A. Mein Kampf, Translated into English by James Murphy.

³¹⁶ Numminen, M. 1993. Sosialismi.

epämääräisemmäksi.³¹⁷ Tämä käy ilmi vähän jo tämänkin tutkimuksen sisällä: sosialismi määrittyy ajan myötä enemmän abstraktien ihanteiden kautta, kuten tasa-arvoisuuden, oikeudenmukaisuuden ja muiden sellaisten.

Suomalainen tietosanakirja (1993) selvittää sosialismin olevan tuotantosuhteiden järjestelmä, joka viittaa siirtymävaiheeseen kapitalismista kommunismiin. Tuotantovälineet otetaan yhteiskunnan haltuun ja valtio toimii sekä muutoksen edistämiseksi että uuden järjestyksen varmistajana. Toisaalta aate on myös kokonaisvaltanen käsitys ihmisenä olemisesta. Tasa-arvoisuus on lähtökohta, valtion kautta ihmisoikeudet toteutuvat ja ihmistä sitovien rakenteiden, kuten poliittisten instituutioiden aiheuttaman alistuksen, perinteisten etuoikeuksien, yksityisomistukseen ja luokkarakenteeseen perustuvan herruuden, eliminointi on keskiössä. Yksityisomistamista ei sinänsä lopeteta, mutta julkisomistusta sekä osuustoimintaa pidetään parempana.³¹⁸

Sosialismi on perinteisesti toiminut kautta maailman valtion toimenpiteiden avulla ja siksi tämä lause sulkee kai tässä sisäänsä myös modernin sosiaalidemokratian. Oliko tämä ”tasa-arvoisuus on lähtökohta, valtion kautta ihmisoikeudet toteutuvat...” totta myös Neuvostoliiton vilpittömien ”tosimarxisti-leninistienkin” periaatteena? Ihmisoikeudet toteutuivat Neuvostoliitossa niin, että sosialismin suhteen edistyksellisiä oikeuksia kunnioitettiin, mutta muunlaisia ”kaikkien edulle” vahingollisia oikeuksia ei tarvinnut suvaita.

Suomalainen tietosanakirja (1993) jatkaa: Sosiaalidemokratiassa sosialismin merkitys on vähentynyt. Työväenliikkeen kommunistinen haara yritti vallankumousta ja onnistui siinä vuonna 1917. Sen vallitsemassa yhteiskunnassa sosialismi sai konkreettisen, mutta pakkovaltaisen sisällön. Kehitysmaissa monen maan osalta sosialismi on ollut melko hallitsevassa

³¹⁷ Numminen, M. 1993. Sosialismi.

³¹⁸ Virtaranta, Huuhka, Koivisto, T. Polvinen, Tunkelo, Wiio (toim.) 1993. Sosialismi

asemassa, saanut vaikutteita paikallisista kulttuureista, mutta merkinnyt käytännössä vallan keskittämistä ja valtiojohtoisuutta.³¹⁹

Mielenkiinto sosialismia kohtaan koki renessanssin 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa. Sosialismilla on ollut painoarvoa työväestön ja muiden yhteiskunnan syrjäryhmien mobilisoinnissa sekä niiden aseman parantamista tavoittelevassa uudistustyössä. Sosialismilla on ollut merkitystä tietysti myös yhteiskuntakritiikin välineenä. Sen laajamittaiset soveltamisyrikykset ovat silti epäonnistuneet. Sosialismin kannatus on suuresti heikentynyt erityisesti 1970-80-luvun taitteesta lähtien.³²⁰

1990-luvulla tietosanakirjasarjojen julkaiseminen tuntuu kokeneen renessanssin. Weilin+Göösien tietosanakirja (1994) kertoo, että sosialismi on yhtä kuin aatesuunta ja järjestelmä, joka kuvaa siirtymävaihetta kapitalismista kommunismiin. Sosialistisessa (ihanne)yhteiskunnassa tuotantovälineet siirretään yhteiskunnan haltuun ja ihmistä kahlitsevat rakenteet eliminoidaan. Yksityisomistusta ei tyystin lopeteta, mutta osuustoimintaa sekä julkisyhteisöjen omistusta pidetään parempana. Teorian luoja ja tärkein vaikuttaja oli Karl Marx.³²¹

1996-vuoden WSOY:n Iso tietosanakirjan Sosialismi-artikkelissa on sama sisältö kuin Nykysuomen tietosanakirja-kirjassa (1993).³²² Studia-tietokeskus (1996), päätoimittajanaan Allan Tiitta, toistaa saman sisällön, kuin Weilin+Göösien tietosanakirjassa (1994). Viimeisenä, muttei pienimpänä kooltaan, on vuoden 2005 Factum. Kuitenkin se tyytyy kertomaan saman sisällön kuin Nykysuomen tietosanakirja (1993), määritelmiseen, kapitalismin ristiriitoineen, työväenliikkeineen ja venäläisine kommunismineen.³²³

³¹⁹ Virtaranta, Huuhka, Koivisto, T. Polvinen, Tunkelo, Wiio (toim.) 1993. Sosialismi

³²⁰ Ibid.

³²¹ Eskola, M. (päätoim.) 1994. Sosialismi.

³²² Koukkunen, K. (päätoim.) 1996 Sosialismi.

³²³ Kaimio, Siltala, Korpi, Kuosmanen, Honkala, Mäkinen (toim.) 2005. Sosialismi.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Jos vetäisi artikkelien historian tiiviisti yhteen, niin ensimmäisessä Tietosanakirjassa vaikuttaa kuuluvan akateemisesti Marxin ja Engelsin oppeihin perehtyneen kirjoittajan ääni. Sama kirjoittaja, Jaakko Forsman (historian tutkija ja tietokirjojen toimittaja), kirjoittaa myös Isossa Tietosanakirjassa. Aatteen kritiikki kuuluu maailmansotien välissä, joka meille suomalaisille tarkoittaa olennaisesti sisällissodan jälkeistä aikaa. Sosiaalidemokraatin kirjoituskoneen jälki näkyy perinteisen ”porvarillisen” asennoitumisen joukossa 1960-luvulla. 1970-luvulla tulee esille aatteen jakaantuminen moneen suuntaan kuin banaanin kuori, useampaankin kuin mitä banaanin kuoren saisi.

Positiivista on, että Marxin ja Engelsin ajattelua ryhdyttiin tutkimaan akateemisesti, vaikkakin aatteen auringon ehkä jo laskiessa 1960-luvulla, sillä onhan aatteella ollut vaikutusta länsimaisen ihmisen maailmankatsomukseen monin tavoin, kuten uskontokritiikkinä, rahavallan kritiikkinä ja vaikka ihmisen olemuksen historia- ja ympäristösidonnaisuuden painottajana. Vaikutuksensa elää vieläkin omassa ideaperinnössämme. 1990-luvulla näkyy sosialismin ”pehmeäarvoistumista”, epämääräistymistä ja laajentumista, samalla kun reaalin aate kaatui korkealta.

Socialismin aate yhdistyy yleisiin yhteiskunnan tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden tavoitteisiin. Kommunismi-käsitteen taas kerrotaan epäonnistuneen ja alkaneen liueta sosialismiin. Sosialismi muuttuu sosiaalidemokratiaksi. Ensin jäi suosioista ja lopulta päivänpoliittisesta käytöstä pois marxismi-käsite. Nyt se on täällä koto-Suomessa jo paljolti tapahtunut sosialismi-käsitteellekin.

Voisiko suomalaista tietosana-artikkelien antia luonnehtia mitenkään yleisesti? Minulle jäi vaikutelma, ettei sosialistin tai kommunistin kannalta ideologiaa selitetty kuin parissa, muutamassa kohdin. Esimerkkejä tästä voisi olla Tiedon värikäs maailma-sarjan lause: ”Marxin historiakäsitys ei ollut lopullinen dogmi, vaan enemmän ”johdatus yhteiskunnallisten ilmiöiden materialistiseen tutkimiseen.”

Myös tämä voisi sopia samaan joukkoon: ”Siinä vastustetaan vallan keskittymistä harvojen käsiin ja pyritään yleensä valtiollisen tason suunnitelmatalouteen, jossa otetaan huomioon kaikkien kansalaisten tarpeet.” (sosialismi-artikkeli Mediasta), ja vielä ”sosialismi on teollisuus- ja luokkayhteiskunnan piirissä syntynyt aatteellinen suuntaus, jonka mukaan individualistinen kapitalistis-liberalistinen yhteiskunta ja talousjärjestelmä on muutettava yhteistaloudelliseksi yhteishyvään tähtäävään sosiaaliseen mielenlaatuun vedoten...” (Encyclopedia Fennica, ”demari” Oittiselta).

Enemmän kuului artikkelien sisällössä ”porvarin” ääni. Tästä esimerkkinä WSOY:n Iso Tietosanakirja (-90-luku): ”Opissa kommunismi on vasta tulossa oleva vaihe, kielessä tarkoittanut Neuvostoliiton diktatorista järjestelmää...” ja: ”Venäjän kommunistinen puolue syntyi 1919, ja sen myötävaikutuksella on perustettu melkein kaikkiin maihin väkivaltaisoin keinoin valtaan pyrkiviä kommunistipuolueita” kokoomuslaiselta Väinö Hämeen-Anttilalta, sekä vielä Uudesta koululaisen tietosanakirjasta (1973): ”Proletariaatin diktatuuri on olennainen. Se on rajatonta ja väkivaltaan perustuvaa ylivaltaa porvaristosta.” (kommunismi-artikkelista, toistuva sanamuoto joissakin muissakin kirjoissa).

Tässä huomiota kiinnittää erityisesti väkivaltaan *perustuminen*. Siinä tiivistyy kommunismivastaisuus. Kommunistit itse näkivät olevansa päinvastoin rauhan ja solidaarisuuden asialla. Veli Valpolan johdolla toimitetusta Uuden Tietosanakirjan (-60-luku) kommunismin selostuksesta löytyy kommunismikritiikkiä myös melkoisesti. Porvarillinen edustus lienee tietoviisaiden osalta maassamme ollut runsasta.

Uskonto ja isänmaa arvoina ovat tulleet tietokirjallisuudessa esille sellaisina tekijöinä, jotka pistivät kapuloita kovasti sosialismin rattaisiin maassamme. Ainakin kommunismin osalta tämä tulee esille niin, että aatteen kerrotaan merkitsevän luopumista uskonnosta, demokratiasta ja kansallisuudesta. Parlamentarismimyönteisyys pisti sekin silmäni usein.

Muita asioita jotka toistuvat ovat proletariaatin diktatuurin pahuus (kuten väkivaltaisuus), Leninin pahuus, mutta myös perustava vaikutus, Kommunistisen manifestin merkittävyys liikkeelle, kylmä sota ja syytökset kommunismin estämisestä kapitalistien taholta, sekä Marxin vaikutteet kolmelta taholta: Hegeliltä, Smithiltä ja Ricardolta. sekä utopisteilta. Marxismia nimitetään ”radikaaliksi sosiaalifilosofiaksi.”

Totalitarismia tai siihen viittaamista ei häpeillä. Tämä näkyy sanoissa ”kontrolloi”, ”valvoo”, ”kaiken poliittisen toiminnan ohjaaminen.” Ehkä tämä on kaikuja talvi- ja jatkosodan ajoilta, joista muistan historiantutkija Ville Kivimäen kirjoittaneen Murtuneet mielet-kirjassa, että suomalaisia yhdisti suuren ja totalitaarisen naapurimaan mahtailu pientä Suomea vastaan. Ja ohittamatonta on, että sisällisodan päättymisellä valkoisen osapuolen voittoon on ollut vaikutuksensa akateemiseen kirjoittamiseen ja tietosana-artikkeleihin. Tuo sota ei sinällään näy kuitenkaan tämän tutkimuksen aineistossa.

Tutkimukseni keskittyi ennen muuta määritelmiin. Mikä olisi niissä ajatonta ja kiinteää ja mikä taas väliaikaista? Kommunismi-käsitteen osalta koko pitkän matkan mukana pysyvää sisältöä oli tuotantovälineiden siirtäminen yhteiskunnan haltuun sekä yksityisomistuksen kumoaminen, usein tarkennettuna määreillä kuten, ”täydellinen kumoaminen.” Myös yksilön käsittäminen (alistetuksi) yhteisön jäseneksi jatkuu kommunismin määritelmissä ainakin 1960-luvulta 1990-luvulle. Sosialismin ja kommunismin eroavaisuuden epäselvyys tuli toistuvasti esille.

Velvoite työhön ja sitä seuraava oikeus sen hedelmiin oli hyvin toistuvaa. Kuten oli myös maailmanvallankumouksen tavoite. Dialektinen materialismi otettiin oppina toistuvasti esille. Väliaikaista kommunismiartikkeleissa oli

rahakielteisyyden esilletuominen, jota jatkettiin pitkään, mutta joka alkaa karsiutua 1970-luvulla pois (Tugan-Baranowskin teoria kommunistisesta luontoistaloudellisesta yhteiskunnasta). Kommunismin yhtenäisyys Neuvostoliiton johtamana liikkeenä hälveni luonnollisesti. Erikoinen huomio ensimmäisessä Tietosanakirjassa oli se, että kommunismin ero sosialismiin on se, että kulutustuotteetkin omistetaan edellisessä yhteisesti.

Mitä voimme näistä huomioista päätellä? Kommunismia luonnehtii yhteisön ensisijaisuus yksilöön verrattuna, sekä sosialismia laaja-alaisempi tuotantovälineiden yhteiseen omistukseen ottaminen. Tämä tarkoittaa kaikkia tai ainakin keskeisimpiä tuotantovälineitä. Luontoistalous taas vaikuttaa nykyisellä ajalla elävästä ihmisestä kuin tuulahdukselta utopistisocialismista. Mutta totta kuitenkin on, että esim. Leninin ajattelussa rahataloudesta luopuminen oli tärkeällä sijalla, ja sitä kautta myös kommunismi-aatteessa sen koko vaikutusaikana, joka jatkuu yhä, tosin suuresti pienentyneenä.

Entä mikä oli kiinteää ydintä sosialismin osalta? Sellaista oli tuotantovälineiden yksityisomistuksen periaatteellinen, täysi tai osittainen hylkääminen tai ainakin sen kritiikki. Täksi kritiikiksi sosialismi epämääräistyy tai laajenee lähempänä tätä päivää (suunnilleen 1980-luvulta). Artikkeleissa kulkee mukana koko pitkän matkan omistamisen yhteys yhteiskunnallisiin epäkohtiin, mikä on tietysti ideologisten juurien kannalta korrektia.

Muutosta sosialismi-artikkeleissa tapahtuu kommunismia enemmän. Sosialidemokratia oli yhdellä a:lla vielä hyvinkin ärhäkkä liike. Alussa sosialismi on perustaltaan toisenlaisen yhteiskuntajärjestyksen tuomiseen keskittyvä ideologia, joka kapitalismikritiikiksi supistumisensa kautta laajentuu ”kokonaisvaltaiseksi käsitykseksi ihmisenä olemisesta”. Tuossa jälkimmäisessäkin yhteydessä kirjoittaja (1990-luku) palaa tosin valtion toimimiseen sosialististen arvojen tavoittamisen välikätenä, mutta vaikutelma artikkeleista jää, että sosialismista on syntynyt jotain humanistis-liberaalia, mitä se ei ennen tässä määrin ollut.

Yhteisomistuksesta tyydytään viimeisimmissä artikkeleissa sanomaan, että yksityisomistusta ei hylätä, mutta julkis- ja yhteisomistusta pidetään parempana. Epäilen ”parempana pitämisen”-asenteen tehokkuutta suhteessa kapitalismin perusvoimiin. Julkisuudessa puhutusta ”suometumisesta” en muuten itse havainnut juuri merkkejä artikkeleissa.

Kokoan tähän loppuun vielä lyhyen yhteenvedon tutkimuksestani.

Tutkimukseni koski siis sosialismin ja kommunismin ydinsisältöä tutkien tätä koko suomalaisen tietosanakirjahistorian melkein satavuotiselta jaksolta.

Keskittyminen määritelmälliseen sisältöön mahdollisti sopivan aineistomäärän tutkimisen ja salli tutkijan pysähtyä paremmin miettimään sanojen merkitystä. Matkan varrella muodostui kuva, että sosialistista ja etenkin kommunistista aatetta ”hypistellään” ikään kuin ”pitkien puikkojen” mahdollistamalta etäisyydeltä. Toisin sanoen kokonaisanti oli selvästi enemmän porvarillismielistä kuin sosialistismielistä. Eräässä artikkelissa oli mahdutettu lähes joka lauseeseen kritiikin siemen tai selkeä kriittinen argumentti.

Kuitenkin matkan varrelle mahtui sosiaalidemokraatin valaisevaa selostusta (Oittinen) ja rehellistä puhetta Neuvostoliiton keskitetyn hallinnonkin alkuperäisestä tarkoituksesta tuoda tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia sen yhteiskunnan jäsenille. Tutkijalle tuli kyllä itselleen toistuvasti se asia mieleen, että käytäntö toimi suuressa itänaapurissa vastoin aatteen alkuperäisiä tavoitteita. Niin sanottu ”suomettuminen” ei juuri näkynyt artikkeleista. Päinvastoin niistä kumpusi enemmän sellainen valkoinen asenne, johon sisällissota ja sodat itänaapurin kanssa ovat hyvin voineet olla vaikuttamassa.

Uskonto ja isänmaa arvoina ovat olleet Suomessa kunnioitettuja. Ne ovat sotineet ja haranneet vastaan marxistisille virtauksillekin, ja tämä tuli näkyviin artikkeleissa. Koko matkan säilyvinä määrittelyksellisenä kommunismin sisältönä tuli esille yksilön alistaisuus yhteisölle, sekä ainakin keskeisimpien tuotantovälineiden yhteisomistus. Sosialismin yksityisomistuskielteisyys haaleni kriittisyydeksi matkan varrella.

Reaalisosialismin romahdettua ja maailman muuttuessa muutenkin sosialismi vaikuttaa lähestyvän liberaalishumanistisia ihanteita ja irtautuvan alkujuuristaan, joiden mukaan omistamisen suhteet olivat yhteiskunnallisten epäkohtien syy.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto, eli tietosanakirjat.

Borg, Olavi. 1978. "Kommunismi." Teoksessa Otavan Suuri Ensyklopedia. 4. osa. Otava. Keuruu

Eskola, Matti. (päätoim.) 1993, 1994. Weilin+Göösintietosanakirja. Ameryhtymä Oy, Weilin+Göös ja Almagest Oy.

Forsman, Havu, Salovaara, Setälä, Wecksell (toim.), 1926 & 1928. Pieni Tietosanakirja. Otava. Helsinki.

Forsman, Jaakko. 1912. "Kommunismi". Teoksessa Tietosanakirja, 4. Osa. Tietosanakirja-Osakeyhtiö. Helsinki.

Forsman, Jaakko. 1916. Tietosanakirja. Tietosanakirja-Osakeyhtiö. Helsinki.

Forsman, Wecksell, Hendell etc. (toim.) 1934. "Kommunismi." Teoksessa Iso Tietosanakirja. Kuudes osa. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

Forsman, Jaakko. 1937. "Sosialismi." Teoksessa Iso Tietosanakirja. Osa 12.

Forman, Wecksell, Brotherus etc. (toim.) Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

Hakala, Matti. (päätoim.). 1973, 1974. Koululaisen uusi tietosanakirja.

Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.

Hakala, Matti (päätoim.). 1973, 1975, 1976, 1978, 1979. Tiedon värikäs maailma. Uusi kirjakerho. Helsinki.

Hakala, Matti (päätoim.). 1975, 1978. Kodin Suuri tietosanakirja. Weilin Göös. Espoo.

Huovinen, Manninen, Tarmio (toim.). 1960, 1961. Suuri Tietokirja. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo.

Huovinen, Manninen, Tarmio (toim.). 1965. Suuri Tietokirja. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo.

Hämeen-Anttila, Väinö (toim.) 1932. Uusi Tietosanakirja. Arvi A. Karisto Osakeyhtiö. Hämeenlinna.

Kaimio, Siltala, Korpi, Kuosmanen, Honkala, Mäkinen (toim.) 2004, 2005. Factum. Weilin+Göös. Porvoo.

Koukkunen, K. (päätoim.) 1995, 1996. Wsoyn iso tietosanakirja. Werner Söderström Oy. Porvoo.

Lehtinen, Numminen, Saloranta ja Koukkunen (toim.) 1990. Top-koululaisen tietokeskus. WSOY.Porvoo.

Nurminen, Eskola (johtavat toim.) 1984. Nykytieto. Oy Valitut Palat, Otava. Keuruu.

Numminen, Lehtinen, Saloranta (johtavat toim.) 1976. Spectrum-Tietokeskus. WSOY.Helsinki.

Numminen, Lehtinen, Saloranta (johtavat toim.). 1981. Facta 2001. Werner

Söderström. Porvoo.

Numminen, Maija. (päätoim.) 1993. Nykysuomen tietosanakirja. Werner Söderström osakeyhtiö. Juva.

Oittinen R. H. 1966. Sosialismi. Encyclopaedia Fennica-Otavan Iso Tietosanakirja. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki. Paavo Ravila, Matti Koskenniemi, Rafael Koskimies, R.H. Oittinen, Paavo Suomalainen, Yrjö Reenpää, L.A. Puntila, Heikki Waris ja Jaakko Wuolijoki (sarjan toimituskunta).

Orlov, Huhtala, Lidman (toim.). 1978, 1980. Media. Tammi.Helsinki.

Paastela, Jukka. 1980. ”Sosialismi.” Otavan Suuri Ensyklopedia. Otava. Keuruu

Pojärvi, Havu, Oittinen, Wecksell (toim.) 1954,1955. Pieni Tietosanakirja. Kustannusosakeyhtiö Otava.Helsinki

Pojärvi, Havu, Wecksell, Vaarnas, Ojanen (toim.) 1959,1960. Pieni Tietosanakirja-uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

Rantala & Turtia (toim.). 1990. Kodin uusi tietosanakirja. Otava. Keuruu.

Tainio, Tauno ; Huhtala, Ulla ; Uimonen, Vappu (toim.). 1972, 1973. Combi-tietosanakirja. Tammi. Helsinki.

Tiainen, Jorma O. (päätoim.).1988. Kodin tietokeskus. Gummerus.
Jyväskylä-Helsinki.

Tiainen & Mäkelä (toim.) 1993. Gummeruksen uusi tietosanakirja.
Gummerus. Jyväskylä.

Tiitta, Allan. (päätoim.) 1996. Studia-Tietokeskus. Wsoy-yhtymä,
Weilin+Göös+ Almagest Oy. Jyväskylä.

Vaarnas, Kalle. 1966. ."Kommunismi."-artikkelin kirjoittaja Teoksessa
Encyclopaedia Fennica-Otavan iso tietosanakirja. 4. osa.

Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki. Paavo Ravila, Matti Koskenniemi,
Rafael Koskimies, R.H. Oittinen, Paavo Suomalainen, Yrjö Reenpää, L.A.
Puntila, Heikki Waris ja Jaakko Wuolijoki (sarjan toimituskunta).

Vaarnas, Kalle. (päätoim.). 1966. Fokus. Otava. Helsinki.

Vaarnas, Kalle (päätoim.). 1972,1974. Otavan Iso Fokus. Otava. Helsinki.
Tutkimuskirjallisuus, myös artikkelit, joita sellaisena käytetty.

Valpola, Veli (päätoim.). 1962, 1964. Uusi Tietosanakirja. Tietosanakirja Oy.
Helsinki.

Valpola, Veli. (päätoim.). 1969, 1970. Facta: 10-osainen tietosanakirja.
Tietosanakirja Oy. Helsinki.

Virtaranta, Huuhka, Koivisto, T. Polvinen, Tunkelo, Wiio. (toim.). 1993.
Suomalainen tietosanakirja. (Ensimmäinen painos. 1989-90). Weilin+Göös.
Espoo.

Tutkimuskirjallisuus, myös artikkelit, joita sellaisenaan käytetty.

Ball, Terence & Dagger, Richard. Communism. Encyclopædia Britannica.

Bjöl, Erling (päätoim.) 1986. Otavan Suuri Maailmanhistoria osat 16, 17 ja 18. Otava. Keuruu.

Blanc, Andre ; Vaarnas, Kalle ; Heikki Eskelinen ja Matti Nurminen. 1977.
”Jugoslavia” Teoksessa Otavan Suuri Ensyklopedia. Osa 3. Librairie
Larousse (1971) & Otava (1977). Keuruu.

Brown, Archie. “Communism”. Teoksessa The Oxford Handbook of Political
Ideologies. Michael Freeden, Lyman Tower Sargent and Marc Stears
(Ed.)Oxford University Press. 2013. United Kingdom. E-kirja:
<https://play.google.com>

Colton, Joel. 1987. Léon Blum: Humanist in Politics. Duke University Press.
<https://books.google.fi>. Viitattu 15.2.2017.

Coulson, J ; Carr, C.T. ; Hutchinson, Lucy ; Eagle, Dorothy (Ed.). 1962,
reprinted 1963. Oxford Illustrated Dictionary. Oxford University Press.
Oxford.

De George, Richard T. 1995. ”Anarchism.” The Oxford Companion to

Philosophy, Ted Honderich (Ed.) Oxford University Press, Oxford-New York.

Friend, Guralnik, Joseph (Gen.Ed.) 1960. Webster's New World Dictionary of The American Language-College Edition. World Publishing Company. Cleveland and New York.

Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo; Nevakivi, Jukka. 1995. Suomen poliittinen historia 1809-1995.. WSOY. Juva.

Knuuttila, Simo. 1979. "Platon." Otavan Suuri Ensyklopedia. Otava. Keuruu.

Kujala, Antti, 1987." Sosialistivallankumoukselliset ja vapaamieliset." Teoksessa Lenin ja Suomi, Osa 1. Opetusministeriö. Helsinki.

Laffert, Juliane von (vastaava toim) & Jeannine Anders (päällikkö). Maailmanhistoria-Kuvitettu matka läpi historian. Julkaisija: Peter Delius & Parragon Books Ltd. Alkuperäinen laitos 2005, suom. 2007. Berliini & Bath (Iso-Britannia)

Lehen, Tuure. 1962. Työväenluokan maailmankatsomus. Kansankulttuuri Oy. Helsinki.

Myron Taylor. 1995. Plato. in Reference Guide to World Literature, Second Edition. Volume 2: M-Z. St. James Press. New York, London, Bonn etc.. Lesley Henderson (Ed.).

Neuvostoliitto-aakkosellinen tietokirja neuvostoliittolaisten asiantuntijoiden kuvaamana. 1967. Otava. Helsinki.

Panfilov, E.G. 1973. "Communism" Teoksessa: Bol'shaia Sovetskaia Entskilopediia. A.M. Prokhorov (Ed. in Chief), Moscow. Sovetskaia

Entsiklopediia Publishing House. Engl. laitos: Great Soviet Encyclopedia, A Translation of the Third edition. 1976. Jean Paradise (Group Editorial Director). Macmillan, Inc. New York; Collier Macmillan Publishers, London.

Pietarinen, Juhani. 1981. ”Yhteiskuntafilosofia.” Otavan Suuri Ensyklopedia. Otava. Keuruu.

Pikkusaari, Jussi. 1998. Vaikea vapaus-Sosialidemokratian häviö kirkolle 1850-luvulta 1920-luvulle käydyssä Suomen kulttuuritaistelussa. Suomen historiallinen seura. Helsinki.

Prokhorov, A.M. (päätoim.) 1976. ”Stalin, Josef Vissarionovich.” Teoksessa Great Soviet Encyclopedia, Book 24. Sovetskaia Entsiklopediia Publishing House. Moscow. Käännös englanniksi 1980. Jean Paradise (Group Editorial Director) Collier MacMillan Publishers. London.

Sadeniemi, Matti (päätoim.). 2002. Näköispainos Werner Söderström Osakeyhtiön kustantamasta alkuperäisestä Nykysuomen sanakirjasta, joka ilmestyi 1951-61. Werner Söderström Osakeyhtiö. Juva.

Shaw, George Bernard. 1966, ”Socialism” in Encyclopaedia Britannica. BOOK 20 Sarsaparilla-Sorcery. EB inc. & William Benton Publisher. Chicago.London. Toronto. Geneva. Sydney. Tokyo.

Stevens, Mark. A. (Ed.) 2003. Webster's New Explorer Desk Encyclopedia,, Federal Street Press, A Division of Merriam-Webster Inc., Springfield, Massachusetts.

Zetterberg, Seppo (päätoim.). Maailmanhistorian Pikkujättiläinen.1988.Werner Söderström Osakeyhtiö.Porvoo

Zetterberg, Seppo (päätoim.) 2003. Suomen historian Pikkujättiläinen.

WSOY, Helsinki.

Ei-painetut lähteet.

Böhm-Bawerk, Eugen von. 1949. KARL MARX AND THE CLOSE OF HIS SYSTEM, & BÖHM-BAWERK'S CRITICISM OF MARX BY Rudolf Hilferdin. Paul M. Sweezy (toim.). Augustus M. Kelley. New York. 1949: Alkuperäinen Böhm- Bawerkin teos ilmestyi 1896.PDF-versio.

CD-Facta 2005.CD-ROM-tietosanakirja. Timehouse Oy ja WSOY.2004.

Chambre, H. & McLellan, D. T. "Marxism." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2014. DVD-ROM.

Cheng-Siang Chen, Jack L. Dull and Others. China. Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, inc. Date Published: joulukuuta 08, 2016, <https://global.britannica.com/place/China/New-directions-in-nationalpolicy-1958-61>. Viitattu 17.2. 2017

Communist Party of Great Britain. 1946. Marxism-An Introductory Course in Five Parts.

Encyclopædia Britannica, inc. Date Published: kesäkuuta 09, 2008. <https://global.britannica.com/topic/communism>. Viitattu 15.2 2017

Engels, Friedrich. 1847. The Principles of Communism. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1847/11/prin-com.htm>. Viitattu 2.2.2017

Engels' Letter to Florence Kelley Wischnewetsky In Zurich. London, December 28, 1886. Marx and Engels Correspondence. International Publishers (1968) First Published: Gestamtausgabe. Translated: Donna Torr: https://www.marxists.org/archive/marx/works/1886/letters/86_12_28.htm. Viitattu 15.2.2017.

Feuer, Lewis S. & McLellan, David T. "Marx, Karl." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2014.

Hakanen, Yrjö. 2001."Neuvostoliiton hajoamisen opetukset ja sosialismin näköalat tänään". Julkaistu kirjassa Marxismi ja 2000-luku, toim. Yrjö Hakanen, TA-Tieto Oy, 2001: <http://www.skp.fi/asiakirjagalleria>. Viitattu 2/2017.

Heilbroner, Robert L. ; Boettke, Peter J. ; EB Editors. 2009. "Economic Systems": Historical development: Prehistoric and preliterate economic systems. <http://academic.eb.com.pc124152.oulu.fi:8080/levels/collegiate/article/10620> 3. Viitattu 29.1.2017.

Hitler, Adolf. 1925,1926. Mein Kampf, Translated into English by James Murphy. <http://gutenberg.net.au/ebooks02/0200601.txt>. Viitattu 2/2017.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>

<https://www.marxists.org/subject/humanism/index.htm>

<https://www.marxists.org/history/international/comintern/sections/britain/pamphlets/>. Viitattu 6.2.2017.

http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:dialektinen_materialismi

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:marxismi>.

<http://www.vapaasana.net/artikkelit/2006/04/lenin-%E2%80%93h%C3%A4ik%C3%A4ilem%C3%A4t%C3%B6n-murhanttaja-12>.

https://en.wikiquote.org/wiki/Aleksandr_Solzhenitsyn

https://en.wikiquote.org/wiki/Boris_Yeltsin <https://sdp.fi/fi/blog/forssan-ohjelma/>

Kommunistinen manifesti, suomennos.

<http://www.skp.fi/asiakirjagalleria/kommunistisen-puolueen-manifesti>.

Viitattu 21.2.2017

Lenin, V.I. 1905. Political Sophisms.

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1905/may/18.htm>. Viitattu 12.2.2017

Lenin, Vladimir. 1906. Report on the Unity Congress of the R.S.D.L.P

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1906/rucong/viii.htm>. Viitattu

2/2017

Lenin, Vladimir Ilyich. The Right of Nations to Self-Determination.

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/self-det/> Viitattu 2/2017

Lenin, Vladimir. 1917. State And Revolution.

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/staterev/ch01.htm>.

Viitattu 2/2017

Marx, Karl. 1845. The German Ideology. Part I: Feuerbach. Opposition of the Materialist and Idealist Outlook: D. Proletarians and Communism.

<https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/germanideology/ch01d.htm>. Viitattu 6.2.2017.

Marx, Karl. 1875. Critique of the Gotha Programme.

<https://www.marxists.org/archive/marx/works/1875/gotha/ch01.htm>. Viitattu

5.2.2017

MEW (Marx&Engels Works) Notes on Reichstag Debate, : 34, pp.498-9.

Viitattu teoksessa Johnstone, Monty. 1983. Marx, Blanqui and Majority Rule.

<https://www.marxists.org/archive/johnstone/1983/xx/majority.htm#f128>.

Viitattu 2.2.2017.

Orwell, George. 1943-1945 (1968). Preface to the Ukrainian edition of Animal Farm, as published in The Collected Essays, Journalism, and Letters of George Orwell: As I please, 1943-1945 (1968),

https://en.wikiquote.org/wiki/George_Orwell sekä

<http://home.iprimus.com.au/korob/Orwell.html>, viitattu internet-osoitteisiin

15.2.2017.

Oxford Dictionary of English. 2010, 2012. PC- Sovellus Windows 10:lle,
Oxford University Press. MSDict Viewer Version 2.2.0.7. 2015
MobiSystems, Inc. www.mobisystems.com.

Oxford English Dictionary, Third Edition, 2009. "Communism". Oxford
University Press 2017. www.oed.com. Viitattu 2/2017.

Pipes, Richard E. 2014. Osio artikkelista "Union of Soviet Socialist
Republics." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate
Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2014. DVD-ROM-
tietosanakirja.

Singh, Rustam. "Violence in the Leninist Revolution." Economic and
Political Weekly, vol. 25, no. 52, 1990, pp. 2843–2856.
www.jstor.org/stable/4397157

Smith, Adam. 1759. The Theory of Moral Sentiments.
[https://www.marxists.org/reference/archive/smithadam/works/moral/part01/p
art1c.htm](https://www.marxists.org/reference/archive/smithadam/works/moral/part01/part1c.htm). Viitattu 15.2.2017

Taylor, Keith. "National Socialism." The Concise Oxford Dictionary of
Politics, Third Edition.2009. Oxford University Press. United States. Iain
McLean & Alistair McMillan (Ed.). Google Play Books.

The Century Dictionary and Cyclopedia 1889.
<https://www.wordnik.com/words/socialism>. Viitattu 2/2017.

The American Heritage Dictionary of the English Language, 4th Edition.

2006. <https://www.wordnik.com/>

The Columbia Electronic Encyclopedia, 6th ed. 2012, Columbia University Press.

<http://www.factmonster.com/encyclopedia/world/yugoslaviahistory.html>.

Viitattu 2/2017

The Editors of Encyclopædia Britannica. Communist Party of the Soviet Union (CPSU). Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, inc.

Date Published: elokuuta 23, 2002.

<https://global.britannica.com/topic/Communist-Party-of-the-Soviet-Union>.

Viitattu helmikuuta 08, 2017

The Editors of Encyclopaedia Britannica "National Socialism." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Ultimate Reference

Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2014.

Walker, David & Gray, Daniel. 2007. "Capitalism" & "Revolution."

Teoksessa Historical Dictionary of Marxism. Historical Dictionaries of Religions, Philosophies, and Movements, No. 74, The Scarecrow Press, Inc.

Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth, UK. PDF.

Webster's Dictionary 1913. <http://www.dict.org/bin/Dict>. Viitattu 2/2017.

1989 – Euroopan murrosten vuosi-artikkeli. <http://www.europarl.europa.eu>.

-